

**Vaativaa erityistä tukea tarvitsevan nuoren ohjaus peruskoulun  
ja ammatillisten opintojen nivelvaiheessa Kiipulan ammat-  
tiopistossa**



Ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon opinnäytetyö

Visamäki, Sosiaali- ja terveysalan kehittäminen ja johtaminen

kevät, 2018

Reetta Ersfolk

Sosiaali- ja terveysalan kehittäminen ja johtaminen

Visamäki

---

<b>Tekijä</b>	Reetta Ersfolk	<b>Vuosi</b> 2018
<b>Työn nimi</b>	Vaativaa erityistä tukea tarvitsevan nuoren ohjaus peruskoulun ja ammatillisten opintojen nivelvaiheessa Kiipulan ammattiopistossa	
<b>Työn ohjaaja</b>	Merja Salminen	

---

## TIIVISTELMÄ

Opinnäytetyön tavoitteena oli kartoittaa kokemuksia peruskoulun ja ammatillisen koulutuksen välisestä nivelvaiheesta vaativaa erityistä tukea tarvitseva nuoren kohdalla. Opinnäytetyö on osa Kiipulan ammattiopistossa vuonna 2017 toteutunutta Varmuutta Valmasta –hanketta, johon osallistui kymmenen ammatillisen koulutuksenjärjestäjää ympäri Suomea. Tuloksien on tarkoitus tukea nivelvaiheen ohjauksen kehittämistä ammatillisen koulutuksenjärjestäjän näkökulmasta.

Opinnäytetyön aineisto kerättiin puolistrukturoidulla teemahaastattelulla nuoria jatko-opintoihin ohjaavien tahojen edustajilta ja nuorten vanhemmilta. Haastatteluiden lisäksi aineistoa kerättiin yhdeksältä ammatillisen koulutuksen opiskelijalta kirjallisena.

Haastateltavien kokemukset nivelvaiheesta olivat vaihtelevia. Nivelvaihe koettiin suurena muutoksena vaativaa erityistä tukea tarvitsevan nuoren elämässä. Jatko-opintopaikan suunnitelmien ja päätöksien teko on usein nuorelle ja tämän perheelle haastavaa. Tämän vuoksi tukena siirtymässä on myös nuoren verkostoon kuuluvia muita asiantuntijoita. Nivelvaiheen ohjaukselta kaivattiin monikanavaisuutta, konkreettisuutta ja ajantasaisuutta. Sekä tiedottamiselle että vuorovaikutteiselle, henkilökohtaiselle ohjaukselle nähtiin tarvetta.

Nivelvaiheen ohjauksen merkitystä ei tulisi unohtaa ammatillisen koulutuksen pienenevien resurssien aikana. Ammatillisten koulutuksen järjestäjien ja nuoria ohjaavien tahojen yhteistyö ja nivelvaiheen ohjauksen koordinaatio on tärkeää ohjaustyön onnistumisen näkökulmasta.

**Avainsanat** ammatillinen erityisopetus, nivelvaiheen ohjaus, vaativaa erityistä tukea tarvitseva nuori, verkostotyö, ohjauspalveluiden kehittäminen

**Sivut** 53 sivua, joista liitteitä 1 sivu

Social and health care development and management  
Visamäki

---

<b>Author</b>	Reetta Ersfolk	<b>Year</b> 2018
<b>Subject</b>	Guiding adolescent with special needs on transition phase between basic education and vocational upper secondary education and training in Kiipula Vocational College	
<b>Supervisor</b>	Merja Salminen	

---

ABSTRACT

The aim of the thesis was to collect experiences of guidance in the transition phase in the life of a young person with special needs. The thesis is part of a national project "Reliability from preparatory education for vocational training", which was implemented in Kiipula Vocational College. The results of the thesis are meant to help in developing the guidance in the transition phase between basic education and vocational upper secondary education and training.

The research material was conducted as semi-structured theme interviews. Interviewees were professionals who guide and counsel young people towards their postgraduate studies as well as the parents of young people with special needs. In addition material was collected in written form from nine students who study in vocational education and training.

Experiences from the transition phase were various. The transition phase was experienced as a massive change in the life of an adolescent with special needs. Planning postgraduate studies and decision making is challenging both for the adolescent and their parents. Therefore it is important that there are professionals supporting the transition phase. Guidance should be concrete, up-to-date and provided in multiple ways. The results showed that there is a need for both informing and personal counselling.

The meaning of guidance on in the transition phase shouldn't underrate even in the time of diminishing resources in education. Network between vocational education, training and professionals guiding adolescents to postgraduate studies is needed. Successful guidance on transition phase demands coordination.

**Keywords** Vocational special needs education, guidance on transition phase, young person with special needs, network, development of guidance and counselling service

**Pages** 53 pages including appendices 1 pages

# SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	1
2	OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS.....	2
3	AIKAISEMMAT TUTKIMUKSET .....	4
4	ERITYISTÄ TUKEA TARVITSEVA NUORI SUOMALAISESSA KOULUTUSJÄRJESTELMÄSSÄ .....	5
5	OHJAUS NIVELVAIHEESSA.....	9
5.1	Ohjaus koulutuksessa ja nivelvaiheessa peruskoulusta ammatillisiin opintoihin .....	11
5.2	Ohjauspalveluiden kehittäminen .....	13
5.2.1	Palveluiden kehittäminen verkostoissa.....	15
5.2.2	Nivelvaiheen ohjauksen nykytila .....	17
6	TUTKIMUKSEN AINEISTONHANKINTA .....	19
6.1	Haastateltavien valinta ja aineistonkeruun toteutus.....	21
6.2	Aineiston käsittely ja analyysi .....	23
7	TULOKSET .....	24
7.1	Kokemuksia nivelvaiheesta – suuri elämänmuutos.....	25
7.1.1	Nuoren osallistuminen nivelvaiheen suunnitteluun .....	25
7.1.2	Tukea tarvitsevien nuorten rajalliset vaihtoehdot nivelvaiheessa .....	27
7.1.3	Vanhempien ohjaus nivelvaiheessa .....	27
7.1.4	Epärealistiset odotukset ja leimautumisen pelko .....	29
7.1.5	Koulutuskokeilut päätöksenteon tukena .....	30
7.1.6	Verkostojen työ nuorten ohjauksessa ammatillisiin opintoihin .....	31
7.2	Nivelvaiheen ohjaustyön kehittäminen .....	33
7.2.1	Ajantasainen ja ymmärrettävä tieto .....	33
7.2.2	Tarve konkreettiselle tiedolle opiskelusta.....	34
7.3	Monikanavaisuus.....	36
7.3.1	Tiedottaminen .....	36
7.3.2	Vuorovaikutuksellinen ohjaaminen.....	37
8	YHTEENVETO TULOKSISTA JA LUOTETTAVUUDEN ARVIOINTI .....	40
8.1	Yhteenveto nivelvaiheen kokemuksista.....	40
8.2	Yhteenveto nivelvaiheen kehittämisen ideoista .....	41
8.3	Tutkimuksen luotettavuuden arviointi .....	42
9	POHDINTA.....	43
9.1	Perheiden tukeminen.....	46
9.2	Digitaalisen median hyödyntäminen ohjauksessa .....	48
9.3	Alueellinen yhteistyö nivelvaiheen ohjauksessa.....	49

9.4 Nivelvaiheen ohjauksen johtaminen ammatillisen koulutuksen järjestäjän näkökulmasta .....	50
9.4.1 Nivelvaiheen ohjauksen kehittäminen Kiipulan ammattiopistossa .....	51
9.4.2 Ideoita jatkotutkimuksille.....	53
LÄHTEET .....	54

Liitteet

Liite 1 Haastattelulomake

## 1 JOHDANTO

Nuorten syrjäytyminen ja pahoinvointi on noussut säännölliseksi puheenaiheeksi valtakunnallisessa mediassa. Se aiheuttaa yhteiskunnalle valtavat kustannukset palveluiden ja tulonsiirtojen muodossa, mutta tuottaa usein yksilölle itselleenkin valtavasti henkistä ja fyysistä pahoinvointia. Vaikka korjaavalle työlle on tarvetta, ennaltaehkäisevän työn merkitystä ei tule unohtaa. (Aaltonen, Berg & Ikäheimo 2015, 128.)

Koulutuksen merkitys nuorten syrjäytymisen ehkäisemisen keinona on tunnustettu. Kouluympäristössä on useita tekijöitä, jotka suojaavat nuoren mielenterveyttä. Esimerkiksi aikuisen läsnäolo, sosiaalisen verkoston syntyminen ja onnistumisen kokemukset kasvattavat lasta ja nuorta kohti aikuisuutta. (Haasjoki & Ollikainen 2010, 19.)

Tutkimuksen mukaan nuorilla, joilla ei ole 20-vuotiaana perusasteen jälkeistä koulutusta, on kolme ja puolikertainen riski olla ilman koulutusta ja työtä vielä 26-vuotiaana. Näin ollen voidaan todeta koulutuksen olevan yksi tavoista, joilla ehkäistä muita yksilön ja yhteiskunnan näkökulmasta ikäviä vaikutuksia. (Harkko, Lehikoinen, Lehto & Ala-Kauhaluoma 2016, 38.)

Suurella osalla siirtymä peruskoulusta toisen asteen koulutukseen sujuu hyvin. On kuitenkin myös nuoria, jotka tarvitsevat vahvaa tukea, jotta heidän osallisuutensa yhteiskunnassa toteutuisi. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2012, 13.)

Vuonna 2010 peruskoulunsa päättäneistä 64 000 nuoresta 500 jäi ilman opiskelupaikkaa. Vaikka koulutuksen keskeyttäminen on vähentynyt, lukuvuonna 2014–2015 aikana nuorille suunnatun ammatillisen koulutuksen keskeytti 6,8 prosenttia. Huolimatta suunnitelluista ja tehostetuista toimintamalleista nuorten pahoinvointi ja tuen tarve ovat lisääntyneet. Syyt tähän ovat moninaisia. Tilanne saattaa johtua nuoresta itsestään, ympäristön vaikutuksesta; esimerkiksi ylisukupolvisesta syrjäytymisestä tai yhteiskunnan palveluprosessien ja palvelujen välisen yhteistyön toimimattomuudesta. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2012, 13; Tilastokeskus 2017, 2.)

Jo vuonna 2011 Jyrki Kataisen hallitusohjelmassa linjattiin nuorisotakuu, jonka tarkoituksena on osoittaa kaikille peruskoulunsa päättävälle opiskelutai työpaikka tai muuta toimintaa, jos opiskelu tai työ ei ole nuoren kannalta oikea-aikaista. Johtava ajatus oli, että nuorella tulee olla mahdollisuus siirtyä helposti ja joustavasti peruskoulusta seuraaviin opintoihin tai muun palvelun piiriin yksilöllisen tarpeen mukaisesti. (Valtioneuvoston kanslia 2011, 33, 37; Savolainen, Virnes, Hilpinen & Palola 2015, 13.)

Suomalainen koulutusjärjestelmä ottaa huomioon opiskelijat, jotka tarvitsevat opinnoissaan normaalia enemmän tukea. Vuonna 2015 ammatillisessa erityisopetuksessa oli yli 23 000 opiskelijaa. Heistä valtaosa opiskeli yleisissä ammatillisissa oppilaitoksissa. Näiden lisäksi ammatillisille erityisoppilaitoksille on annettu tehtäväksi järjestää koulutusta vaativaa erityistä tukea tarvitseville nuorille. Näitä ammatillisia erityisoppilaitoksia on Suomessa kuusi. Näissä vuonna 2015 opiskeli hieman alle viidesosa mainituista 23 000 erityisopiskelijasta. (Vipunen 2017; Miettinen 2015, 14.)

Ammatillisiin opintoihin hakeutuminen on nuoren elämässä muutos (Rantala & Uotinen 2017, 233). Jos nuorella on erityisen tuen tarpeita, jatko-opiskelupaikan suunnittelu saattaa tuntua vielä haastavammalta ja herättää monia kysymyksiä tulevaisuuden suhteen (Sinkkonen, Puhakka & Meriläinen 2017, 201). Yksilöllinen ohjaus nivelvaiheessa on tärkeää ja voi edesauttaa jatko-opinnoissa pysymistä ja opintojen läpäisemistä, sillä usein koulutuksen keskeyttämisen syynä on väärä koulutusvalinta tai oppimis- ja opiskeluvaikeudet (Rantanen & Vehviläinen 2007, 27).

Opinnäytetyö on osa Kiipulan ammattiopistossa vuoden 2017 aikana toteutuvaa hanketta ”Varmuutta Valmasta”. Työn tavoite on selvittää nuorten, heidän vanhempiansa ja nuoria ohjaavien tahojen kokemuksia peruskoulun ja ammatillisen koulutuksen välisen nivelvaiheen aikaisesta ohjauksesta. Tulosten pohjalta tarkoituksena on kehittää Kiipulan ammattiopiston järjestämää nivelvaiheen ohjausta nuorten ja nuoria ohjaavien tahojen suuntaan, jotta peruskoulusta ammatilliseen koulutukseen siirtyminen olisi suuresta muutoksesta huolimatta joustavampi.

## 2 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS

Ammatillisen koulutuksen kentällä on muutaman viime vuoden aikana tapahtunut valtakunnallisesti suuria muutoksia. Ajoittain nopeasti toteutettavien reformin vaikutusten ennakointi ja seuraaminen on haastavaa jopa henkilöille, jotka ammatinsa puolesta ovat mukana uudistusten toteuttamisessa ja suunnittelussa (Björn, Savolainen & Jahnukainen 2017, 47, 48).

Lähivuosina merkittäviä uudistuksia ovat olleet esimerkiksi valmentavien koulutusten tutkintouudistukset vuonna 2015, tutkintojen muuttuminen osaamisperusteisiksi ja ammatillisten erityisoppilaitosten haun yhdistyminen yhteishakuun. Vuoden 2018 alusta ammatillisen koulutuksen laki uudistuu. Uusi laki muuttaa ammatillisen koulutuksen rahoitusta, ohjausta ja järjestämistä. Muutokset tuovat aina mukanaan asioita, joiden tiedottaminen koulutukseen hakeutuville opiskelijoille on tärkeää. (Opetus- ja kulttuuriministeriö nd.)

Ohjausta tarvitaan siirtymävaiheissa opintovaiheesta toiseen, työelämään tai työstä takaisin opintojen pariin. Ohjauspalveluita tuottavat eri tahot,

niin opetus-, elinkeino-, sosiaali- kuin terveydenhoitopalveluiden puolelta. (Nykänen 2010, 20.) Peruskoulun ja jatko-opintojen nivelvaiheessa olevat nuoret pohtivat vaihtoehtojaan jatkokoulutuksen suhteen. Nuorta ohjataan nivelvaiheessa opettajan ja opinto-ohjaajan toimesta, mutta erityistä tukea tarvitseva nuori saa usein ohjausta myös muilta tahoilta. Ammatillisilla oppilaitoksilla on omat tapansa ohjata nuoria heidän pohtiessaan jatko-opintojaan.

Nivelvaiheen ohjausta tulee ajatella useiden tahojen tuottamana palvelujärjestelynä. Nivelvaiheen ohjausta ja toimijoiden yhteistoimintaa tulisi koordinoita, jotta päätöstä tekevä nuori vanhempineen tulisivat kuulluksi ja saisivat nivelvaiheen ohjauksesta sen tuen, jota tarvitsevat päätöksen teon tueksi. (Nykänen, Risku & Puukari 2017, 310.)

Kiipulan ammattiopisto on yksi ammatillisen erityisopetuksen tuottajista. Kiipulan ammattiopistoa ylläpitää vuonna 1945 perustettu Kiipulasäätiö, jonka taustalla on Filha ry. ja Janakkalan kunta. Päätoimipaikka sijaitsee Janakkalassa. Kiipulalla on koulutus- ja kuntoutustoimintaa kahdeksallatoista eri paikkakunnalla. (Kiipula n.d.)

Kiipulan ammattiopisto on toteuttamassa yhdeksän muun ammattiopiston kanssa Varmuutta Valmasta -hanketta vuoden 2017 aikana. Hankkeen tavoitteena on valmistautua ammatillisen koulutuksen reformin tuomiin muutoksiin. Tarkoituksena on myös muodostaa toimintamalleja, jotka kehittävät koulutuksen toteutusmuotoja ja toimintamalleja kohti tehokkaampaa ja asiakaslähtoisempää toimintaa. Hankkeen yhtenä tarkoituksena on kehittää yhteistyötä ammatilliseen koulutukseen tulevien opiskelijoiden niin kutsuttujen lähettävien tahojen kanssa. (Saari 2017.)

Lähettävät tahot kuvaavat sitä toimijoiden joukkoa, joka ohjaa nuoria ammatilliseen koulutukseen. Koska ammatilliseen erityisoppilaitokseen hakevalla nuorella on yksilöllisiä tuen tarpeita, myös lähettävien tahojen toimijat ovat erilaisia. Suuri joukko nuorista ohjautuu ammatillisiin opintoihin peruskoulun kautta, joten yhteistyötahoina ovat peruskoulujen opettajat, erityisopettajat ja opinto-ohjaajat. Näiden lisäksi nuorten jatko-opintosuunnitelmissa ovat mukana nuorten vanhemmat ja muut nuoren elämässä vaikuttavat toimijat, kuten asumisyksiköiden henkilökunta, sosiaali- ja terveydenhuollon toimijat sekä laaja joukko erilaisia palveluntuottajia julkiselta-, yksityiseltä- ja kolmannelta sektorilta. (Miettinen 2015, 54, 60; Gustaws & Väli-Klemelä 2013, 34.)

Omat erityispiirteensä yhteistyölle lähettävien tahojen kanssa muodostaa se, että ammatilliseen erityisoppilaitokseen haetaan eri puolilta Suomea. Vaikka ammatillisen erityisoppilaitokset ovat toimipaikkoineen levittäytyneet eri puolille Suomea, useat nuoret hakeutuvat opiskelemaan pois omalta kotipaikkakunnaltaan. (Ameo n.d.) Näin ollen lähettävien tahojen verkosto on kokonaisuudessaan laaja, muuttuva, eikä ennalta suunniteltavissa ja se luokin nivelvaiheen yhteistyölle omat piirteensä.



Opinnäytetyön tarkoituksena on kartoittaa lähettävien tahojen ja hiljattain nivelvaiheessa olleiden nuorten ja heidän vanhempiansa kokemuksia nivelvaiheen työskentelystä Kanta-Hämeen alueelta. Kokemusten kuuleminen lisää ymmärrystä ja mahdollistaa nivelvaiheen ohjauksen kehittämistä tarvetta vastaavaan suuntaan.

Opinnäytetyössä haetaan vastausta seuraaviin kysymyksiin: 1) Millaisia kokemuksia nuorilla, heidän vanhemmillaan ja nuoria ohjaavilla asiantuntijoilla on peruskoulun ja ammatillisen koulutuksen nivelvaiheesta? 2) Miten nivelvaiheen ohjausta ja palveluita voitaisiin kehittää?

Opinnäytetyössä käytetään nimitystä nuori niissä kohdissa, jossa puhutaan peruskoulun ja ammatillisten opintojen nivelvaiheessa olevasta henkilöstä. Vielä peruskoulussa olevasta lapsesta ja nuoresta käytetään myös nimitystä oppilas, sillä se on yleisesti Suomessa käytössä. Opinnäytetyön aineistoon on saatu materiaalia myös nuorilta, jotka jo opiskelevat ammatillisessa erityisoppilaitoksessa valmentavassa koulutuksessa. Heitä kutsutaan yleisesti opiskelijoiksi ja siksi samaa nimitystä käytetään myös tässä opinnäytetyössä.

### 3 AIKAISEMMAT TUTKIMUKSET

Nivelvaihetta on tutkittu verrattain paljon. Tutkimuksia löytyy esimerkiksi oppilaan- ja opinto-ohjauksen näkökulmasta. Myös työtä oppilaan- ja opinto-ohjauksen sekä nivelvaiheen alueellisen työn kehittämiseksi on tehty.

Karjalainen ja Kasurinen (2006) ovat tehneet kehittämishankkeen alueellisten ohjauspalveluiden kehittämisestä. Hankkeessa tavoiteltiin nivelvaiheiden ohjauksen ja seurannan parantamista, ennaltaehkäisevien toimintamallien tehostamista opintojen keskeyttämisen vähentämiseksi sekä alueellisen yhteistyön kehittämistä sekä hallinnonalojen välillä että moniammatillisesti.

Gustaws ja Väli-Klemelä (2013) ovat tutkimuksessaan ”Lähetin lapseni elämään, kuin laivan merelle – Huoltajien käsityksiä yhteistyöstä oppilaanohjaajan kanssa jatko-opintoihin ohjaamisessa” tutkineet huoltajan toiveita yhteistyöstä oppilaanohjaajan kanssa ennen nuoren jatko-opintoihin hakeutumista. Tutkimuksessa kävi ilmi, että useat vanhemmat kokivat, että oppilaanohjaaja ei tuntenut heidän lastaan sillä tavalla, että olisi osannut ohjata nivelvaiheen päätöksenteossa. Monet vanhemmat näkivät päätöksen nuoren ja perheen omana asiana. Kuitenkin nuoren ja oppilaanohjaajan välinen suhde koettiin tärkeänä, mutta tärkeänä nähtiin ohjaustyö ennen nivelvaihetta, jotta ohjauksesta olisi hyötyä jatko-opintoihin hakeutumisen vaiheessa. (Gustaws & Väli-Klemelä 2013, 64–66.)

Nykänen tutkimuksessaan ”Ohjauksen palvelujärjestelyjen toimijoiden käsitykset johtamisesta ohjausverkostossa – Matkalla verkostojohtamiseen?” (2010) on tuottanut tietoa opinpolun ohjauspalveluiden verkostosta sen suunnittelun ja johtamisen näkökulmasta. Haastattelututkimuksessa ohjauksen palvelujärjestelyiden johtaminen tiivistyi neljään ulottuvuuteen: palveluiden rakenteisiin ja prosesseihin, henkilöstöjohtamiseen ja asiakaspalvelun erityiskysymyksiin.

Harjunpää, Ågren ja Laiho (2017) ovat tehneet selvityksen ammatillisille koulutuksenjärjestäjille koulutuksen siirtymä- ja nivelvaiheiden toimintakäytännöistä. Selvitys koostuu kaiken kaikkiaan 68 ammatillisen koulutusjärjestäjän vastauksista. ”Sujuvuutta siirtymiin” –selvityksessä on tutkittu opiskelun nivelvaiheen opiskelijaksi hakeutumisesta työelämään siirtymiseen asti. Sen mukaan moniammatillisella yhteistyöllä ja henkilöstön sitoutumisella on suuri merkitys koulutukseen hakeutumisessa ja opiskelijaksi siirtymisessä. Nivelvaiheiden toimintojen kehittämiseen koetaan keinoksi verkostomainen hanketoiminta.

#### 4 ERITYISTÄ TUKEA TARVITSEVA NUORI SUOMALAISESSA KOULUTUSJÄRJESTELMÄSSÄ

Suomalainen perusopetus kestää pääsääntöisesti yhdeksän vuotta. Jos todetaan, ettei perusopetuksen tavoitteet toteudu esimerkiksi vamman tai sairauden syystä, oppivelvollisuutta pidennetään 11 vuoteen. Pidennetyn oppivelvollisuuden piirissä ovat vaikeasti vammaiset lapset, kuten näkö- tai kuulovammaiset lapset, fyysisesti vaikeasti vammaiset ja kehityksessä viivästyneet lapset. Myös vaikea sairaus saattaa olla syynä pidennettyyn oppivelvollisuuteen. Edellä olevat syyt eivät kuitenkaan automaattisesti ratkaise pidennettyä oppivelvollisuutta, vaan siihen päädytään, jos vaikuttaa epätodelliselta, että lapsi kykenee suorittamaan perusopetuksen yhdeksän vuoden aikana. (Opetushallitus 2017; PerOpL 7:25 §.)

Vuoden 2010 perusopetuslain muutosten myötä perusopetuksessa oppilaan tulee saada tukea tarpeensa mukaisesti. Tukitoimet suunnitellaan yhteistyössä oppilaan ja hänen huoltajansa kanssa. Tukimuotojen kolme tasoa ovat yleinen, tehostettu ja erityinen tuki. (Opetushallitus 2017, PerOpL 4:16 §, 4:16a §, 4:17 §.)

Lain uudistamisen tarkoituksena oli, että erityisopetus ei enää ole irrallinen osa koulujärjestelmää, vaan erityisopetuksen tulee olla saatavissa kaikilla tuen tasoilla. Tukea on siis mahdollista saada tehokkaammin, ja päätös erityisopetuksen saamiselle voi olla määräaikainen. (Björn, Savolainen & Jahnukainen 2017, 49–50; Niemi 2015, 8.)

Yleistä tukea tulee saada tilapäisesti oppilaan sitä tarvitessa. Kun yleinen tuki ei riitä, vaan oppilaan tuen tarve on jatkuvampaa, on pedagogisen arvioon jälkeen mahdollisuus saada tehostettua tukea. Tehostetussa tuessa oppilas saa useita tukimuotoja samaan aikaan. Jos tehostetun tuen toimet eivät ole riittäviä, tehdään jälleen pedagoginen selvitys. Jos havaitaan oppilaan tarvitsevan erityistä tukea, tehdään oppilasta ja hänen huoltajiaan kuullen erityisen tuen päätös. Opetuksen järjestäjä on velvollinen huolehtimaan, että oppilaan tarvitseva tuki toteutuu käytännössä. (Oja 2012, 46–47; Kangastalo 2015, 10.) Oppilas, jolla on erityisen tuen päätös, voi opiskella kokonaan tai osin yleisen opetuksen ryhmässä tai erityisryhmässä, -luokalla tai muussa soveltuvassa paikassa (PerOpL 4: 17§).

Kolmiportaisen tuen toteutumista on arvioitu esimerkiksi Opetusalan ammattijärjestö OAJ:n toimesta. Kolmiportaisen tuen on koettu lisäävän toivottua moniammatillista yhteistyötä. Oppilaan saaman tuen on koettu olevan systemaattisempaa. Osa opettajista on kuitenkin kokenut, että tukitoimenpiteitä ei ole selkeästi määritelty ja toimijoiden vastuualueet eivät ole selvät. Myös oman osaamisen koetaan olevan rajallista, eikä resursseja tukea tarvitsevien oppilaiden opettamisen ole riittävästi. Myös dokumentointiin koetaan kuluvan valtavasti aikaa. (OAJ 2012, 12–14.)

Tarvittavan erityisopetuksen järjestäminen on kunnan ja koulutuksen järjestäjän tehtävä. Näin ollen kotikunnan tapa järjestää oppilailleen erityinen tuki vaikuttaa nuorten koulupolkuun. (Mietola 2010, 176.)

Ammatilliseen erityisopetukseen siirtyvien nuorten koulupolut ovat usein olleet vaihtelevia. Usein erityistä tukea tarvitsevia opiskelijoita ohjataan ammatillisiin opintoihin lukio-opintojen sijaan. (Niemi 2015, 5, 6.)

Yleisesti ammatillisiin opintoihin on ohjattu oppilaita, joiden vahvuutena on nähty käytännön työ. Tämän nähdään olevan syynä myös erityistä tukea tarvitsevien oppilaiden ohjaamisessa ammatillisten opintojen suuntaan. Tukea tarvitsevia nuoria ohjataan ammatillisiin opintoihin myös siitä syystä, että erityisopetusta perusopetuksen päätyttyä järjestetään pääasiassa ammatillisiin oppilaitoksiin. Toisaalta, jos nuoren opiskelu vaatii muutoksia joko opetuksen tavoitteisiin tai arviointiin, ammatillinen koulu on ainoa mahdollisuus. (Niemi 2015, 5, 6; Björn, ym. 2017, 58.)

Ammatillisen opetuksen juuret voidaan nähdä alkavan 1600-luvulta, jolloin käsityöläisten ammattikuntalaitos aloitti kouluttamaan oppipoika-kisälli-mestari -järjestelmällä oppilaita ammattiin. Jo tuolloin oli kirjattuna selkeät määräykset, kuinka ammatissa edettiin oppipojasta kisälliksi ja mestariksi. (Honkanen 2008, 15.)

Ammatillisen erityisopetuksen historiaa voidaan puolestaan jäljittää 1800-luvun puoliväliltä alkaen. Alussa toiminta perustui yksittäisten henkilöiden hyväntekeväisyyteen. Ajatuksena oli kouluttaa vammaiset henkilöt ammattiin, jotta he pystyisivät elättämään itsensä, tai tämän ollessa

mahdotonta, ainakin mahdollistaa omatoimisempi toiminta arjessa ja yhteiskunnassa. (Honkanen 2008, 16–17.)

Ammatillista erityisopetusta järjestetään sekä yleisissä ammattiopistoissa integroituna opetuksena että ammatillisissa erityisoppilaitoksissa. Vuoden 2015 tilastojen mukaan Suomessa ammatillisessa erityisopetuksessa oli 23 000 nuorta. Heistä viidesosa opiskeli ammatillisissa erityisoppilaitoksissa. (Vipunen 2017.)

Ammatillisten erityisoppilaitosten roolina on järjestää koulutus erityisen vaativaa tukea tarvitseville opiskelijoille, jollaista on esimerkiksi vaikeimmin vammaisten henkilöiden koulutus (Niemi 2015, 9). Lisäksi ammatilliset erityisoppilaitokset tuottavat tietoa ja materiaalia erityisen tuen tarpeessa olevien oppimisesta ja sen tukemisesta muiden koulutuksen järjestäjien käyttöön (Miettinen 2015, 53).

Ammatilliseen erityisoppilaitokseen voi hakeutua nuori, jolla on erityisen tuen tarve. Hakuvaiheessa hakijan tulee osoittaa tarpeensa erityisopetukselle, yleensä hakija liittää hakupapereihinsa lääkärin-, psykologin- tai erityisopettajan lausunnon. Jos tuen tarve ei selviä asiakirjoista ja/tai hakijan haastattelusta, tämä ei voi tulla valituksi ammatilliseen erityisoppilaitokseen. Toinen valituksi tulemisen kriteeri on se, ettei hakijalla ole vielä ammatillista tutkintoa. Nuorisotakuun mukaisesti ensisijaisesti valituksi tulee tulla peruskoulunsa päättävät nuoret. (Miettinen 2015, 19–21.)

Ammatillisen erityisopetuksen erityinen koulutustehtävä on tällä hetkellä kuudella oppilaitoksella: Aitoon koulutuskeskuksella, Ammattiopisto Luovilla, Ammattiopisto Spesialla (Bovallius ammattiopiston ja Validia Ammattiopiston 1.1.2018 yhdistetty koulutustoiminta), Keskuspuiston ammattiopistolla, Kiipulan ammattiopistolla sekä Optimalla. Edellä mainittujen lisäksi muutamalle oppilaitokselle on annettu rajattu erityisopetuksen koulutustehtävä. (Miettinen 2015, 14, Ameo 2018.) Ammatillisten erityisoppilaitoksen koulutukseen haetaan ympäri Suomea.

Koulutuksen järjestäjillä tulee olla järjestämislupa koulutustoiminnalleen. Järjestämislupa määrittelee koulutuksen järjestäjän toimintaa esimerkiksi järjestettävien tutkintojen, opetus- ja tutkintokielen, ensisijaisen toiminta-alueen sekä opiskelijavuosien vähimmäismäärän suhteen. Uudessa ammatillisen koulutuksen laissa määritellään koulutuksen järjestäjän saavan 50 prosenttia rahoituksestaan niin kutsutusta perusrahoituksesta, joka määräytyy opiskelijavuosien mukaisesti. Koulutuksen järjestäjälle on siis rahoituksenkin näkökulmasta tarpeellista saada runsaasti hakijoita, jotta koulutukset toteutuvat. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2018; Opetus- ja kulttuuriministeriön asetus ammatillisen koulutuksen rahoituksen laskentaperusteista 2: 9 §.)

Ammatillisen erityisopetuksen tarkoitus on luoda erityistä tukea tarvitse-

ville nuorille mahdollisuus tasavertaiseen kouluttautumiseen sekä valmiuksia ja tukea arkeen. Tämän vuoksi opiskelijoille suunnitellaan yksilölliset opiskelupolut, jossa otetaan huomioon opiskelijan vahvuudet, kehittämisen kohteet ja henkilökohtaiset tavoitteet. (Miettinen 2015, 53.)

Kaikille ammatillista erityisopetusta saaville laaditaan HOKS eli henkilökohtainen osaamisen kehittämissuunnitelma, jota ennen kutsuttiin henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskevaksi suunnitelmaksi HOJKSiksi. Opiskelumenetelmien ja -järjestelyiden tulee olla opiskelijan oppimista tukevia. (Miettinen 2015, 26, 32.)

Ammatillisissa erityisoppilaitoksissa opiskelijan hyvinvointia pyritään tukemaan kokonaisvaltaisesti. Opintoihin voidaan yhdistää yksilöllisten tarpeiden mukaista toimintaa, joka edistää opiskelijan kokonaiskuntoutusta. Toiminnan tulee pääasiallisesti olla pedagogista kuntoutusta eli oppimista tukevaa. (Miettinen, 2015, 28, 53–54.)

Opetus- ja ohjaushenkilöstön lisäksi erityistä tukea tarvitsevan opiskelijan opintojen tukena on usein muita kuntoutuksen ammattilaisia. Kokonaiskuntoutuksellinen työote mahdollistaa opintojen joustavuuden siltäkin osin, että opiskelupäivän tai -viikon pituutta muokataan opiskelijan henkilökohtaisten tarpeiden mukaisesti. Joustavuutta lisää myös se, että mahdolliset terapiakäynnit tai muut hyvinvointia tukevat toimet on mahdollista toteuttaa koulupäivän aikana. (Miettinen, 2015, 28, 53–54.)

Ammatillisissa oppilaitoksissa kiinnitetään huomiota esteettömyyteen. Erityisopetuksessa esteettömyys tarkoittaa fyysisen esteettömyyden myös muita arjessa ja opetuksessa huomioitavia asioita. Toiminta on pedagogisesti esteetöntä; opetuksessa huomioidaan opiskelijan yksilölliset vahvuudet ja hyödynnetään niitä positiivisten oppimiskokemuksien saamiseksi. Opetuksessa käytetään erilaisia menetelmiä ja tukitoimia opiskelijoiden tarpeiden mukaisesti. Esteettömyyden huomiointi on tärkeää myös vuorovaikutuksessa erilaisten erityistä tukea tarvitsevien nuorten kanssa. Opetuksessa ja toiminnassa muutenkin otetaan huomioon myös sosiaalinen, asenteellinen ja psyykkinen esteettömyys. (Miettinen 2015, 54–57.)

Koska ammatillisissa erityisoppilaitoksissa ammatillisiin tutkintoihin on rajallinen määrä paikkoja, suoraan ammatillisiin opintoihin pääseminen on usein hankalaa. Tämän vuoksi usein ennen tutkintoon johtavaa ammatillisia opintoja hakeudutaan valmentavaan koulutukseen. Valmentavaa koulutusta on kuvattu miettimispaikkana tulevien opintojen suhteen. Vuosi ennen ammatillisia opintoja antaa mahdollisuuden myös tulevaisuuden suunnitteluun tiiviin ohjauksen piirissä. (Niemi 2015, 6, 11.)

Valmentavaa koulutusta järjestetään ammatillisessa erityisoppilaitoksessa erityisopetuksena. Valmentavaa koulutusta järjestetään sekä ammatilliseen peruskoulutukseen (Valma) että työhön ja itsenäiseen elämään valmentavana koulutuksena (Telma). Valma-koulutuksen tarkoitus on antaa

opiskelijalle valmiuksia ammatillisen peruskoulutuksen suorittamiseen. Telma-koulutuksen tavoite on puolestaan pääsääntöisesti ohjata opiskelijaa jatkossa muualle kuin ammatilliseen peruskoulutukseen. (Miettinen 2015, 10, 11; Opetushallitus 2015, 1.)

Monelle nuorelle opiskelu ammatillisessa erityisoppilaitoksessa on suuri elämänmuutos. Opiskelu tuo usein mukanaan asumisen oppilaitoksen ylläpitämässä majoituksessa. Peruskoulunsa päättävä nuori on iältään kovin nuori. Tämän vuoksi elämäнкаariajattelu eli nuoren elämän tarkastelu ennen opintoja, mutta toisaalta suunnittelu opintojen jälkeisen ajan suhteen on olennaista. Esimerkiksi opiskelijan työllistymistä ja hänen tarvitsemiaan tukipalveluita opintojen jälkeen tarkastellaan jo opiskeluaikana. Tätä työtä tehdään yhdessä nuoren, hänen vanhempiensa ja verkostoon kuuluvien kanssa. (Miettinen 2015, 53.)

## 5 OHJAUS NIVELVAIHEESSA

Ohjaus on Vehviläisen (2014, 12–13, 20) mukaan yhteistoimintaa, jonka avulla tuetaan ohjattavan oppimis- kasvu, työ- tai ongelmanratkaisuprosesseja. Tavoitteena on ohjattavan toimijuuden vahvistuminen ja toimintamahdollisuuksien laajentuminen. Ohjausta tarvitaan usein elämään liittyvissä siirtymävaiheissa ja valintatilanteissa. Koulutuksessa ohjausta käytetään nivelvaiheissa, jotta oppilaan tai opiskelijan kasvu- ja kehitysprosessissa voidaan tukea. Tällaista ohjausta on esimerkiksi opinto-ohjaus tai ammatinvalinnan ohjaus.

Ohjausta tehdään yksilötasolla, jolloin ohjattava saa henkilökohtaista ohjausta ohjaajaltaan vuorovaikutussuhteessa. Ohjausta voidaan antaa myös ryhmän välityksellä. Myös yhteisö- tai organisaatio voi toimia ohjaavana toimijana ja huolehtia yhteisötasolla ohjausprosesseista. Ohjaus on yleensä vuorovaikutuksellista, mutta se ei kuitenkaan perustu ainoastaan keskustelun varaan. Ohjaustoimintaa voivat olla myös esimerkiksi ohjeet, tiedotustilaisuudet sekä verkkosivut. Ohjaus kuitenkin vaatii kohtaamisen, jossa osapuolet voivat jakaa ajatuksiaan. (Vehviläinen 2014, 15; Vehviläinen 2001, 12.)

Käsitteet tiedottaminen, neuvonta ja ohjaus ovat toisilleen läheisiä, mutta sisältävät vivahde-eroja. Tiedottamisen tarkoitus on jakaa asiakkaalle oikea-aikaisesti luotettavaa tietoa, jota hän tarvitsee. Tiedottaminen harvemmin riittää, jos asiakkaan tulisi tehdä ratkaisevia päätöksiä. (Onnismaa 2007, 23–24.)

Neuvonta on puolestaan vuorovaikutteisempaa kuin tiedon jakaminen, mutta ohjauksen ei tulisi olla pelkkien neuvojen antamista. Ohjaamisen tarkoituksena on osallistaa ohjattava itse ratkaisemaan edessään olevia ongelmia tai kysymyksiä. Ohjauksessa pyritään vahvistamaan ohjattavan

omaa toimintakykyä, jolloin ratkaisujen tekeminen on helpompaa. (Onnismaa 2007, 24–26.)

Suomessa ohjaustyöllä on jo miltei satavuotinen historia, sillä ammatinvalinnan ohjausta on esitetty tehtäväksi jo 1919. Tämä työ vakiintui kuitenkin vasta toisen maailmansodan jälkeen. (Onnismaa 2007, 14.)

Nykyisin ohjauksella eri yhteyksissään on yhteiskunnallisesti merkittävä tehtävä, sillä sen avulla pyritään yksilöitä kiinnittämään yhteiskuntaan. Tätä kutsutaan institutionaaliseksi toiminnaksi, sillä ohjaus toteutuu instituution määrittämänä. Näin ollen ohjaustyöskentelyn päämääränä ohjattavan omien päämäärien lisäksi on myös muut intressit. Instituutiona voi toimia esimerkiksi koulutus, joka on asetettu hoitamaan tehtäväänsä. (Vehviläinen 2014, 16, 18.)

Instituution hoitaessa ohjaustehtävää ohjaajalla ja ohjattavalla on erilainen määrä tietoa ja valtaa. Ohjaajalla on usein asiantuntijuuteensa liittyvää valtaa, jolla vaikuttaa ohjausprosessiin. Ohjattavan rooli on usein haavoittuvampi, sillä tilanne hänelle on ainutkertainen ja henkilökohtainen. (Vehviläinen 2014, 18–19.)

Vaikka ohjattava tulisi olla vastuullisessa asemassa omassa ohjausprosessissaan, ajoittain ohjaajan ja ohjattavan roolit ovat jo lähtökohtaisesti eriarvoisessa asemassa. Ohjattava saattaa olla joiltakin osin kykenemätön päättämään itseään koskevia asioita, asettaa tavoitteita ja pyrkiä niihin. Tällöinkin ohjaamisen tarkoituksena on ohjattavan toimijuuden kehittäminen. Ohjauksen keinoin tulee tukea ohjattavan osallisuutta, ei riippuvuutta. (Vehviläinen 2014, 23, 52.)

Vehviläisen (2004, 75–78) mukaan yhteisön toimiessa ohjaajana, sillä on ”aktiivinen ohjaava pyrkimys, joka muodostaa osan yhteisön toimintaa”. Ohjaukseen sisältyvät ydinprosessit tiedetään ja tunnustetaan, ja niiden toteuttamisesta kannetaan yhteisöllinen vastuu. Tällöin on yhteisöön myös muodostettu rakenteita, jotta ohjausprosessi voidaan toteuttaa järjestelmällisesti. Tämä vaatii työtehtävien määrittelyä ja jakamista.

Ohjauksen tavoitteen ja toivotun tuloksen tulee olla selvä kaikille ohjausprosessiin osallistuville. Ohjausprosessien onnistumiseksi yhteistyötä tulee ajoittain rakentaa myös muiden toimijoiden välille, jotta kaikki ohjausprosessiin vaikuttavat toimijat voivat työskennellä samaa tavoitetta kohti. (Vehviläinen 2004, 77–78.)

Ohjaustyölle on tärkeää määritellä raamit; kuinka paljon resurssia käytetään. Rajoittavat tekijät liittyvät yleensä tilaan ja aikaan. Myös ulkoa tulevat ohjeet voivat vaikuttaa ohjausprosessiin ja vaikuttaa sen tavoitteisiin. Resurssien määrittämisessä on vaarana, että helpoimmin mitattavia asioita painotetaan muiden merkittävien asioiden kustannuksella. Esimerkiksi

verkko-ohjauspalveluita saatetaan suosia helppoutensa ja läpinäkyvyytensä vuoksi. Ohjaustyö vaatii kuitenkin joustavuutta, sillä kaikki ohjattavat ovat yksilöitä ja kaipaavat erilaista ohjausta. (Vehviläinen 2014, 100, 101; Onnismaa 2007, 132.)

Ohjaustyössä ollaan herkällä maaperällä, sillä usein tilanteessa on kyse ihmisen elämään vaikuttavien päätösten äärellä. Ohjauksen tärkeä osa onkin läsnäolon ja kuuntelemisen taito. Ohjaajalla tulee olla aikaa havainnoida tilannetta ja viestiä ohjattavalle, että aikaa yhteiseen työskentelyyn löytyy. Kiireettömyyden tunteen luominen on tärkeää, vaikka aikaa ohjaamiselle olisikin rajatusti. Tämä viestii ohjattavan ja hänen asiansa olevan tärkeitä myös ohjaajalle. (Onnismaa 2007, 38–43, 155; Vehviläinen 2014, 124–125.)

### 5.1 Ohjaus koulutuksessa ja nivelvaiheessa peruskoulusta ammatillisiin opintoihin

Koulutuksen järjestäjä eli oppilaitos ei itse määrittele ohjausprosessiensa tavoitteita, vaan ne on määritelty valtakunnallisesti opetussuunnitelmissa. Oppilaitokset edustavat koulutuksen instituutiota ja näin ollen sen ammatillisilla on vastuu toimia tavoitteiden mukaisesti asianmukaisella tavalla. Yksittäinen oppilaitos toimii yhteisönä, jonka tehtävänä on suorittaa sille annettuja ohjaustehtäviä (Onnismaa 2007, 14).

Ohjauksella on tärkeä rooli läpi nuoren koulupolun. Ideaalia olisi, että oppilaiden ohjaustarpeet voitaisiin ennakoida ja niihin vastattaisiin sopivalla tavalla oikea-aikaisesti. (Björn ym. 2017, 47.) Ensisijaisesti vastuussa nuorten kasvattamisesta ja ohjaamisesta ovat heidän vanhempansa. Koulussa tärkeimmässä roolissa ovat opettajat, jotka päivittäisessä kontaktissa opetuksen lisäksi tukevat nuorten kehitystä. Kolmantena ohjaustahona toimivat oppilaan- ja opinto-ohjaajat, joiden rooli ammatinvalinta- ja jatkokoulutussuunnitelmia pohdittaessa on tärkeä. Roolinsa työssä on myös muilla asiantuntijoilla, kuten koulupsykologeilla ja kuraattoreilla ja ammatinvalintapsykologeilla. (Sinkkonen, Puhakka & Meriläinen 2017, 202.)

Oppilaanohjauksen merkitys on sekä yksilön, koulun että yhteiskunnan näkökannalta tärkeä. Ohjauksen jatkuvuus tulisi mahdollistua peruskoulusta sen jälkeisiin opintoihin. Peruskoulun aikana oppilasta ohjataan pääsääntöisesti opiskelutaidoissa ja koulunkäynnissä. Tarkoituksena on myös ohjata nuoria oman elämänsä suunnitteluun ja tulevaisuuttaan koskevien päätösten tekemiseen. Peruskoulun päättymisen lähestyessä pääpaino siirtyy jatko-opintoihin ohjaamiseen. Nuorten valmiuksia selviytyä muutostilanteissa, opintojen nivelvaiheissa ja muissa siirtymissä kehitetään. (Opetushallitus 2014, 442.)

Myös toisella asteella nuorta ohjataan urasuunnittelussa ja mahdollisten jatkosuunnitelmien teossa. Vaativaa erityistä tukea tarvitsevien nuorten kohdalla jatkosuunnitelmien tekeminen tarkoittaa opintojen jälkeisen elämän suunnittelua esimerkiksi työllistymisen, palvelutarpeiden ja itsenäisyystaitojen näkökulmasta. Nuoria ohjataan opintojen lisäksi myös muissa



asioissa yhteistyössä sosiaali- ja terveyshuollon kanssa. Osana koulutusjärjestelmää oppilaitoksissa työskentelee myös henkilökuntaa, kuten koulu-kuraattori, -psykologi ja -terveydenhoitaja, joiden tehtävänä on myös tukea nuorta kasvussa ja ohjata heitä tarpeen mukaan. (Onnismaa 2007, 16; Vehviläinen 2014, 77; Opetushallitus 2016, 442.)

Peruskoulun ja toisen asteen ammatillisen koulutuksen nivelvaiheen työssä perusopetuksen ja ammatillisen opetuksen opinto-ohjaajat tekevät usein yhteistyötä. Haasteita yhteistyöhön luo tilanteet, joissa koulujen välimatkat ovat pitkät ja hakijoita on eri puolilta Suomea. Pienillä paikkakunnilla alueelliset toimijat tulevat helpommin tutuksi ja tämä tukee tiedonsiirron sujuvuutta nivelvaiheessa. Ohjaustyössä olevien ihmisten vaihtuvuus työtehtävissään vaikeuttaa yhteistyön sujuvuutta. (Kasurinen 2006, 43.)

Perusopetuksen ja ammatillisen koulutuksen nivelvaiheessa ohjausta tarvitsevat sekä perusopetuksen opinto-ohjaajat ja oppilaat eli tulevat hakijat sekä heidän vanhempansa. Nämä kohderyhmät ovat usein hyvin erilaisia ja kaipaavat erilaista tietoutta. Siksi haasteena onkin ohjauksen kohdistaminen oikein eri kohderyhmille. Huomioon tulee ottaa erityistä tukea tarvitsevien nuorten haasteet tiedon vastaanottamisessa esimerkiksi hahmottamisen, ymmärtämisen tai muistiin liittyvän problematiikan takia. (Kasurinen 2006, 43; Miettinen 2015, 8.)

Ammattiopistoilla on oma asiantuntijaroolinsa nuorten ohjaamisessa nivelvaiheessa. Ohjausta tehdään nuorten suunnitellessa tulevia opintojaan, ennen hakuvaihetta. Koska monet nuoret saavat tarvittavan ohjauksen vanhemmiltaan ja opettajiltaan, ohjausta ei välttämättä suoraan haeta ammattiopistojen puolelta. On kuitenkin runsaasti myös niitä nuoria, jotka vanhempineen tarvitsevat enemmän tietoa ja ohjausta päätöksenteon tueksi. (Sinkkonen ym. 2017, 203.)

Ohjauksen opintopolkumalli kuvaa ohjausta jakamalla sen viiteen eri vaiheeseen. Nuoren tulee opintopolullaan saada ohjausta kaikissa vaiheissa. Vaiheet ovat: 1) ohjaus ennen opintoja, 2) ohjaus opintojen alussa, 3) ohjaus opintojen aikana, 4) ohjaus opintojen lopussa ja 5) ohjaus opintojen jälkeen. (Puukari ym. 2017, 34.)

Nivelvaiheen ohjaus kuuluu opintopolkumallin ensimmäiseen vaiheeseen ja pitää sisällään kaikki sellaiset toimintatavat, jotka helpottavat opintojen aloittamista uudessa oppilaitoksessa. Tähän sisältyy esimerkiksi tutustumiskäynnit sekä annettava neuvontaa ja ohjausta. Ohjaus voi olla esimerkiksi lähettävän ja vastaanottavan tahon välistä yhteistyötä, joka helpottaa oppilaan koulutusvalintaa. Erityistä tukea tarvitsevien oppilaiden kohdalla tärkeää on myös tarpeellisen tiedon siirtyminen vastaanottavalle oppilaitokselle riittävän tuen mahdollistumiseksi myös jatkossa. (Puukari ym. 2017, 34.)

Vaativaa erityistä tukea tarvitsevan nuoren kohdalla peruskoulun ja toisen asteen opintojen nivelvaiheen ohjaustyöllä on suuri merkitys. Puukarin ja Parkkisen (2017, 33, 34) mukaan nuorten suuntautumista koulutukseen ja työelämään ja kohti täysivaltaista yhteiskunnan jäsenyyttä tulee vahvasti tukea.

Yksilöllisen ohjauksen tarve kasvaa tuen tarpeiden esimerkiksi mielenterveyden ongelmien tai kehitysvamman vuoksi (Söderholm 2017, 171). Huoltajien merkitys nuoren tekemisessä valinnoissa koulutuksen suhteen, on merkittävä. Kodin ja koulun välinen yhteistyö nivelvaiheessa on välttämätöntä, sillä joissakin tapauksissa myös perheet ja huoltajat kaipaavat runsaasti tukea nuoren kasvun ja oppimisen tukemiseksi. Yhteistyöllä vahvistetaan vanhempien valmiuksia tukea nuorta nivelvaiheen muutosten yli. (Rantala & Uotinen 2017, 225–233.)

Kodin kanssa tehtävän yhteistyön merkityksellisyyttä tukee myös Kirjavaisen, Jahnukaisen ja Pulkkisen (2013) tekemässä erityisopetuksen tarkastuksessa saadut tulokset. 2000-luvulla kolmena vuotena kerätyt tiedot peruskoulunsa päättäneistä yhteishakuun osallistuneista nuorista kertoo, että niillä erityisoppilailla, joilla oppimäärää oli yksilöllistetty, sosioekonominen asema oli heikompi lähes kaikilla tutkimuksen mittareilla. Mittareina käytettiin esimerkiksi vanhempien koulutustasoa, veronalaisia tuloja, yksinhuoltajien osuutta ja ahtaasti asuvien talouksien osuutta. (Kirjavainen, Jahnukainen & Pulkinen 2013, 7.) Tulosten mukaan useiden erityisopiskelijoiden perheitä tulee tukea yhtä lailla nuoren ohjaamisen ohella.

## 5.2 Ohjauspalveluiden kehittäminen

Palvelu on työtä jonkun toisen eteen. Toinen tapa kuvata palvelua on käsitellä se toimintana, jota palveluntuottaja vuorovaikutuksessa asiakkaan kanssa tarjoaa. Palvelu voi toteutua myös fyysisten resurssien, hyödykkeiden ja systeemien välillä. Palveluiden tarkoituksena on asiakkaiden tarpeisiin ja ongelmiin vastaaminen. Joidenkin palveluiden taustalla on yhteiskunnallinen tarve. (Stenvall & Virtanen 2012, 43, 44.)

Palveluiden kehittäminen ja uudistaminen on haastavaa, sillä palvelutarpeet muuttuvat jatkuvasti, mutta samalla tarve on kustannusten supistamiselle. Tilanne vaatii rohkeaa uudistumista, keskeneräisyyden sietokykyä sekä taitavaa muutosjohtamista, sillä muutoksessa ovat sekä palveluiden käyttäjä, niiden tuottaja että poliittiset päättäjätkin. Ikävä kyllä palveluiden kehittämistyön nähdään usein palvelevan itse itseään eikä tulosten nähdä vaikuttavan käytännössä. Kehittämisessä on usein tehty vääränlaisia ratkaisuja, josta kertoo suurien muutosten tiheä tahti. (Stenvall ym. 2012, 16, 22, 23.)

Ajalle tyypillistä on tuotanto- ja talouskeskeinen ajattelu. Asiakkaan näkökulmasta toteutettujen palveluiden koetaan usein olevan tehottomia ja kustannuksiltaan hallitsemattomia. Lisäksi palveluiden kehittäminen on

usein haastavaa, sillä palvelukokonaisuudet ovat monimutkaisia, ja kehittämistä tulisi tapahtua monitahoisesti organisaatioiden sisällä ja välillä. Tämän vuoksi asiakkaiden palvelutarpeet ja sitä kautta palveluiden kehittämisen tarpeet tulisi nähdä organisaatioiden rajat ylittävinä ja kehittämisen tulisi ulottua asiakasprosessin lisäksi organisaatioiden työprosesseihin. (Stenvall ym. 2012, 34–36.)

Usein palvelua määritellään sen käyttäjän, talouden tai ammatillisen toiminnan näkökulmista. Näin ollen palveluiden rakentamisessa tulee ottaa huomioon useita näkökulmia. Näistä ei useinkaan käydä keskustelua avoimesti. Palveluiden kehittämisen tarkoituksena on useimmiten toimivimmat palvelut. Kehittämisen tuloksena tulisi olla asiakkaan sama välitön hyöty joko palvelun laadun, toimivuuden, käytettävyyden, saatavuuden tai kokemuksen puolesta. (Stenvall ym. 2012, 51–52.)

Laatu kuvataan usein teknisenä laatuna eli mitä asiakas palvelulta saa, ja toiminnallisena laatuna eli miten asiakas saa palvelunsa. Kokemukseen laadusta liittyy myös asiakkaan odotukset palvelusta. Asiakkaan odotusten hallinta onkin tärkeää, palveluiden tuottajan tulisi pohtia, miltä palvelutapahtumat asiakkaan näkökulmasta näyttäytyvät. Palveluiden saatavuutta tarkastellessa tulee huomioida myös niiden saavutettavuus. Palveluiden saatavuuteen liittyy usein niiden alueellinen ja määrällinen saatavuus ja lähestyttävyyys. Saavutettavuus liittyy puolestaan palveluiden etäisyyteen asiakkaaseen. (Stenvall ym. 2012, 53, 60–62.)

Viime aikoina sähköisten palveluiden syntyminen on parantanut monien julkisten palveluiden saatavuutta ja saavutettavuutta. Asiakkaan kokemukseen palvelusta liittyy suuresti hänen saamansa kohtelu, millainen kuva vuorovaikutustilanteesta on muodostunut. Näiden asioiden yhteisvaikutuksesta syntyy kokonaiskuva palvelusta. (Stenvall ym. 2012, 62–64.)

Sosiaalialan työssä tieto ei muodostu vain tieteellisen tutkimuksen kautta, vaan käytännön työstä muodostuva tietous on myös arvokasta. Toteutettavien palveluiden arvo mitataan pitkälti niitä käyttävien asiakkaiden kokemusten kautta. Asiakkaan ja hänen tarpeidensa tunteminen on ensisijaista. Usein asiakkaita tapaavilla työntekijöillä on havaintoihinsa perustuva tietoa odotuksista palveluita kohtaan. Vaikka asiakkaiden kokemusten hyöty on tunnistettu, foorumeita niiden jakamiseen on rajallisesti. Tukea tarvitsevien asiakkaiden näkemykset jäävät usein vähemmälle huomiolle niin tutkimuksessa, päätöksenteossa ja käytännön toiminnassa. (Lindh, Linna-kangas & Laitinen 2017, 111; Stenvall ym. 2012, 100–101.)

Asiakkaan palvelamisen kustannustehokkuuden kannalta palveluiden siirtäminen internetiin on järkevä vaihtoehto. Asiakkaan näkökulmasta henkilökohtaisemmat palvelut ovat kuitenkin usein mielekkäämpiä. Kohtaamiset ovat myös palveluntuottajalle mahdollisuus kerätä informaatiota asiakkaan tarpeista palveluiden kehittämisen pohjaksi. Asiakkaan näkökulmasta

hyvää palvelua on myös henkilökohtainen kontakti. (Helander, Kujala, Lainema & Pennanen 2013, 60–62.)

Asiakaslähtöinen palvelukokonaisuus koostuu asiakkaan itsemääräämisoikeuden kunnioittamisesta, osallistumisen mahdollistamisesta, tasavertaisesta vuorovaikutuksesta ja riittävästä tiedonsaannista. Asiakkaan ei tule olla vain palveluiden kohde, vaan itsenäinen toimija, jolla on oikeus tuoda oma osansa palvelutapahtumaan. Asiakkaalla tulee olla myös mahdollisuus vaikuttaa palveluiden suunnitteluun, toteutukseen ja niiden arviointiin. Organisaatioiden tulisi kerätä tietoa asiakkaiden tarpeista ja systemaattisesti arvioida niitä. Asiakaslähtöisyys tulisi ulottua myös palvelukulttuuriin; arkiin käytäntöihin ja kohtaamisiin. (Hyväri 2017, 36–37.)

### 5.2.1 Palveluiden kehittäminen verkostoissa

Yksittäinen palvelu on usein osa isompaa kokonaisuutta. Palvelukokonaisuuksissa palveluita voi toteuttaa useampi toimija, niin julkiselta, yksityiseltä ja kolmannen sektorin organisaatioista. (Hyväri 2017, 36.) Palveluiden pirstaloitumisen välttämiseksi niiden tulisi olla saatavilla, tiiviisti yhteydessä toisiinsa, jotta asiakkaan olisi mahdollisuus saada tarvitsemansa palvelut oikea-aikaisesti ja ilman katkoksia. Koska asiakkaiden tuen tarpeet ovat moninaisia, monialaiselle ja -ammattilliselle yhteistyölle on tarvetta. On tärkeää, että yhteistyötä tekevät osapuolet ymmärtävät toistensa työn lähtökohdat, arvostavat toisiaan ja hyödyntävät toistensa asiantuntijuutta. (Helminen 2017, 5–7.)

Julkisen sektorin tuottamien palveluiden kehittämistä tehdään verkostotyönä. Verkostosuhteiden piirteinä on yhteisen tavoitteen eteen työskentely, vastavuoroisuus ja riippuvuus toisista toimijoista, luottamus ja sitoutuminen. Verkostotyössä kulttuurit ja arvot ovat vuorovaikutuksessa. Tämä voi aiheuttaa haasteensa julkisorganisaatioissa, sillä esimerkiksi kaupungeissa organisaatio on rakenteeltaan byrokraattinen ja perustuu poliittiseen päätöksentekoon. Lisäksi verkostoja edustavat ihmiset ovat usein ammattillisilta taustoiltaan hyvin erilaisia ja ovat omaksuneet oman organisaationsa normit ja tavat. (Hakio, Mattelmäki & Jyrämä 2015, 54–59.)

Verkostossa tehtävässä kehittämistyössä ensisijaista on avoimien kohtaamisten ja keskustelutilanteiden mahdollistaminen. Itse kehittämistä voi toteuttaa luovasti, esimerkiksi muotoilupelien tai muiden visuaalisen toimintatapojen ja työpajojen muodossa. (Hakio ym. 2015, 65.)

Monialaisella yhteistyöllä viitataan eri koulutustaustalla olevien yhteistyöhön, moniammatillisuudessa puolestaan samalla koulutustaustalla, mutta erilaisella ammattiryhmätaustalla olevien yhteistyöhön. Muita käytettyjä käsitteitä on esimerkiksi moni- tai ylisektorinen työ. Sosiaali- ja terveysalaa määrittävissä laeissa on määrätty yhteistyön tekemisestä toimijoiden välillä. (Helminen 2017, 17, 18.)

Ammatillisen erityisopetuksen edellytys on moniammatillisen yhteistyön tekeminen. Nuoren opiskelun tukena on usein opetushenkilöstön lisäksi sosiaali- ja terveysalan edustajia, ohjauksen ammattilaisia ja muita sidosryhmien edustajia. Työllä tulee olla yhteisesti asiakkaan, hänen perheensä tai muiden lähihenkilöiden ja ammattilaisten kesken määritelty tavoite. Työ vaatii toimijoilta vuorovaikutusta, tiedon jakamista, joustavuutta ja sitoutumista yhteisesti määritellyn päämäärän hyväksi. (Miettinen 2015, 54; Helminen 2017, 18–21.)

Verkostomainen toiminta mahdollistaa asiakastarpeisiin tehokkaamman vastaamiseen. Se mahdollistaa myös resurssien jakamisen, kaikkea osaamista ei tarvitse löytyä organisaatiolta itseltään. Tehokas verkostotoiminta synnyttää onnistuessaan palveluprosesseja, jotka tuottavat hyötyä ja arvoa sekä asiakkaalle että tuottajilleen. (Helander ym. 2013, 11–12, 14.)

Verkostomainen toiminta vaatii tuottajiltaan selkeää näkemystä siitä, että tuotettu palvelu tuottaa lisäarvoa tuottajien sijasta asiakkaalle. Verkostomainen toiminta ei saa johtaa palveluiden pirstaloitumiseen, vaan asioimisen tulee tuntua asiakkaasta jouhevalta ja ongelmattomalta. Palveluiden tulee olla joustavia, sillä asiakkaiden tarpeet ovat muuttuvia ja asiakkaita voi eri kohderyhmistä. Yhteistyökumppaneiden välinen keskustelu auttaa päämäärän ja yhteisen toiminnan tavoitteiden asettamisessa. (Helander ym. 2013, 14–16, 19–20.)

Yhteistyön tekeminen verkostoissa vaatii toimijoilta alussa työtä ja muita resursseja, kuten aikaa vuorovaikutukselle. Jos yhteistyön tavoite on yhtenevä, myös sitoutumista siihen löytyy. Verkostotyötä tehdessä on kuitenkin tiedostettava, että toimijoiden ammatilliset erot voivat vaikuttaa yhteistyöhön. (Helander ym. 2013, 50–52, 71.)

Asiakaslähtöisyyttä voidaan pitää palveluiden edellytyksenä. Asiakkaiden tarpeiden moninaistuessa palveluiden yksilöllistä räätälöintiä tarvitaan. Myös asiakkailla on odotuksia palvelun suhteen. Asiakasläheisyys terminä ottaa huomioon asiakkaan julkipuhumat ja puhumatta jäävät tarpeet. Tämä vaatii palveluntuottajalta informaation ja tiedon systemaattista keräämistä, tiedon analysointia ja hyödyntämistä palveluiden kehittämisessä. (Helander ym. 2013, 29–30.)

Verkostojen yhteisten toimintamallien syntymiseksi on muodostettava käytäntöjä. Käytännöt ovat vakiintuneita ja toistuvia toimintatapoja, joiden hyötynä on työn nopeutuminen ja sitä kautta tehokkuuden lisääntyminen. Yhteistyön ja toimintatapojen rutinoitumista ei saa tapahtua, sillä tällöin yhteistyön ja toimintatapojen säännöllinen pohtiminen ja kyseenalaistaminen on tarpeen palveluita kehitettäessä. Verkostotyössä tiedon jakaminen on ensisijaista. Myös tiedon jakamisen tapoja on pohdittava. (Helander ym. 2013, 58–59.)

Sähköinen viestintä on tehokas tapa tiedon välittämiseen, mutta aidot kohtaamiset mahdollistavat yhteisen näkemyksen syntymisen ja ajatusten vaihdon. Sähköisen viestinnän hyötynä on se, että se mahdollistaa laajan ja tehokkaan tiedon jakelun. (Helander ym. 2013, 60, 63.)

### 5.2.2 Nivelvaiheen ohjauksen nykytila

Nivelvaiheen ohjaus koostuu useista eri tahojen toteuttamista ohjauksen elementeistä. Suuren työn nivelvaiheen työstä tehdään peruskoulussa opettajan, erityisopettajan ja opinto-ohjaajan toimesta nuoren ja hänen perheensä tueksi. Monella vaativaa erityistä tukea tarvitsevalla nuorella on verkostoa, joka ohjaa nuorta ja hänen perhettään siirtymävaiheen päätöksissä. Tukea ja vahvistusta päätöksiin haetaan usein koulutuksen järjestäjiltä, ammatillisilta erityisoppilaitoksilta. Näin ollen nivelvaiheen ohjaus on monialainen palveluiden verkosto, jossa eri toimijoilla on omat tehtävänsä ja vastuunsa. (Nykänen, Risku & Puukari 2017, 311.)

Nivelvaiheessa ammatillisen erityisoppilaitoksen palvelut ovat tiedottamista ja ohjaamista; nuoren tulevaisuuden opintojen mahdollisuuksien avaamista ja rajaamista. Nivelvaiheen ohjauksen tarkoituksena tukea on nuorta hakeutumisen vaiheessa. Vaativaa erityistä tukea tarvitsevaa nuorta tulee myös tukea päätöksessä hakea jatkokoulutukseen ja ohjata tätä hakemaan itselleen sopivimpaan koulutukseen. (Harjunpää, Ågren & Laiho 2017, 13.)

Nivelvaiheen ohjauksella on myös markkinointiarvonsa koulutuksen järjestäjälle. Vaativaa erityistä tukea tarvitsevat nuoret hakeutuvat usein useampaan ammatilliseen erityisoppilaitokseen, eivät vain alueellisesti lähimpään oppilaitokseen, joten koulutuksen järjestäjät ”kilpailevat” hakijoista toistensa kanssa. Ammatilliset erityisoppilaitokset tekevät tiivistä yhteistyötä, muodostavat oman verkostonsa (ammatillisten erityisoppilaitosten kumppanuusverkosto, AMEO), jonka tarkoituksena on lisätä tietoutta ammatillisesta koulutuksesta erityisopetuksena. Siitä huolimatta on myös tärkeää erottautua toisista toimijoista ja saada avoimiin koulutuspaikkoihin riittävästi hakijoita.

Koulutuksista on saatavilla paljon tietoa internetissä. Opetushallituksen ylläpitämä Opintopolku, Työ- ja elinkeinoministeriön Ammattinetti, A-Ura-palvelut sekä useat oppilaitosten sivut kertovat koulutuksista ja opiskelusta. Oppilaitosten sivut on kuitenkin tehty myös markkinoinnin näkökulmasta, ja se voi välittyä niiden antamasta tiedosta. Sivustoilla käytettävä kieli voi myös olla osin vaikeaselkoista. Sen vuoksi niiden kautta ei välttämättä saa tarpeeksi tietoa lopullisen päätöksenteon tueksi. (Sinkkonen ym. 2017, 208.)

Ammatilliset koulutuksenjärjestäjät toteuttavat koulutuskokeiluita. Ammatillisiin erityisoppilaitoksiin hakeudutaan koulutuskokeiluihin yleensä

peruskoulun viimeisenä vuonna, ennen kuin päätös jatko-opintoihin hakemisesta tehdään. Ajatuksena on nuoren tutustuminen oppilaitokseen ja koulutukseen, mutta myös omien valmiuksien pohtiminen koulutuksen suhteen. Koulutuskokeilut ovat ammattiopistojen maksullista toimintaa. Koulutuskokeilu kestää viidestä kymmeneen päivään. Rahallista tukea koulutuskokeilun kustannuksiin on mahdollista hakea Kansaneläkelaitokselta tai työ- ja elinkeinopalveluilta. (Kela 2017.)

Ammatillisessa erityisoppilaitoksessa jokaiselle koulutuskokeilussa olleelle lähetetään kokeilun jälkeen erityisopettajan ja muiden kokeilijan kanssa työskennelleiden laatima lausunto, jossa kuvataan kokeilijan valmiuksia hakeutua kyseiseen koulutukseen ja annetaan tarpeen mukaan suositus hakeutumisesta. Lausunnon tarkoituksena on ohjata ja vahvistaa nuorta jatko-opintopäätöksessä. Koulutuskokeilussa saatu tieto on myös oppilaitoksessa tukena opiskelijavalintoja tehdessä. (Kiipula, n.d.)

Ammatilliset oppilaitokset järjestävät erilaisia tutustumispäiviä ja avoimen ovien päiviä. Isojen tapahtumien järjestäminen mahdollistaa suuremman yleisön vastaanottamisen ja tietouden antamisen keskitetysti. Avointen ovien päivissä mahdollisuutena on myös nuorten vanhempien vierailun oppilaitoksessa. Suomessa järjestetään sekä useita isoja, valtakunnallisia että pienempiä alueellisia koulutusmessuja. Näillä messuilla koulutuksenjärjestäjillä on mahdollisuus esittäytyä isoillekin määrille ihmisiä ja kasvattaa tietoisuutta koulutuksistaan.

Usein ammatillisilla erityisoppilaitoksilla ei ole yhtä nimettyä ihmistä nivelvaiheen ohjaustyötä tekemässä. Ohjaustyötä tekevät niin opettava henkilöstö, opintotoimisto kuin ammattiopiston johto. Ammatillisen erityisopetuksen työntekijät ovat työnsä puolesta tekemisissä opiskelijoiden verkostoon kuuluvien henkilöiden kanssa. (Miettinen 2015, 53).

Osa nuorista hakee valmentaviin koulutukseen tuen tarpeensa lisäksi ammatillisten koulutusten rajallisten aloituspaikkojen vuoksi. Tämän vuoksi valmentavien koulutusten henkilökunta on merkittävässä ohjauksellisessa roolissa. Työntekijöille muodostuu uransa aikana useita henkilökohtaisia kontakteja, jotka helpottavat tiedottamista ja yhteistyötä. Koulutuksen järjestäjän näkökulmasta asiaan saattaa tuoda haastetta se, että näitä kontakteja ei ole koottuna yhteen, niiden kanssa tehtävää yhteistyötä ei kirjata. Tämä vaikeuttaa yhteistyön koordinoimista ja johtamista.

Ammatilliset erityisoppilaitokset ovat mukana ammatillisten oppilaitosten yhteishaussa. Haku tapahtuu Opetushallituksen ylläpitämän Opintopolkuvuoston kautta. Koska ammatilliseen erityisoppilaitokseen opiskelijavalintaan vaaditaan, että nuorella on erityisen tuen tarve, opiskelijaksi hakevan tuen tarve tulee varmistaa.

Opiskelijavalinnan tueksi on laadittu AMEOn eli ammatillisten erityisoppilaitosten kumppanuusverkoston yhteinen kriteeristö. Kriteeristössä tulee

esille valintaan vaikuttavat asiat: erityisopetuksen peruste, erityisen tuen tarve, soveltuvuus koulutukseen ja koulutustausta. Hakija liittää hakemuksensa usein asiakirjoja, joista erityisopetuksen peruste ja muut valintaan vaikuttavat asiat selviää. (AMEO 2017.) Koulutuskokeiluissa olleista hakijoista tietoa, jota edellytetään valituksi tulemiseksi, on jo olemassa.

Hakijoita, jotka ovat tuntemattomia, kutsutaan haastatteluun hakuajan päättymisen jälkeen (Kiipula 2018). Jos koulutuskokeilussa tai valintahaastattelussa havaitaan, että hakija ei täytä ammatillisen erityisopetuksen kriteereitä, on haastattelijalla velvollisuus ohjata hakijaa hänelle suunnattuihin palveluihin. Valituksi tulemista voi hankaloittaa esimerkiksi aiempi ammatillinen tutkinto, sillä vailla tutkintoa olevat nuoret ovat opiskelijavalinnassa ensi sijalla (Miettinen 2015, 20).

## 6 TUTKIMUKSEN AINEISTONHANKINTA

Laadullisessa tutkimuksessa tutkitaan usein merkityksiä. Tavoitteena on koota ihmisen itsensä todellisuus hänen kuvaamanaan. Tarkoituksena ei ole totuuden löytyminen, vaan tehdä tutkimuksen keinoin havaintoja ja tulkintoja, joita ei normaalissa kanssakäymisessä tule esille. (Vilkkä 2015, 118, 120.)

Opinnäytetyössä aineisto kerättiin useammalla eri tavalla. Ensimmäisenä toteutettiin lähetettävien tahojen eli nuoria työkseen ohjaavien henkilöiden haastattelut. Tämän jälkeen samalla haastattelupohjalla asiaa tiedusteltiin tämänhetkisiltä Kiipulan ammattiopiston opiskelijaryhmältä. Samaa haastattelupohjaa käytettiin mukailtuna vielä muutaman opiskelijan vanhemman haastattelussa.

Haastattelu on yksi käytetyimmistä tiedonkeruumenetelmistä. Sitä käytetään paljon, sillä haastattelu joustavuutensa vuoksi sopii erilaisiin tutkimustarkoituksiin. Haastattelun tekeminen mahdollistaa haastateltavalle aktiivisen roolin. Sen aikana on mahdollista syventää saatuja tietoja, sillä vuorovaikutustilanteessa on mahdollista pyytää perusteluja ja lisäkysymyksiä voi kysyä tarpeen mukaan. Haastattelu aineistonkeruun menetelmänä tekeminen vaatii haastattelijalta paljon. (Hirsjärvi & Hurme 2009, 34–36.)

Vaikka haastattelujen tekeminen aineistonkeruumenetelmänä on aikaa vievä ja tuottaa myös tutkimuksen kannalta turhaa tietoa, haastattelun etuna kirjalliseen lomakekyselyyn verraten on täsmentämisen mahdollisuus tarpeen vaatiessa. Myös haastatteluun motivointi ja tilanteen ohjaaminen on helpompaa aidossa vuorovaikutustilanteessa. (Hirsjärvi ym. 2009, 35, 36.)



Lomakehaastattelu oli suunnitteilla aineistokeruun menetelmäksi myös tässä tutkimuksessa. Ajankohtana kevät aika on kuitenkin juuri jatko-opintoihin haun ajankohtaa, joten haastateltavien työhön liittyvistä kiireistä huolimatta haastattelu nähtiin luotettavampana aineistonkeruutapana. Haastattelujen ajoittuminen kiireiseen aikaan toi toisaalta sen hyödyn, että yhteishaun ajankohdan läheisyyden vuoksi haastateltavilla oli aiheesta runsaasti sanottavaa.

Teemahaastattelu on puolistrukturoitu, usein käytetty haastattelun muoto. Puolistrukturoidussa haastattelussa nostetaan esille tutkimuksen kannalta keskeiset teemat. Kysymykset ovat haastateltaville samat, mutta niihin voi vastata omin sanoin eikä vain annetuin vastausvaihtoehdoin. Haastatteliija voi myös vaihdella sanamuotoja ja niiden järjestystä, vaikka kysymykset onkin pääpiirteittäin ennalta määritellyt. Teemahaastattelu on hyvä tapa kerätä tietoa tutkimusavusteisissa kehittämistöissä. Haastattelijan tehtävänä on haastattelutilanteessa pitää huolta teemoissa pysymisestä. (Hirsjärvi ym. 2009, 47; Vilkkä 2015, 124–126.)

Haastattelun teemat nousivat tutkittavasta aiheesta. Tästä syystä teemoiksi nousivat asiakkaan elämäntilanteen kartoittaminen, opintojen suunnittelun ja nivelvaiheen verkostotyö ja haastateltavien näkemykset yhteistyöstä tulevan jatko-opintopaikan kanssa jo ennen hakeutumista jatkokoulutukseen.

Teemat ja tutkimuskysymykset olivat seuraavat:

1. Kuvaile asiakkaiden erilaisia tilanteita jatko-opintoja suunniteltaessa.
  - Millaiset asiat vaikuttavat nuoren jatko-opintopaikan valintaan?
  - Millaiset asiat jatko-opintoja suunnitellessa mietityttävät?
  - Millaisia haasteita kohdataan jatko-opiskelupaikan valinnassa?
2. Verkostotyö jatko-opintojen suunnittelussa
  - Kuvaile työtä, jota jatko-opintojen suunnitteluksi tehdään
  - Mahdolliset ristiriidat nuoren omien näkemysten ja hänen kanssaan työskentelevien välillä?
3. Millaista yhteistyötä kaivataan jatko-opintoihin hakeutumisen vaiheessa/ nivelvaiheessa ennen ammatillisia opintoja?

Ennen varsinaisia haastatteluja olisi hyvä tehdä koehaastatteluja, jotta varmistuu kysymysten ymmärrettävyydestä. Kysymyksien muotoilulla on merkitystä, jotta tutkimusongelmaan saadaan tarvittavia vastauksia. Koehaastattelussa on mahdollista harjoitella myös sitä millaista kieltä varsinaisissa haastatteluissa käyttää. (Hirsjärvi ym. 2015, 211, Eskola & Suoranta 2014, 89.)

Tässä opinnäytetyössä koehaastatteluja tehtiin kahdesti ennen varsinaisia haastatteluja. Haastattelutilanteessa haastattelun keskeisimmät termit

käytiin läpi ja niitä selvennettiin tarpeen mukaan vielä haastattelun kuluessa, jotta asiasta saatiin yhteinen näkemys. Jokainen haastateltava sai haastattelun rungon ennalta sähköpostitse, jotta hänellä oli halutessaan mahdollisuus käydä teemoja läpi ja pohtia vastauksia jo ennalta. Teema-haastattelun vahvuutena onkin se, että haastattelutilanteessa on mahdollisuus selventää kysymyksissä käytettyjä termejä ja sanoja. (Vilkkä 2015, 127–130.)

## 6.1 Haastateltavien valinta ja aineistonkeruun toteutus

Ohjaavia tahoja edustavien haastateltavien valinta tapahtui tutkimusaiheen perusteella. Kaikilla yhteistyötahojen haastateltavilla oli työnsä puolesta omakohtaisia kokemuksia nuorten ohjaamisesta ammatillisiin opintoihin. Haastateltavat toimivat ammatissaan Kanta-Hämeen alueella.

Haastateltavat ohjaavat tahot edustivat julkista, yksityistä sekä kolmatta sektoria. Osa valikoitui haastateltavaksi, koska edustivat ennestään Kiipulan ammattiopistolle tuttua yhteistyötahoa. Näin ollen näiden toimijoiden mielipide on yhteistyön kehittämisen vuoksi tärkeä. Osa haastateltavista puolestaan valikoitui pitkälti sen puolesta. Yksi haastateltavista valikoitui toisen haastateltavan antaman vinkin pohjalta.

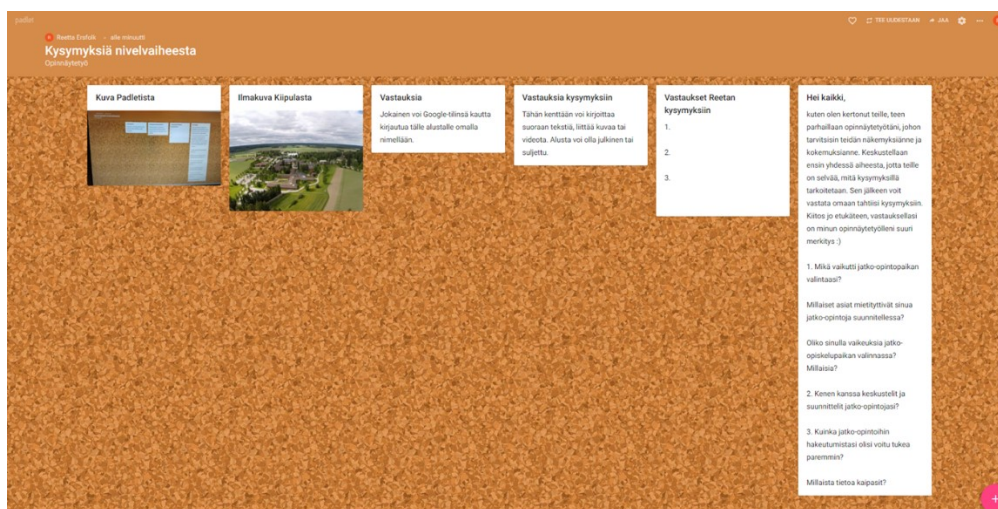
Ohjaavien tahojen edustajien haastattelut toteutettiin huhti- ja kesäkuussa 2017. Haastatteluita toteutui 11 pois lukien koehaastattelut. Kestoltaan haastattelut olivat 17–40 minuuttia. Useimpiin haastateltaviin otettiin ensimmäinen kontakti puhelimitse, mutta joidenkin kohdalla yhteyden saaminen oli sen verran haastavaa, että yhteydenotto toteutui sähköpostitse.

Pääsääntöisesti haastattelut toteutettiin haastateltavien työpaikoilla heidän työaikanaan. Yksi haastatteluista toteutettiin puhelinhaastatteluna. Puhelinhaastatteluita käytetään varsinkin kvantitatiivista tutkimusta tehdessä, sillä niiden tekeminen on taloudellisesti järkevää (Eskola ym. 2014, 91). Kustannustehokkuus ei kuitenkaan tässä tilanteessa ollut syy haastatteluun puhelimitse, vaan puhelinhaastatteluun päädyttiin kalenterien yhteensovittamisen haasteiden vuoksi.

Koska opinnäytetyön tarkoituksena on tuottaa parempia palveluita tuleville opiskelijoille, on luonnollista, että myös opiskelijoiden ajatuksia asiasta haluttiin kuulla. Aarnoksen (2015, 164–165) mukaan metodien kannalta yli 12-vuotiaat lapset voi rinnastaa aikuisiin, mutta aineiston hankinnassa on hyvä ottaa huomioon heidän viestintätapansa. Myös tuloksia esitettäessä ikä tulee ottaa huomioon.

Opiskelijat valikoituivat kyselyyn tutkijan arjen työn kautta. Haastateltavat nuoret olivat yhdestä kymmenen opiskelijan ryhmästä. Vastaukset saatiin yhdeksältä opiskelijalta. Opiskelijat olivat kyselyn hetkellä 16–19-vuotiaita. Kaikkien alaikäisten opiskelijoiden vanhempia informoitiin asiasta.

Opiskelijoiden näkökulma kysyttiin samaa teemahaastattelulomaketta mu-  
kaillen. Haastattelujen sijaan opiskelijat työstivät ajatuksena Padlet-alus-  
talle. Padlet on interaktiivinen alusta, jota voi käyttää henkilökohtaisen blo-  
gin tai portfolion pohjana (Padlet n.d). Haastateltaville nuorille Padlet oli  
alustana tuttu, sillä he olivat käyttäneet sitä tehtäviensä tekemiseen jo ku-  
luneen lukukauden ajan. Ryhmän yhteinen alusta oli tehty opetustarkoi-  
tuksessa, nuoret kirjautuivat sinne oman Google-tilinsä kautta. Alusta oli  
suljettu, joten se oli tarkoitettu vain kyseisen opetusryhmän käyttöön.



Kuva 1. Esimerkki Padlet-alustasta

Aineiston kerääminen opiskelijoilta tapahtui toukokuussa 2017, jolloin lu-  
kuvuosi oli lopuillaan. Näin ollen opiskeluryhmä ja ohjaava henkilökunta  
sekä ammatilliseen erityisopetukseen liittyvät termit olivat heille tuttuja.

Padlet-alustalle kysymykset selkokielellistettiin ja avattiin yhteisesti kes-  
kustelulla. Koska tutkija on kyseisiin opiskelijoihin läheisessä suhteessa  
työn puolesta, haasteena mahdollisessa haastattelutilanteessa olisi voinut  
olla vastausten liiallinen johdatteleminen tai tulkinta. Tekstiä tuottamalla  
opiskelijoilla oli mahdollisuus vastata sen verran kuin halusivat ja kokivat  
tarpeelliseksi. Haasteeksi nousi joidenkin kohdalla kirjallisen tekstin tuot-  
taminen haasteet. Tämän vuoksi yhden opiskelijan kohdalla päädyttiin lo-  
pulta haastatteluun tämän omasta toiveesta. Kyseinen haastattelu litteroi-  
ttiin samanaikaisesti haastattelutilanteessa.

Vanhempien mielipiteiden vaikutus nuorten tekemissä valinnoissa on suuri  
(Rantala & Uotinen 2017, 227). Koska tukea tarvitsevat nuoret harvemmin  
tekevät päätöksiä oman jatkokoulutuksensa jälkeen itsenäisesti, vanhem-  
pien näkemykset nivelvaiheesta olivat opinnäytetyön kannalta merkittäviä.  
Vanhempien haastattelut toteutuivat toukokuussa 2017. Yksi vanhempi oli  
mahdollista tavata opiskelijan verkostotapaamisen yhteydessä ja haasta-  
tella siinä yhteydessä. Loput vanhemmista haastateltiin puhelimitse.

Haastattelija tunsii haastatellut vanhemmat ennalta. Kaikkia opiskelijoiden vanhempia ei voitu haastatella, sillä aineisto olisi sitä mukaa kasvanut valtavasti. Haastateltavat vanhemmat valikoituivat sen mukaan, kuinka heitä oli haastattelujen ajankohtana mahdollista haastatella. Sen tarkempaa valintaa haastateltavista ei tehty. Haastatteluja toteutui yhteensä 15 ja niiden kesto oli noin viisi ja puoli tuntia. Tämän lisäksi kirjallista aineistoa opiskelijoilta koostui kolme sivua opiskelijoiden itsensä tuottamana.

Haastattelun tallentaminen on välttämätöntä, jotta haastattelu voi edetä omassa tahdissa ilman taukoja (Hirsjärvi ym. 2008, 74). Kaikki yhteistyötoimien edustajien sekä vanhempien haastattelut nauhoitettiin saneluko-neella. Haastateltaville kerrottiin etukäteen keskustelun nauhoittamisesta, ja siihen suhtauduttiin poikkeuksetta positiivisesti. Haastattelun aikana haastattelija teki lyhyitä muistiinpanoja, kuitenkin niin, että kykeni keskittymään haastattelun etenemiseen.

Taulukko 1. Haastattelujen ja haastateltavien kuvaus

Haastattelu t=tapaaminen p=puhelinhaastattelu	Kesto	Koulutus	Ikä	Organisaatio
Ohjaava taho 1 (t)	19:02	alempi amk	40–49	yksityinen
Ohjaava taho 2 (t)	16:50	yliopisto	50–59	julkinen
Ohjaava taho 3 (t)	23:45	opisto/alempi amk	40–49	julkinen
Ohjaava taho 4 (t)	20:12	yliopisto	50–59	julkinen
Ohjaava taho 5 (t)	29:29	toinen aste	30–39	julkinen
Ohjaava taho 6 (t)	25:53	ylempi amk	30–39	yksityinen
Ohjaava taho 7 (t)	17:09	opisto/alempi amk	30–39	julkinen
Ohjaava taho 8 (t)	33:58	toinen aste	40–49	kolmas sektori
Ohjaava taho 9 (t)	37:58	yliopisto	40–49	julkinen
Ohjaava taho 10 (p)	23:20	alempi amk	30–39	julkinen
Ohjaava taho 11 (t)	37:04	yliopisto	50–59	julkinen
Opiskelijan vanhempi 1 (t)	7:34	-	-	-
Opiskelijan vanhempi 2 (p)	8:33	-	-	-
Opiskelijan vanhempi 3 (p)	7:43	-	-	-
Opiskelijan vanhempi 4 (p)	7:15	-	-	-
Opiskelija (t)	8:30	-	19	

## 6.2 Aineiston käsittely ja analyysi

Kerätty tutkimusaineisto tulee muuttaa sellaiseen muotoon, että sitä on mahdollista tutkia. Haastatteluiden kohdalla se tarkoittaa nauhoitetun puheen muuttamista tekstiksi. Tämä kutsutaan litteroinniksi. Litterointi helpottaa aineiston analyysia, mahdollistaa sen systemaattisen läpikäymisen. Litteroinnin tarkkuus määräytyy sen mukaan, mitä tutkimuksella tavoitellaan. Litterointi voidaan tehdä valikoiden, esimerkiksi vain haastateltavan puheesta. Litteroinnin tulee kuitenkin olla tarkka ja vastata haastateltavan antamia merkityksiä. Tämä on tutkimuksen luotettavuuden kannalta merkittävää. (Vilkkä 2015, 137–138; Hirsjärvi ym. 2009, 138.)

Opinnäytetyön aineisto litteroitiin haastateltavan puheen osalta kokonaisuudessaan. Myös puhelinhaastattelut oli mahdollista litteroida sanatakkasti nauhoituksen vuoksi. Kerätystä aineistosta ei litteroitu haastatteluun tulleita keskeytyksiä. Koska nuorten kirjoittamat ajatukset sekä Kiipulan ja Varmuutta Valmasta -hankkeen keskustelut tallennettiin suoraan Padlet-alustalle, helpotti se analysointivaihetta näiden aineistojen suhteen.

Kerätyn laadullisen aineiston analyysi luo aineistoon selkeyttä ja tuottaa uutta tietoa tutkittavasta aiheesta (Eskola ym. 2014, 138). Vaikka usein ajatellaan, että aineiston analyysi aloitetaan aineiston keräämisen jälkeen, laadullisessa tutkimuksessa materiaalin analyysi alkaa usein jo aikaisemmin aineiston hankintaprosessin aikana. Aineistoa voi siis kerätä ja analysoida osin samanaikaisesti. (Hirsjärvi ym. 2015, 223.) Haastatteluista tehdessä tutkija tekee havaintoja esimerkiksi ilmiöiden toistuvuuden ja jakautumisen perusteella, jonka jälkeen luo malleja syntyneistä havainnoista (Hirsjärvi ym. 2009, 136).

Sisällönanalyysiä kuvataan analyysimenetelmäksi, joka mahdollistaa systemaattisen dokumenttien analysoinnin. Sisällönanalyysi pyrkii esittämään laajan aineiston tiivistettynä. Tutkimuksen kannalta olennaiset havainnot kootaan ja luodaan niiden kautta selkeää informaatiota. Pelkistämisen jälkeen niin kutsuttuja ”raakahavainnot”, yhdistetään toistensa kanssa yhdeksi havainnoksi tai joukoksi havaintoja. Näitä yhdistää yhteinen piirre, joka pätee koko aineistoon. Tämä mahdollistaa luotettavien johtopäätösten tekemisen. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 103, 104; Alasuutari 2011, 40.)

Opinnäytetyössä analyysi kerätty aineisto järjestettiin teorialähtöisesti eli deduktiivisesti. Teorialähtöisessä analyysissä teoria ohjaa analyysin tekemistä, luo sille kehyksen (Vilkka 2015, 170–171). Haastattelun valitut teemat ohjasivat valmiin aineiston teemoittelua, loivat analyysille rungon. Tämän jälkeen haastattelujen suoria lainauksia ja kirjoituksia järjesteltiin analyysirungon mukaisesti niitä pilkkomalla.

## 7 TULOKSET

Haastattelut ja muut tiedonkeruun menetelmät tuottivat runsaasti tietoa nivelvaiheen ohjaustyön kokemuksista sekä erityistä tukea tarvitsevan opiskelijan, hänen vanhempiansa tai vanhemman asemassa olevan henkilön, että asiantuntijoiden näkökulmasta. Haastateltavien kokemuksia ei ole rajattu esimerkiksi peruskoulun tai ammatillisen koulutuksen järjestäjän palveluiden kokemuksiin, vaan esille on haluttu saada ajatuksia siirtymävaiheesta kokonaisuudessaan.

Kokemukset nivelvaiheesta olivat monilta osin samansuuntaisia, mutta erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden yksilöllisten taustojen ja erilaisten

tarpeiden vuoksi myös erisuuntaisia näkemyksiä ilmeni. Myös haastateltujen ohjaavien tahojen edustajien työtehtävien eroavaisuus vaikutti selkeästi saatuihin tuloksiin, mutta toi osaltaan aiheeseen laajempaa ymmärrystä.

## 7.1 Kokemuksia nivelvaiheesta – suuri elämänmuutos

Haastatteluissa kävi teoriakirjallisuuden kanssa yhtenevästi ilmi, että kokemuksen mukaan siirtymä perusopetuksesta toisen asteen opintoihin on nuorelle valtava elämänmuutos. Peruskoulun päättymisen päättää yhdeksän vuoden opinnot, jotka ovat usein tuntuneet turvallisilta ja samalla nuoren olisi tehtävä merkittäviä päätöksiä tulevaisuuden opintojensa suhteen.

Kyllähän nää nuoret on suurin osa niin turvattua elämää siellä kotona eläneet, et ei tule sellaista normaalia irtaantumisen vaihetta niinku teineillä. Niin mä uskon, että jännittävät tosi paljon.

Ohjaava taho, 3

Aika kaoottinen sillä lailla, että oli vähän tietoa siitä, että mitkä ne jatko-opintomahdollisuudet sitten on ja mihin on mahdollisuus.

Opiskelijan vanhempi, 2

Yksi haastateltavista kuvasi turvallista peruskoulu-aikaa verrattuna tulevaan aikaan seuraavasti:

Aamulla lähdet, iltapäivällä takaisin. Tällai mennään, mutta nyt, kun tarvis itse ruveta pitää huolta asioista, niin se on se suuri pelko.

Ohjaava taho, 2

### 7.1.1 Nuoren osallistuminen nivelvaiheen suunnitteluun

Sinkkonen, Puhakka ja Meriläinen (2017, 207) kuvaavat, että nuoren tulisi ammatinvalinnan ja jatko-opintojen päättämisen tukena tietää paljon erilaisista ammateista ja koulutuksista. Tilanne on jatko-opintopäätöstä tehdessä haastava, jos nuori ei itse tiedä mitä hän haluaa. Näiden lisäksi nuoren tulisi pohtia omia vahvuuksiaan ja pohtia koulutustoiveitaan niistä käsin. Haastatteluiden perusteella erityistä tukea tarvitsevien nuorten ohjauksessa yhtenä haasteena koettiin se, ettei nuori itse aina ymmärtänyt mitä hakeminen ammatilliseen koulutukseen tarkoittaa.

Musta tuntuu, et meidän nuoret ei osaa niinkään aatella tekevänsä töitä jossain ammatissa, että se on polku siihen, et se lähtee usein enemmän perustason asioista, kuin se koko motivaatio johonkin. Mutta toki, kyllä sitten sekin vaikuttaa et joku nuori näkee mielessään olevan kokki tai jotain ja sit hän heti hakee sellaisiin opintoihin. Mutta ehkä vähemmän, että kyllä se asiakaskunta,

ketä mä kohtaan, niin he elää aika lailla tässä hetkessä, että ei varmaan sellaista elämänsuunnittelua kauheasti osaa yksin tehdä.  
Ohjaava taho, 3

Jotenkin tuntuu, et joutuu perustelemaan täällä, että ”ymmärätkö sä mistä on kyse?”. Se on vähän enemmän semmonen ”no oon kerran nähny, kun yks sähkömies laittoi yhden töpselin seinään”. Et vaikka nyt yläkoululla ihan tutustutaan oppilaitoksiin, niin meillä on paljon ainesta, jolle se ei vaan rakennu. Siis se, että mitä ne tarkoittaa ne ammattiopinnot.  
Ohjaava taho, 9

Useampi haastateltavista olikin pohtinut nuoren omaa osallistumista tai osallistumattomuutta omaa tulevaisuuttaan koskeviin päätöksiin jatko-opintojen suhteen.

Toki meidän asiakkaat on viime kädessä niin kilttejä, et mä mietin, et onko sitten liikaa johdateltavissa.  
Ohjaava taho, 3

Jos on erityisen tuen tarvetta ja oppimisessa tarvitsee enemmän tukea, niin onhan se alan valinta todella vaikee. Sitten jos siihen liittyy vielä masennusta ja muuta, niin kyllä se joskus on todella vaikeeta.  
Ohjaava taho, 1

Vaikka suurimmassa osassa haastatteluista mainittiin se, kuinka nuorta tulee kannustaa ja ohjata jatkokoulutusasioissa, myös vastakkaisia argumentteja löytyi. Myös oma-aloitteisuutta tiedonhankintaan ja koulutuksiin hakeutumiseen löytyy.

Meillä on sellaisia äärimmäisen omatoimisia nuoria, jotka saattaa ihan omin päinkin onnistua saamaan itsellensä opintopaikan ihan sitten niin, että ilmoitetaan, että ”mulla alkaa huomenna koulu”.  
Ohjaava taho, 7

(Nuori) on aina hakenut tietoa aktiivisesti itse, että hänhän oli selvittänyt mitä tarkoittaa ammattiin valmentavat koulutukset ja muut, että tiesi varmasti paljon enemmän kuin kukaan meistä -- meidän nuori kaiken sen tietouden kyllä meille toi sitten, mitä internetistä ja koulusta ja mistä vaan sai tietää; terapeutilta kyseli ja muuta, että kyllä me se riittävä tieto saatiin täs tapauksessa, kun hän oli aktiivinen.  
Opiskelijan vanhempi, 2

### 7.1.2 Tukea tarvitsevien nuorten rajalliset vaihtoehdot nivelvaiheessa

Myös pohdintaa erityistä tukea tarvitsevien koulutuksien rajallisuudesta tuli. Tässä yhtenä syynä nähtiin esimerkiksi se, että osalla perheistä on suuri kynnyks nuoren hakemiselle toiselle paikkakunnalle.

Mutta kyllä mä ihan sitä ajatellut näitten meidän nuorten kannalta, et eihän heillä vaihtoehtoja oo samalla lailla kun joku toinen nuori teini-ikäinen, joka hakee ympäri Suomea opintoihin, niin kyllä tää niin rajallista meidän nuorten hakeminen.

Ohjaava taho, 3

Ja sit vaikuttaa se etäisyys oppilaitokseen, et monet vanhemmat varsinkin, ei raaski laittaa sitä nuorta sit kauheen kauaksi vielä yläkoulun jälkeen opiskelemaan, et monet toivoo, et se olis jotenkin lähellä se oppilaitos, et pystyis kotoa kulkemaan.

Ohjaava taho, 10

Rajallisuutta erityistä tukea tarvitsevien jatko-opintoihin hakemisessa nähtiin syntyvän myös siitä, että tietyille aloille on hakijoita paljon. Näin ollen hakuvaiheessa tulee usein pohdittua kannattaako haluamalle alalle hakea, vai jollekin toiselle alalle, jossa valituksi tuleminen on todennäköisempää.

Esimerkiksi sosiaali- ja terveystieteiden tutkintoa (ammattillisessa erityisoppilaitoksessa) moni meidän nuorista haluaa ja sitten opittuna mantraa hoemme heille, että sinne linjalle pääsy on vähän niin kuin lottovoitto, että sitten joutuu nuori herkästi tyytymään, että valitsee heti jo suoraan jonkun muun kuin sen hänen toivealansa siitä syystä, että saisi edes jonkun opintopaikan. Kun kuitenkin se ensisijaisuus siinä ratkaisee tosi paljon pisteitten suhteen.

Ohjaava taho, 6

### 7.1.3 Vanhempien ohjaus nivelvaiheessa

Mutta kyllä siinä saa paljon kodin kanssa tehdä yhteistyötä erilailla kuin yleisellä puolella.

Ohjaava taho, 9

Yhteistyö koulun ja vanhempien välillä koko opintopolun ajan on tärkeää erityistä tukea tarvitsevan nuoren näkökulmasta. Koulusta saatava tietoa lisää vanhempien ymmärrystä lapsestaan ja tukee heitä kasvatustyössä. Myös vanhemmat voivat lisätä opettajan ymmärrystä sen suhteen, millaista tukea nuori tarvitsee. Peruskoulun ja toisen asteen opintojen nivelvaiheessa tämän työn tärkeys korostuu. (Rantala ym. 2017, 225, 233; Rantanen, Vehkakoski, Kurkinen & Kilpeläinen 2017, 245.)



Haastateltavien kokemuksena on, että nivelvaiheen ohjauksessa tulee ottaa huomioon nuorten lisäksi heidän vanhempansa tai muut lähihenkilönsä. Perheiden huomioinnin ja ohjauksen merkitys nousi esille tilanteissa, joissa 1) vanhempien huoli nuorten tulevaisuuden suhteen nostaa päätään nivelvaiheessa, 2) vanhempien ajatukset erosivat ohjaavien tahojen ajatuksista nuoren jatko-opintopaikan suhteen ja 3) perhe itsessään tarvitsee ohjausta arjessaan.

Kokemusten mukaan peruskoulun loppuminen herättää vanhemmissakin monenlaisia tuntemuksia, joiden kuunteleminen on tärkeää. Useampi haastatelluista kertoi, että vanhempien huolet eivät usein jää siihen, mille linjalle tai kouluun nuori hakeutuu ammatillisessa koulutuksessa. Usein peruskoulun viimeisellä luokalla nuorille tehdään tutkimuksia, joiden on tarkoitus helpottaa tulevaisuuden ja opintojen suunnittelua. Tutkimukset saattavat kuitenkin herättää tunteita ja epävarmuutta vanhemmissa koko nuoren tulevaisuuden suhteen.

Monille vanhemmille voi olla vähän ahdistus ja pettymys, että esimerkiksi ne psykologin testit saattaa viitata, et nyt on sen verran haasteita, et ne ammatilliset opinnot ei oo ihan se juttu. -- heillä tulee hirvee ahdistus ja huoli, et onks se nyt sitten, et ”hän käy täällä kolme vuotta ja sit on työ/päiväkeskuksessa tai päivätoiminnassa koko loppuikänsä. -- Että musta tuntuu, et jatko-opintojen korvalla jysähtää ehkä vähän pahemmin niille vanhemmille se, et mitä tää meidän nuori nyt oikeesti osaa, tuleeks se ikinä saamaan koulutusta ja ammattitutkintoa tai työtä.

Ohjaava taho, 3

(Vanhemmat) hakee sitä semmosta meidänkin kautta sitä, että mitä te ootte mieltä, että mihin pitäis mennä tai muuta, et ne on varmaan ne isoimmat sen lisäksi, että tekeekö se oma lapsi joskus töitä.

Ohjaava taho, 11

Ajoittain perhettä tulee ohjata nivelvaiheessa sen vuoksi, että perhe itse vaikuttaa olevan tuen tarpeessa. Tuen tarpeita voi aiheuttaa esimerkiksi perheen sisäiset erimielisyydet, liiallinen alkoholin käyttö tai mielenterveysongelmat. Perheellä saattaa myös olla puutteita arjenhallinnan osa-alueilla, joka vaikuttaa siihen, ettei nuoren tuen tarpeissa osata riittävästi tukea. (Määttä & Rauhala 2010, 82, 85.)

Perheiden erilaiset taustat, sosioekonominen tausta ja koulutus pohja, näkyvät myös nuoria ohjattaessa. Kuten kappaleessa 3.2.1 tuli esille, Kirjavaisen ym. (2013) tutkimuksen mukaan yksilöllisin oppimäärin opiskelleiden erityisoppilaiden sosioekonominen asema oli heikompi kuin muiden oppilaiden. Näin ollen monet nuorten huoltajista tarvitsevat tukea omaan kasvatustehtävänsä ja toisaalta ohjausta nuorten hakiessa peruskoulun jälkeisiin

opintoihin. (Kirjavainen ym. 2013, 7; Rantala ym. 2017, 227.) Sama asia nousi esiin myös osassa haastatteluista.

Joitakin on sellaisia akateemisia perheitä, mutta vähemmän, että kyllä niissä on paljon, että on vanhemmat tai sedät ja muut sukulaiset käyneet-- erityiskoulua ja erityisopetuksen pienryhmää. Kylähän siinä saa kasvattaa koko perhettä ja kertoa, että säännöt, mitkä meillä täällä on, ei ole mielivaltaisia vaan ohjaa siihen, että ymmärtäisi, että yhteiskunnassakin on säännöt. Niidenkin rikkomisesta tulee aina jotain seuraamuksia.

Ohjaava taho, 9

Se on sellainen enenevä, nouseva trendi, et on niitä perheitä ja niitä nuoria, jotka on kokonaisuudessaan niin tuen tarpeessa, että sitten täytyy tällaisissakin asioissa ohjata paljon.

Ohjaava taho, 10

#### 7.1.4 Epärealistiset odotukset ja leimautumisen pelko

Työnsä puolesta nuoria ohjaavat henkilöt kuvasivat haastatteluiden aikana tilanteita, joissa vanhempien tai nuoren omat odotukset eivät vastanneet todellisuutta. Nuoria kohtaan asetetaan vanhempien taholta liian epärealistisia odotuksia esimerkiksi lukio-opintojen suhteen. Toisaalta osa vanhemmista ei luota nuoren taitoihin ja pystyvyyteen.

Mutta iso haaste niissä on monesti, että vaikka on vuosikausia tehty yhteistyötä, niin välillä vanhemmilla on epärealistiset odotukset. Ja toisaalta sitten se, että niillä on välillä toiseen suuntaan oletukset omistansa, että ne pitää niitä vähän heikompina, kuin ne on.

Ohjaava taho, 9

Useassa haastattelussa mainittiin, että erityisopetukseen nuoria ohjatessa usein joutuu kohtamaan sekä nuorten että vanhempien ennakkoluuloja. Haastavana nähtiin se, että jokaisella ammatillisella erityisoppilaitoksella on oma historiansa ja maineensa tukea tarvitsevien kouluttamisessa, joka aiheuttaa joillekin pelkoa leimautumisesta.

Kaveri, joka sinänsä oli ihan reipas nuori mies, mutta koulunkäynti ei sujunut niin yritettiin väkisin ja väsyttämällä (ammatilliseen erityisoppilaitokseen) -- mutta hän "ei sinne vajakkien kanssa mene". -- Sitten kun siinä äitikin silmät pyöreenä, et "eiks siellä oo vaan sellaisia". Vaikka kuinka koitettiin käydä siellä ja se ei vaan mennyt perille, ei sitten millään. Niin se, "ei mun lapseni ole sellainen", et se "erityis"-sana on siinä heti sellanen.

Ohjaava taho, 4

Minä raivostuin omassa ryhmässäni kuultuani, että me olimme menossa (yleiseen ammatilliseen oppilaitokseen) tutustumaan. Sitten minä menin juttelemaan (koulun henkilökuntaan kuuluvan) kanssa ja niin sanotusti jauhoin sellaista asiaa että: ”kaikki muut oppilaat minun omalta luokaltani hakevat jonnekin (lukioon tai ammatilliseen oppilaitokseen) ja minä joudun hakemaan ja menemään opiskelemaan (ammatilliseen erityisoppilaitokseen), jossa on opiskelijoina vain ja ainoastaan erityisnuoria”.

Opiskelija

Haastateltavat ohjaavat tahot kertovat, että edeltä mainituissa tilanteissa keskustelua pyritään käymään ja eri näkökulmia tuoda esille. Eräs haastateltava mietti, josko ammatillisen erityisoppilaitoksen esitteissä voitaisiin miettiä, kuinka opiskelijoiden tuen tarpeet tuodaan esille. Opiskelijoiden tuen tarpeiden ”piilottelu” ei kuitenkaan ole reilua. Nuorten ja vanhempien ennakkoluuloja kohdatessa suoran ja tahdikkaan puheen merkitys korostuu, sillä kiinnostavaa on kuinka edellisessä lainauksessa ollut nuori jatkaa kertomustaan:

Minun väitteeseeni (koulun työntekijä) vastasi väittämällä, että Kiipulassa on myös niin sanottuja aivan tavallisia nuoria opiskele-massa, vaikka se ei pidä ollenkaan paikkansa, koska, jotta joku nuori pääsee Kiipulaan opiskelemaan, niin hänellä pitää olla jokin erityisen tuen tarve.

Opiskelija

#### 7.1.5 Koulutuskokeilut päätöksenteon tukena

Ammatillisiin oppilaitoksiin mahdollistuvien koulutuskokeiluiden ja tutustumispäivien merkitys nuoren ohjaamisessa itselleen sopivaan jatkokoulutuspaikkaan nähtiin äärimmäisen tärkeänä. Koulutuskokeiluiden hyöty nähtiin sekä nuoren että vanhempien ajatusten selkiyttäjänä.

Ne molemmat tutustumisviikot näytti sen, että kun sieltä palailtiin kotiin, että kummassa se nuori oli kokenut olonsa turvallisemmaksi sillä lailla, mutta kyllä sitä vahvistusta tässä kotona paljon kyllä tarvittiin. Just siltä kantilta, että pärjääkö siellä ja mitä sitten, jos ei pärjää.

Opiskelijan vanhempi, 2

Minä olin (ammatillisessa erityisoppilaitoksessa) Valma-koulutuksessa koulutuskokeilussa yhden arkiviikon maanantai-aamupäivästä perjantai-iltapäivään --. Se kyseinen koulutuskokeiluviikko oli yksi elämäni parhaimmista viikoista tai ehkä jopa elämäni paras viikko. Minusta oli myös helpompaa tai vähemmän jännittävää tulla (ammatilliseen erityisoppilaitokseen Valma-koulutukseen) -- kun olin ollut kyseisessä koulutuksessa tosiaan koulutuskokeilussa hieman alle vuotta aiemmin.

## Opiskelija

Yhdessä haastattelussa tuli esille myös huono kokemus koulutuskokeilusta. Haastattelusta ei täysin tullut esille, oliko tunne epäonnistumisesta ainoastaan sen ansiota, ettei nuori päässyt opiskelemaan vai oliko kokemukset koulutuskokeilun järjestelyistä olleet negatiivisia.

Ne on mennyt aika syteen ja saveen. Yks on selkeesti semmonen hyvä onnistuminen, mutta aika paljon on niitä, että koulutuskokeilut KELAn maksavana on päättynyt siihen, että on todettu, että ihminen ei ole kykenevä tällä hetkellä opintoihin.

Ohjaava taho, 6

### 7.1.6 Verkostojen työ nuorten ohjauksessa ammatillisiin opintoihin

Jokainen haastateltava kuvasi laajasti verkostoja, joita heillä on käytettävissään nuorten ohjauksessa ammatillisiin opintoihin. Verkostoista oli havaittavissa haastateltujen työn erityispiirteet ja verkosto olikin jokaisella haastateltavalla työntekijällä muodostunut hyvin omanlaisekseen. Toisaalta verkostot näyttäytyivät laajuudessaan myös hieman epäselvinä ja monimutkaisina ja selville kävikin, että eri toimijoita on mukana yhteistyössä nuoren tarpeen mukaan.

Haastattelujen perusteella oli selkeästi nähtävissä ero perusopetuksessa työskentelevien ja muiden nuoria ohjaavien tahojen verkostoissa. Perusopetuksessa työskentelevillä oli muodostunut selkeä yhteistyöverkosto ja syntynyt vuodesta toiseen siirtyviä käytäntöjä. Esille nousee, että tukea tarvitsevien nuorten ohjaamiseen jatkokoulutukseen osallistuu usein monialaisesti useampia henkilöitä. Haastatteluissa toistuvat yhteistyö toisen asteen oppilaitosten kanssa, kunnan sosiaalitoimen työntekijöiden kanssa, koulun terveydenhuollon, erityisasiantuntijoiden kanssa, kuten psykologien kanssa. Useassa haastattelussa tulee myös esille, että tukea tarvitsevan nuoren asioissa kokoonnutaan yläkoulun aikana yhdessä suunnittelemaan tulevaisuutta opintojen suhteen.

Siinä kohtaa (kahdeksannella luokalla) meillä on yleensä semmonen isompi verkostotapaaminen ja siinä tehdään sitä suunnitelmaa. Usein siinä suunnitellaan, et mihin ysiluokalla menee koulutuskokeiluihin, tutustumisiin ja sitten vähän sitä, että mikä siinä kohtaa tuntuu, et mihin haluaa hakee ja mietitään sitä kokonaisuutta. Siinä on sitten aina jo huoltajat ja opettaja ja terapeutit.. ja (muut) asiantuntijat. Se riippuu siitä lapsesta tai nuoresta.

Ohjaava taho, 3

Ne haastateltavat, jotka eivät olleet ohjaustehtävässä perusopetuksen päättävien nuorten kanssa, kuvasivat myös työnsä verkostoja. Mainituksi tuli työllistämisen palvelut, KELA, sosiaalitoimen- ja nuorisotyön työnteki-

jät, terveydenhuollon toimijat, seurakunta, kuntouttavan työtoiminnan yhteyshenkilöt, alueella toimivien oppilaitosten yhteyshenkilöt sekä laaja kirjo järjestötason toimijoita. Osalla nuoria ohjaavista tahoista ei työnsä tukena ollut kuitenkaan valmiina verkostoja, vaan ne muodostuivat nuoren tullessa palveluiden piiriin. Näin ollen verkostojen kanssa toiminta oli työssä hyvin yksilökohtaista.

Se riippuu siitä nuoresta tosi paljon, et mitä se tuo mukanaan. -- Meillä on tavallaan se nuoren oma verkosto siinä käytettävissä, et siellä saattaa olla terveydenhuoltoa mukana, siellä saattaa olla psykiatrista puolta, sitten työkkärihän on usein jollakin tavalla kuviossa mukana kans, et on työttömiä työnhakijoita ja selvittelään sit niitä rahajuttuja. Joissain tapauksissa saattaa olla näitä kuntoutuspuolen asiakkuuksia, Kela on lähes aina kuvioissa mukana jollakin tavalla.

Ohjaava taho, 7

Joskus verkostotyö on välttämätöntä nuoren elämäntilanteen vuoksi. Esimerkiksi nuoren tilanne voi olla lähtökohdiltaan sellainen, ettei nuorella ole kovin paljon päätäntävaltaa oman jatko-opintopaikkansa kannalta, vaan verkoston näkemys jatko-opintopaikasta ratkaisee. Tällainen tilanne on esimerkiksi lastensuojelun asiakkailla.

Osalla oppilaista, ketkä täällä on niin, sosiaalipuoli, joka on sijoitettava puoli, ottavat ne takaisin sinne lähtöpaikkaan ja siellä sit tavallaan menevät asumaan tuetusti johonkin ja sinne hakevat jatko-opintoihin. --he on huostaanotettuja, niin se on sit se sosiaalitoimi, joka sanelee sen viimeisen sanan. -- Nää nuoret sanookin aina, että "kattoo mitä sossu sanoo".

Ohjaava taho, 2

Kodin ulkopuolelle sijoitettujen nuorten tilanne onkin usein hyvin monimutkainen. Sosiaalityöntekijöiden roolin merkitys kodin ulkopuolelle sijoitettujen nuorten elämässä on havaittu myös esimerkiksi Harkon ym. (2016) tutkimuksessa. 150 kodin ulkopuolelle sijoitetun nuoren haastattelussa tuli 25 mainintaa, että nuori koki, ettei tule kuulluksi lastensuojeluprosessinsa aikana. Nuoret kokivat sosiaalityöntekijät kaukaisiksi, ja ettei heillä ole tarpeeksi aikaa heille. Tutkimuksen mukaan nuoret kokevat usein oman elämänsä kontrollin menetyksen pelkoa. Toisaalta samassa tutkimuksessa havaittiin myös, että sijoitetut nuoret ovat harvoin kokemustensa ja taustansa vuoksi valmiita ottamaan vastuuta ja tekemään itsenäisiä ratkaisuja oman tulevaisuutensa suhteen. (Harkko ym. 2016, 69–72, 82– 83.)

Yleisesti ottaen voi sanoa, että haastattelujen perusteella tukea tarvitsevan nuoren opintojen nivelvaiheessa verkostotyön merkitys nähtiin tärkeänä. Myös nuorten vanhemmat kaipasivat näkemyksiä nuoren opintojen suhteen.

Esimerkiks (yhdessä tapauksessa), siellä oli vammaispalvelukin mukana, jolla oli taas sit tavallaan se erityisasiantuntijuus. Se mun mielestä helpotti asiaa paljon sitä asiaa.

Ohjaava taho, 1

Se on aina ollut ykkönen, myöskin täällä sosiaalitoimessa, niin kuin meillä kotona. Me ei oikeestaan sitten suoraan sanoen muuta siten mietitykkään.

Opiskelijan vanhempi, 1

Kiinnostavaa oli, että vaikka joistakin kokemuksista näki, että työtä jatko-opintoihin oli tehty eri toimijoiden taholta, kokemukset eivät olleet aina positiivisia. Haastateltavan tapauksessa kokemuksen huonosta palvelusta oli synnyttänyt ohjausta toteuttavien tahojen epäselvät vastualueet.

Se meni sitten monien mutkien kautta, me käytiin työvoimatoimistossa, semmoisen opinto-ohjaajan ohjauksesta käytiin siellä--. Kyllä koulussa se opinto-ohjaaja jonkun verran sitä asiaa hoiti, mutta se jäi aina jotenkin vähän puolitiehen. Piti itse selvittää aika paljon. -- Sit oli muita merkittäviä tahoja tietysti (nuoren) silloinen terapeutti, joka sitten vahvasti puolsi myöskin, että oli sillä lailla jonkinlaista kokemusta, tietoa ja sitten (nuoren) hoitava lääkäri. - - Silloin ei ollut sellaista yhtä instanssia, joka olis sit tavallaan ottanut sen pallon haltuun ja selvittänyt ja ehkä tuonut niitä esiin riittävän laajasti.

Opiskelijan vanhempi, 2

## 7.2 Nivelvaiheen ohjaustyön kehittäminen

Alahan on toisaalta edelleenkin vähän semmoinen, ettei sitä tietoa tule, muuta kuin lypsämällä, ei sitä liikaa tarjolla koskaan ole.

Opiskelijan vanhempi, 3

Vanhemman kommentti nivelvaiheessa saatavasta tiedosta ja ohjauksesta on kuvaava. Haastateltavilla oli paljon näkemyksiä siitä, kuinka peruskoulun ja toisen asteen opintojen nivelvaihetta voisi kehittää. Samansuuntaisia ehdotuksia kehittämiselle tuli sekä haastatelluilta asiantuntijoilta, nuorten vanhemmilta, nuorilta itseltään, että koulutuksen henkilöstöltä. Ajatuksia tuli sekä siihen millaista tiedon tulisi olla sekä siitä, kuinka tietoutta nivelvaiheessa tulisi antaa.

### 7.2.1 Ajantasainen ja ymmärrettävä tieto

Haastateltavat toivat esille, että nuoria ohjatakseen heillä tulee olla ajantasainen tieto ja juuri silloin, kun he sitä kaipaavat. Moni toi esiin ajantasai-

sen tiedon lisäksi muutostilanteet, joita on muutamien viime vuosien aikana ammatillisessa koulutuksessa eletty, sekä mainitsi myös vuoden 2018 voimaantuluvan ammatillisen koulutuksen reformin.

Ehkä se just se ajantasaisen tiedon tuottaminen. -- varsinkin kun tulee tällaisia muutoksia ja koulutusreformia ja ammattitutkintojen nimiä muuttuu ja ympäristö, niin silloin olisi myös todella tärkeää tietää, et mitä se on se ajantasainen tieto siinä koulussa esimerkiksi. Tää koskee ihan kaikkia oppilaitoksia, että mitä on tarjolla. -- Mutta se, että ei ne nuoret osaa etsiä sitä eikä vanhemmatkaan.

Ohjaava taho, 3

Tavallaan se tieto, se viimeisin tieto ja tarpeeksi laaja tieto olisi meillä ja me voidaan viedä sinne, koska useimmiten kaikki nämä verkostopalaverit on jossain muualla.

Ohjaava taho, 2

Usea haastateltava otti myös kantaa siihen, kuinka saatava tietous jatko-opinnoista on usein vaikeasti ymmärrettävää. Esimerkiksi tutkinnoista ja koulutuksista ei heidän mukaansa aina selviä, mitä ne pitävät sisällään. Samanlaista kritiikkiä ammatillista erityisopetusta kohtaan on esittänyt myös Hakala, Mietola ja Teittinen artikkelissaan ”Valinta ja valikointi ammatillisessa erityisopetuksessa. (2013, 173–215.) He kuvaavat, että koulutuksen kuvauksista ei välity tietoa, millaisille diagnostisille ryhmille koulutus on suunnattu. Tämän koetaan hämärtävän ajatusta siitä, millaiset opiskelijat ovat ammatillisten erityisoppilaitosten kohderyhmää. Heikkoutena nähtiin myös, ettei koulutusten kuvauksista tullut esille niiden eroja, ja että ”näiden kautta ohjaututaan erilaisiin ammatillisiin asemiin ja asemoidutaan eri tavoin koulutusjärjestelmässä”. (Hakala ym. 2013, 191.)

Sit mun mielestä on tärkeää, et niitä koulutuksia, siis jos sanotaan nyt VALMA tai TELMA, ne ei sano ja kerro kenellekään yhtään mitään, vaan niitä pitäis avata, et mitä se tarkoittaa, et jos sä haet VALMALLE, mitä siellä tehdään. Ja just eilen törmäsin tällaiseen, et tyttö on hakenut VALMAan ja kuvittelee nyt menevänsä jonnekin kokkilinjalle ja on ihan sekaisin, et mikä se on, ja minne hän on nyt oikein hakenut. Jotenkin mä ajattelen, et niistä pitäis selkeästi kertoa, et mitä meillä tehdään täällä ja mitä tää koulutus pitää sisällään.

Ohjaava taho, 10

### 7.2.2 Tarve konkreettiselle tiedolle opiskelusta

Haastateltavat toivat esille, että nuoret ja heidän vanhempansa tarvitsevat konkreettista tietoa sekä opiskelusta että sen järjestämiseen liittyvistä asioista.

Sellaisia arjen esimerkkejä siitä opiskelusta ja vaikka siitä monimuotoisuudesta, että mitä kaikkea se voikaan olla sitten.

Ohjaava taho, 4

Vanhemmatkin tarvis varmaan ihan sitä ruohonjuuritason tietoa. Mutta ehkä vanhemmilla on keskimäärin niin pitkä aika siitä omasta koulunkäynnistä, et he varmaan tarvis tietoo, siitä et miten se on muuttunu, minkälaista se opiskelu oikeesti tänä päivänä on.

Ohjaava taho, 5

Esille nousi myös esimerkkejä siitä, millaiset asiat kiinnostavat mahdollisessa tulevassa opiskelupaikassa. Haastateltavat painottivat arkisten asioiden olevan usein niitä, jotka nuoria eniten mietityttävät muutosvaiheessa peruskoulusta ammatillisiin opintoihin. Saman havainnon saattoi tehdä myös nuorten omista kirjoituksista.

Ne kaipaa ihan kaikenlaista tietoa. Kaikkein tärkeinhän on niille aina, että kuka siellä on, minkälaisia ne opiskelijat on. Et kuulunko minä joukkoon?

Ohjaava taho, 4

Mua stressasi noi junamatkat ja bussimatka, että osaisinko mä kulkea. Ja silloin kun tulin ekaa kertaa tänne (koulutuskokeilu), niin mua jännitti nukkua. Kun ei ollut vanhempia silloin, kun olin eka yötä.

Opiskelija

Mua jännitti, et saanko kavereita ja minkälaisia ihmisiä täällä on. Mua vähän pelotti, et kiusataanko täällä.

Opiskelija

Isoin seikka oli tietysti se, että pystyykö selviytymään siellä asuntolassa, -- ja tietysti se, että miten tulee sitten ryhmään sopeutumaan ja mitä se opiskelu siellä tarkoittaa. Ihan tällaisia konkreettisia asioita.

Opiskelijan vanhempi, 2

Mietola ym. (2013, 198) kuvaa, että ammatillisessa erityisopetuksessa asiantuntijoiden tieto opiskelijan soveltuvuudesta johonkin tiettyyn alaan tai ”tietyn tasoiseen koulutukseen” vaikuttaa nuoren ohjausprosessiin. Kirjoittajien mukaan ammatillisiin erityisoppilaitoksiin hakemisessa tulee esille hakijan soveltuvuutta määrittävät kriteerit, joita ei mainittu oppaissa ja hakuohjeissa. Tämän hiljaisen tiedon koetaan vaikuttavan opiskelijoiden ohjaamiseen heille sopivaksi nähtäville poluille. Samankaltainen ajatus tuli esille myös haastatteluissa. Esille nousi epävarmuus ja -tietoisuus siitä, kuinka opiskelijan soveltuvuus koulutukseen ja oppilaitokseen mitataan valintavaiheessa. Kokemus oli, ettei valintaan vaikuttavat tekijät tule riittävän



selkeästi esille hakuvaiheessa. Tieto olisi tarpeen ohjausvaiheessa sekä nuorille että heitä ohjaaville tahoille.

Tosi erilailla suoriutuvat ihmiset saattaa olla siitä huolimatta teidän koulun opiskelijoita. Toiset suoriutuu hyvin ja toiset suoriutuu vahvaa tukea tarvitien, niin onko ihan mahdoton ajatus, että jollakunnäköistä tällaista arviointikriteeristöä olisi mahdollisuus, vähän niinku itsearviointityyppisesti, että me voitais jo täällä tehdä vaikka eri opintolinjoihin nähden sellasta itsearviointia. Että ”tämmäntyyppisiä taitoja tarvitsee” ja ”minun osaamiseni ja kykeneväisyyteni tässä hetkessä on tämmöinen”.. riittääkö se?

Ohjaava taho, 6

Ja toinen mitä mä jäin miettimään, niin Valman ja Telman suhteen justiinsa, että niissä on nyt se, että kun mietin, että miten paljon taitoja vaaditaan Valmalla, miten suuret taidot pitäisi Valmaan olla sillä oppilaalla.-- Että vaikka ne on hirveen selkeesti kerrottu se Valman ja Telman ero siellä teidänkin sivustolla, mutta mitä se sitten käytännössä tarkoittaa? Et pystykö niihin käytännön esimerkkejä antaa?

Ohjaava taho, 11

### 7.3 Monikanavaisuus

Haastattelujen kautta nousi monia ideoita sen suhteen, millaiset kanavat voisivat nivelvaiheen ohjauksen kannalta olla parhaita. Haastatteluista nousi esille, että ohjausta tulee antaa monin eri tavoin, monikanavaisesti, jotta se saavuttaisi eri kohderyhmät.

Sekä tiedottamisella, että henkilökohtaisemmalla neuvonnalla ja ohjauksella nähdään olevan tarvetta. Tiedottamiseksi on jaoteltu sellaiset tiedon jakamisen kanavat, joissa ei vaadita henkilökohtaista tapaamista ja vuorovaikutusta. Nivelvaiheen palveluiden kehittäminen, joissa vuorovaikutuksellisuus on välttämätöntä, on jaettu ohjaamisen alle.

#### 7.3.1 Tiedottaminen

Tiedottaminen nähtiin tärkeänä tapana jakaa tietoa nivelvaiheesta, kouluksista ja hakemisesta. Yksi haastateltavista koki, että yleisesti medioiden tulisi kirjoittaa enemmän nykyajan opiskelemista.

Kyllä tässä tarvittaisiin ihan sellaista yleistä valtamedioitten valtakunnallista tietoutta, et ”hei, ammatilliset alat on muuttunut, ammatillinen koulutus on muuttunut”. Mitä se nykypäivänä on, kun opiskellaan.

Ohjaava taho 4

Monet kokivat, että heitä hyödyttäisi sähköpostilla tulevat säännölliset tiedotukset. Toisaalta sähköpostilla tulevien tiedotteiden heikkouksiakin esitettiin:

Mullehan aukeais jo ihan tämmöset sähköpostilla tulevat tämmöset esittelyviestit. Ennen vanhaan ne tuli postissa, semmosia esitteitä, mutta yhtä hyvin se vois tulla sähköpostissa.  
Ohjaava taho, 4

Sähköpostiviestiketjut välillä on sellaisia, että ne saattaa hukkaa ”mä luen tän myöhemmin”-listalle.  
Ohjaava taho, 6

Oppilaitoksen internetsivut nähtiin erittäin tärkeänä tiedonjakamisen lähteenä. Monet olivat työnsä puolesta tutustuneet eri oppilaitosten kotisivuihin ja tiesivät pääpiirteittäin, millainen niiden sisältö on.

Mä oon löytäny sieltä niin selkeesti ne, mitä mä haen aina.  
Ohjaava taho, 8

Nettisivujen sisältöön syntyi erilaisia ehdotuksia ja ideointia. Ohjaavien henkilöiden kommentteista näkyi selvästi heidän ohjaamiensa nuorten erilaisuus ja tuen tarpeiden moninaisuus. Osa korosti nuorten osaavan etsiä tarvitsemaansa tietoa paremmin kuin ohjaavat henkilöt itse; toisen puolestaan kaipasivat sivuille kuvia ja videoita opiskelun ja ympäristön konkretisoimiseksi.

Enemmän ne sieltä netistä löytää kuin me.  
Ohjaava taho, 2

Se lukutaito saattaa osalla olla tosi tosi pieni. Siinä mielessä kuvathan kertois paljon esimerkiksi ihan tunneilla olostakin, mutta tietysti se, että se vaatii sen, että teidän oppilaita saa kuvata, mutta ihan niitä konkreettisia tilanteita, että ne vois oppilaita ja niitä vois katsoa täällä opo-tunneilla ja muilla, kun ne olis niitä konkreettisia, ihan konkreettisia kuvia, mitä siellä tehdään tai tämmösessä ne ollu ja tällaista projektia tehny.  
Ohjaava taho, 11

### 7.3.2 Vuorovaikutuksellinen ohjaaminen

Monia tämänhetkisistä ohjauksen muodosta mainittiin toimivina, mutta paljon ideointia syntyi myös siitä, kuinka Kanta-Hämeen alueen toimijoita voisi auttaa nivelvaiheen ohjauksessa. Nivelvaiheen palveluilta kaivattiin paljon vuorovaikutuksellisuutta. Monille haastateltavista henkilöistä oli työnsä puolesta muodostunut kontakteja, joita se pitivät nivelvaiheen ohjauksen onnistumisen kannalta ensiarvoisina.

Suorat yhteydet on ehdottoman helppoja. Et sitten jos on vie-  
raampi, niin se on selkeesti aina hankalampaa, kun ei ole sitä tut-  
tua.

Ohjaava taho, 6

Kahdessa haastattelussa nousi myös esille, että oppilaitoksella voisi olla yh-  
teyshenkilö, jolle voisi soittaa tarvittaessa neuvoa hakuun tai tuleviin opin-  
toihin liittyen, jos henkilökohtaista kontaktia ei ole luonut.

Sitä olis helpompi markkinoida, et otat sinne ihmiseen yhteyttä,  
niin se osaa sulle kertoa. -- Se antais teillekin sitä infoa, että min-  
kälaisia asioita kysellään ja mihin pitää satsata, kun olis se yks ih-  
minen, eikä sinne tänne ripotellen. Et varmaan sekin helpottais,  
varsinkin niitä perheitä, ketkä varmaan ihan viimeiseen asti joutu-  
vat miettimään.

Ohjaava taho, 11

Nuorille hyödyllisimpinä nähtiin henkilökohtaiset vierailut mahdollisissa  
tulevissa opiskelupaikoissa. Useasti mainittiin Kiipulan ammattiopistonkin  
järjestämät esittelypäivät, jolloin oppilaitokseen on niin sanotusti avoimet  
ovet. Seuraaviin sitaatteihin on yhdistetty kaikki kommentit, joissa tuotiin  
esille nuorten ja heidän vanhempiansa käynti oppilaitoksessa ennen toisen  
asteen koulutukseen hakeutumista.

Sit tietty ne tutustumispäivät on ihan äärimmäisen hyviä et sinne,  
jos pääsisi nuoret vanhempiansa kanssa, niin se aina helpottaa,  
kun näkee sen ympäristön, eikä se oo sellainen tuntematon  
mökky vaan jossain. Et näkee, et tällanen, tää onkin ihan jees.

Ohjaava taho, 11

Eräs vanhempi kuvasi tuntemuksiaan tutustumiskäynnin jälkeisistä tunte-  
muksista ja varmuuden tunteista, joita paikan päällä käyminen herätti:

Jotenkin alusta asti mä olen luottanut siihen tuntemukseen ja sii-  
hen, mä en tiä mistä se heti silloin tuli, kun käytiin silloin ennen,  
nyt jo 3 vuotta sitten siellä tutustumispäivällä, jotenkin tuli vaan  
sellainen olo, et tää vois olla just sennäköinen paikka, et kun pal-  
jon harrastusmahdollisuuksia ja kumminkin paljon ohjattua. Se  
ohjaus oli mun mielestä kaikista tärkein. Ja se, että se on ympäri-  
vuorokautinen.. niin ei oikeastaan mikään sillä lailla askarruttanut.  
Opiskelijan vanhempi, 1

Yläkoulussa järjestetään vanhempainiltoja ja niiden nähtiin olevan yks  
mahdollisuus vanhempien ja tulevan opiskelupaikan työntekijöiden tapaa-  
miseen jo ennen hakuvaihetta. Näissä nähtiin hyvänä vuorovaikutuksen  
mahdollistuminen.

Meidän pitäis varmaan jonkinlaisia ehkä jotain vanhempainiltaa-tyyppisiä pitää. Jopa ihan alkuinfon takia, eikä se että me välttämättä tultais aina sinne toiselle asteelle vaan voishan sitä sieltäkin tulla johonkin meidän vanhempainiltaan tai johonkin tämmöseeseen, olisiko se sitten, että se olisi ihan suunnattu semmonen ilta.

Ohjaava taho, 2

Haastatteluissa tuli usein esille, että ohjaus voisi ajoittain tulla sinne, missä tulevat opiskelijat ovat. Osa toivoi vierailuja tulevien hakijoiden luokse hyvin ymmärrettävästä syystä, sillä ryhmien kulkeminen on ajoittain haastavaa, ja joiltakin osin jopa asiakkaan itsensä hoidettava. Ainakin joidenkin mahdollisten hakijoiden kohdalla oppilaitokseen itsenäisesti tutustuminen nähtiin haastavana ja siksi jalkautumista mahdollisten opiskelijoiden luokse toivottiin. Osa kertoi työn luonteen vuoksi liikkumisen olevan mahdollonta, ja näin ollen tähän mennessä ohjaus jatkokoulutuksiin on tehty Internetissä olevan tiedon varassa.

Kyllä mä ajattelen, et esimerkiksi täällä meillä olis ysiluokkalaisille hyvä olla jotain semmosia tietoiskuja, et joku tulis kertomaan jotakin, et he sais oikeesti vähän kättä pidempää. Jos semmonen infotilaisuus tänne meidän koululle esimerkiksi saatais, niin toki se olisi sitä infoa samalla meillekin.

Ohjaava taho, 5

Jos ne on Janakkalassa, niin ei tulla. Tää on usein kynnyskysymys just tää matka meillekin, eli mä en ehdi lähtee, eli sen takia mä oon monesti sanonu, että sinne voi mennä ja informoinu niistä, mutta monella on se, että ”en mä sinne asti lähde”.

Ohjaava taho, 8

Usea nuoria ohjaava koki, että tarvetta ohjaavien henkilöiden ammatilliselle tapaamiselle on. Moni oli toiminut ammatissaan jo useiden vuosien ajan ja sitä kautta alueen toimijat olivat tuttuja. Haastateltavissa oli kuitenkin työssään suhteellisen uusia, jotka kokivat, että alueen toimijat ovat vielä kovin vieraita.

Joskus, kerran vuodessa ehkä kahdessa, ei sen tarvis useinkaan olla, niin joku tämmönen työntekijöille suunnattu koulutuspaketti, et siinä vois olla sitten koulutustarjontaa, mitä kaikkee mahdollisuuksia on nuorille, sit siinä vois olla ihan hyvin näkökulmaa näistä koulu- ja rahoitusjutuista.

Ohjaava taho, 3

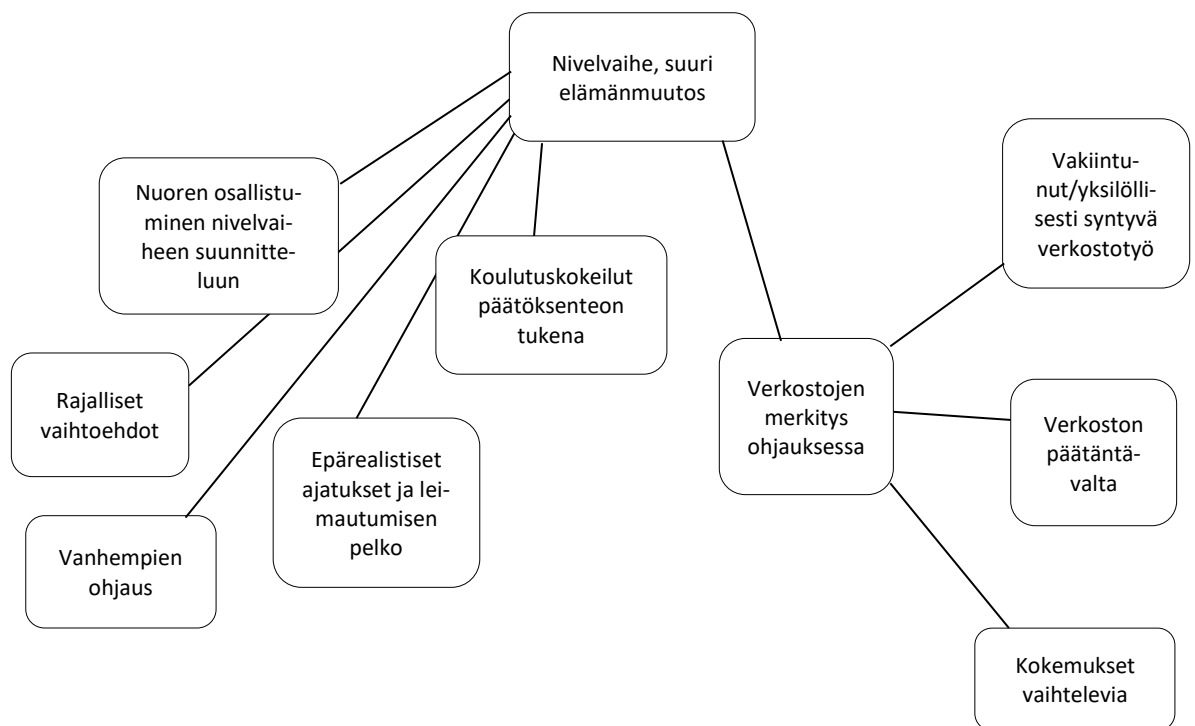
## 8 YHTEENVETO TULOKSISTA JA LUOTETTAVUUDEN ARVIOINTI

### 8.1 Yhteenveto nivelvaiheen kokemuksista

Huolimatta useimpien onnistuneista opintopoluista useimmat haastateltavat nuoria ohjaavat tahot, nuoret itse ja heidän vanhempansa kokivat nivelvaiheen olevan haastava siirtymä tukea tarvitsevan nuoren elämässä. Haasteita koettiin siirtymävaiheessa syntyvän siitä, ettei nuori aina itse tiedosta muutosta ja ammattiopintoihin hakeutumisen merkitystä. Usea ohjaavista ahoista toi esille myös tukea tarvitsevien nuorten rajallisemmat mahdollisuuden jatko-opintoihin hakeutumisen suhteen.

Ohjaavat tahot kertoivat myös nivelvaiheessa olevien nuorten perheiden tarvitsevan tukea nivelvaiheen päätöksissä. Kokemuksena oli, että nuoren erityisen tuen tarpeesta huolimatta odotukset tulevaisuudesta olivat ajoittain epärealistisia ja opinnot ammatillisessa erityisoppilaitoksessa koettiin leimaavina. Koulutuskokeiluilla nähtiin olevan suuri rooli jatko-opintojen päätöksenteossa.

Nuoria tukevat verkostot mainittiin usein keskustellessa nivelvaiheen työstä. Verkostoilla nähtiin olevan suuri merkitys ohjauksessa ja useilla nuorilla ohjaavilla tahoilla olikin muodostunut todella vakiintuneet tavat työskennellä nuoren ohjaamiseksi ammatillisia opintoja suunnitellessa. Kiinnostavaa oli, että vaikka haastateltavat kuvasivat tiivistä yhteistyötä verkostossa, kokemukset verkostotyöstä saatavasta hyödystä olivat hyvin vaihtelevia.

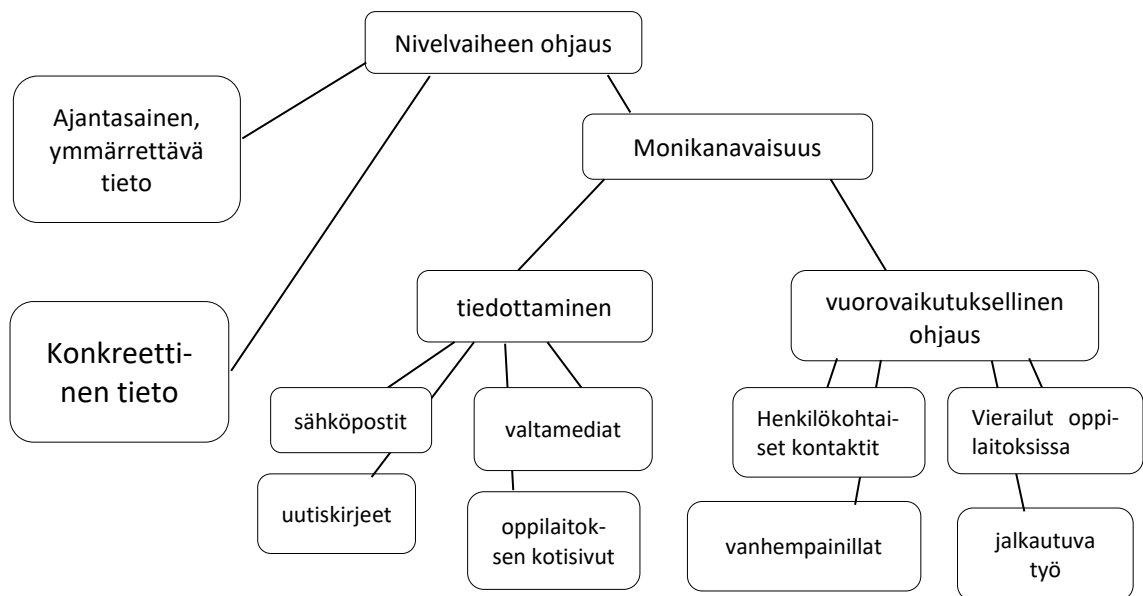


Kuva 2. Kokemukset nivelvaiheen ohjauksesta

## 8.2 Yhteenveto nivelvaiheen kehittämisen ideoista

Ideoita nivelvaiheen kehittämiseksi tuli runsaasti. Nuoria ohjaavat tahot kokivat ymmärrettävästi työnsä suhteen tärkeintä olevan ajantasaisen tiedon saamisen. Nuorten ja vanhempien kannalta ensiarvoisena koettiin selkeän ja ymmärrettävän tiedon jakamisen, josta saa selville sen, millaista opiskelu ja arki ammatillisessa erityisoppilaitoksessa todellisuudessa on.

Ohjauksen ja tiedon saaminen monikanavaisesti nähtiin tärkeänä nivelvaiheessa. Sekä tiedottamisella että henkilökohtaisemmalla, vuorovaikutuksen mahdollistavalla ohjauksella nähtiin paikkansa. Kiinnostavaa ja huomionarvoista on, että huolimatta valtakunnallisesta kannustamisesta digitaalisten alustojen ja sosiaalisen median hyötykäyttöön tiedottamisen ja ohjauksen tukena, tiedottamista ja ohjaamista näitä hyödyntäen ei haastatelussa nostettu kovinkaan tärkeäksi.



Kuva 3. Nivelvaiheen kehittäminen

### 8.3 Tutkimuksen luotettavuuden arviointi

On tärkeä, että tutkija arvioi tutkimuksensa luotettavuutta. Vaikka laadullisen tutkimuksen luotettavuuden määrittelystä on erilaisia käsityksiä, eikä siitä ole olemassa yksiselitteistä kuvausta. (Hirsjärvi ym. 2015, 231 Tuomi ym. 2011, 134, 140).

Tutkimusta voi kutsua luotettavaksi, kun tutkimuksen kohde ja analyysin läpi käynyt materiaali eivät ole ristiriidassa. Tutkimuksen tekijän tekemien tulkintojen tulee vastata tutkittavan käsityksiä. Tutkimuksen luotettavuutta lisää avoin kertomus ja perustelu tutkimuksessa tehdyistä valinnoista ja ratkaisuista. Luotettavuuden arviointia tulee tehdä kokoaikaisesti tutkimuksen toteutumisen kanssa ja ottaa huomioon jo tutkimuksen suunnitteluvaiheessa, sillä aineiston keruun ja analysoinnin jälkeen tutkimuksen luotettavuutta ei voi enää kohentaa. Nämä kaikki tulee selvittää myös tutkimuksen kirjallisesta raportista. (Vilka 2015, 196, 197; Kananen 2010, 69.)

Haastatteluiden onnistuminen pyrittiin tutkimuksessa varmentamaan. Haastattelurunko on testattu kahdesti ennen varsinaisia tutkimushaastatteluja. Haastattelurungon etukäteen lähettämisen lisäksi tutkimuksen kannalta keskeiset käsitteet määriteltiin haastattelutilanteissa. Monet käsitteet olivat kuitenkin haastateltaville ennestään tuttuja heidän ammatillisen taustansa vuoksi. Koska tutkija tunsikin osan tutkimuksessa haastateltavista henkilöistä, helpotti se haastattelutilanteessa usein esiintyvää jännitystä.

Ohjaavien tahojen haastateltavien valinta on tehty tutkimuksessa harkiten. Jokainen haastateltu nuoria ohjaava henkilö on toiminut työssään useamman vuoden ja on näin tutkijan arvion mukaisesti työssään arvostettu ja ammattitaitoinen. Opiskelijaryhmä valikoitui puolestaan tutkijan työn kautta. Koska tutkija tunsi opiskelijat, oli tutkimuksen luotettavuuden kannalta ja ylitulkittamisen välttämiseksi parempi pyytää opiskelijakokemuksia kirjallisesti kuin haastattelemalla.

Tutkimukseen haastateltavat vanhemmat valikoituivat puolestaan sen perusteella, kenellä oli mahdollisuus keskustella tai tavata haastattelujen toteutumisen ajankohtana. Liiallista valikointia on haluttu välttää. Haastateltavat vanhemmat asuvat eri puolilla Suomea ja heidän lastensa taustat ovat erilaisia.

Vaikka tutkimuksessa on kerrottu, että haastateltavat ovat nuoria nivelvaiheessa ohjaavia tahoja, heidän taustojaan ei sen enempää avata. Myös heidän suoria kommenttejaan on pyritty valitsemaan niin, ettei niistä paljastuisi kommentoijan henkilöllisyyttä tai muita tietoja. Suoria lainauksia on kuitenkin haluttu tuoda tuloksia kuvattaessa esille, jotta lukijan on mahdollisuus tehdä aiheesta omia havaintojaan ja ymmärtää tutkimuksessa tehdyt tulkinnot.

Luotettavuutta arvioitaessa on myös tarpeen huomioida puolueettomuus (Vilkkä 2015, 198). Koska kyseisen tutkimuksen tutkija työskentelee itse ammatillisessa erityisoppilaitoksessa, puolueettomuuden pohdinta tutkimusta tehdessä on ensiarvoista. Tutkimusta tehdessä on tärkeää säilyttää objektiivinen suhtautumistapa, nojata aineistoon, ei omiin mieltymyksiin ja arvoihin (Alasuutari 2011, 32). Ammatillinen tausta lisäsi tutkimusta tehdessä kuitenkin aiheen ymmärrystä ja helpotti aineiston kokonaisuuden hahmottamista.

## 9 POHDINTA

Nivelvaihe peruskoulun loputtua on muutos riippumatta siitä, onko nuorella erityisen tuen tarvetta vai ei. Tukea tarvitsevat nuoret käyvät läpi samoja murrosikään liittyviä fyysisiä ja psyykkisiä muutoksia ja haasteita (THL 2015). Näin ollen monet tutkimuksen tulokset ovat varmasti monilta osin päteviä niin tukea tarvitsevien kuin muiden nuortenkin kohdalla.

Viimeaikaiset muutokset ammatillisen koulutuksen kentällä ovat olleet omiaan lisäämään epävarmuutta ammatillisen koulutuksen tulevaisuudesta. Muutokset ovat luoneet epävarmuutta myös ammattiopistojen henkilökunnalle, ja ajoittain kysytyihin kysymyksiin ei ole ollut antaa tyhjentävää vastausta, koska vuoden 2018 alusta voimaantulleen ammatillisen koulutuksen reformin yksityiskohdat ja vaikutukset eivät ole olleet tiedossa



itse koulutuksen järjestäjilläkään. Tämä ei ymmärrettävästi luo varmaa kuvaa koulutuksen järjestäjästä hakijoille ja yhteistyökumppaneille, vaikka ymmärrystä muutostilanteessa toimimiselle onkin löytynyt.

On ymmärrettävää, että nivelvaiheessa tapahtuvissa muutoksissa koetaan ristiriitaisia tunteita. Turvallisen peruskoulun loppuessa perhe usein käy läpi ajatustyötä nuoren tulevaisuuden suhteen. Nuoren tuen tarpeet saattavat vaikuttaa vaikeuttavan ja kaventavan jatko-opintomahdollisuuksia. Koska ammatillisia erityisoppilaitoksia on Suomessa vain muutama, usein opiskelemaan pääseminen tarkoittaa muuttoa arkipäiviksi pois lapsuudenkodista. Teini-ikäisen nuoren muuttaminen pois vanhempien luota ammatillisen koulutuksenjärjestäjän ylläpitämään majoitukseen herättää runsaasti kysymyksiä esimerkiksi arjen järjestelyistä ja tuen riittävydestä. Näiden epävarmuuksien hälventämiseksi nivelvaiheen ohjauksella on suuri merkitys.

Tutkimuksessa usea nuori ja vanhempi kuvasi nivelvaihetta pelottavana, sekavana ja kaoottisena ajankohtana. Tietoa ammatillisesta erityisopetuksesta on tarjolla paljon ja usean nuoren taustatukena on vanhempien lisäksi muita toimijoita. Osan epävarmuudesta ja sekavuudesta saattaa luoda epävarmuus jatko-opintopaikan saamisesta. Peruskoulun turvallinen jatkumo päättyy ja edessä on ensimmäinen suurempi, tulevaisuutta määrittävä valinta.

Haaste nivelvaiheen ohjauksessa koulutuksenjärjestäjän näkökulmasta on se, että oppilaitoksella on valta opiskelijavalinnassa. Vehviläisen (2014, 18–19) mukaan juuri ohjaustehtävää suorittavan tahon ja ohjattavan aseman eroavaisuus vaikuttaa ohjausprosessiin. Usein nuoren ja hänen perheensä jännitys ja huoli opiskelupaikan saamisesta ovat todellisia. Ammatillisen erityisoppilaitoksen edustajat eivät voi varmentaa opiskelupaikan saamista tai kertoa valintaan liittyviä yksityiskohtia, vaan tieto kulkee opiskelupaikkaa hakevalle nuorelle Opetushallituksen ylläpitämän Opintopolku-palvelun kautta. Tieto saapuu nuorelle vasta peruskoulun päätyttyä, joten ohjaussuhde tuttuihin peruskoulun toimijoihin on tällöin jo päättynyt. Vaikka kyseinen epäkohta on tiedossa, siihen vaikuttaminen yksittäisenä koulutuksenjärjestäjänä on mahdotonta.

Haastatteluissa kävi ilmi, että nuori usein itse on hieman ulkopuolinen jatko-opintojensa suunnittelun suhteen. Nuoren tuen tarpeet voivat tuoda haastetta tulevaisuuden ammatin ja koulutuksen hahmottamiseen. Sinkkonen ym. (2017, 205–207) kuvaa nuoren ammatinvalinnan prosessia. Ammatinvalintaan liittyvä pohdinta alkaa usein jo lapsuusiässä leikkien myötä. Usein lapsen ammatillisina esikuvina toimii lähipiirissä vaikuttavat henkilöt. Iän myötä lapsi alkaa pohtia eri ammattien sopivuutta itselleen. Tärkeää on, että nuori ymmärtää millaisia ammatteja ja koulutuksia on olemassa. Ammatinvalintaan ja jatkokoulutukseen liittyvien asioiden pohdinta vaatii nuorelta omien vahvuuksien, mahdollisten rajoitteiden ja tavoitteiden hahmottamista.

Nuorilla on erilaisia valmiuksia jatko-opintojensa ja ammatinvalintansa pohdintaan. Vaativaa erityistä tukea tarvitsevan nuoren on usein hankalampi reflektoida itseään ja verrata omia taitojaan suhteessa ammateissa vaadittaviin taitoihin. (Sinkkonen ym. 2017, 211.) Tämän vuoksi yksilöllinen tuki perheeltä ja koululta sekä muilta nuoren verkostoon kuuluvilta henkilöiltä on tärkeää.

Nuoren henkilöiden jatko-opintosuunnitelmien hahmottumista ei auta se, että peruskoulunsa päättäneillä nuorilla on usein hyvin vähän työkokemusta esimerkiksi kesätöistä (Sinkkonen ym. 2017, 211). Joillekin nuorille peruskoulun aikaiset TET-jaksot saattavat olla ainoita kosketuksia työelämään. Vaativaa erityistä tukea tarvitsevan nuoren kohdalla itselleen mieluisimpaan ja sopivimpaan koulutukseen ohjautuminen on kuitenkin tärkeää, sillä ammatilliseen erityisoppilaitokseen valituksi tuleminen vaikeutuu sen jälkeen, kun nuorella on suoritettu tutkinto, vaikka kyseinen tutkinto ei tuntuisi oikealta tai työllistäisi.

Edellytys asiakkaan aseman parantumiselle on myös se, että palvelut nähdään niitä tarvitsevan ihmisen oikeutena, ei itseään palvelevana järjestelmänä. (Pohjola 2017, 310). Nivelvaiheen ohjauksen tulisi olla vaativaa erityistä tukea tarvitsevan nuoren oikeus. Jokaiselle perheelle kokemus oman lapsen ohjaamisesta luo mielikuvaa mahdollisesta tulevasta oppilaitoksesta. Näin ollen kokemus nivelvaiheen ohjauksesta voi olla ratkaiseva tekijä nuoren jatko-opintoihin hakemisen kannalta. Oikeanlaisella ohjauksessa voidaan myös varmistaa nuoren hakeutuminen hänelle sopivaan koulutukseen, ennaltaehkäistä opintojen keskeytymistä ja siitä mahdollisesti seuraavia lieveilmiöitä.

Tukea tarvitsevan nuoren oma ääni ja mielipide saattaa edelleen jäädä taka-alalle jatko-opinnoista päättäessä. Asiakkaan asema on parantunut viime vuosikymmeninä yhteiskunnallisten rakenteiden, hierarkian ja toimintakäytäntöjen kehittyessä. Vain muutama vuosikymmen taaksepäin, asiakkaita ajateltiin hoidokkeina ja huollettavina. Sosiaalityössä keskustelu asiakkaan asemasta käynnistyi vasta 1980-luvun jälkipuolella. Pitäessään tämän näkökulman mielessä ymmärtää asiakkaan roolissa leiman avun tarvitsijana, palveluiden ja toimenpiteiden kohteena. Vie aikaa ennen kuin rooli muuttuu tuen tarpeista huolimatta aktiiviseksi oman elämänsä toimijaksi. (Pohjola 2017, 309.)

Nuori saattaa olla tottunut siihen, että häneltä ei vaadita mielipidettä itseään koskevissa asioissa. Usein vanhemmat huolehtivat erityistä tukea tarvitsevasta nuoresta liikaa. Saattaa myös olla, että nuoren pelätessä päätöksentekoa, hän ei ota itse vastuuta päätöksestä. Myös ympärillä oleva vahva verkosto saattaa luoda nuorelle oloa sivullisuudesta itseään kokevissa päätöksissä. (Nurmi 2009, 15; Sinkkonen ym. 2017, 211.)

## 9.1 Perheiden tukeminen

Todennäköisesti elämänmuutoksen suuruuden vuoksi perheet antavat vastuuta jatkokoulutuspaikan valinnasta kovasti ohjaavalle taholle. Myös Rantalan ja Uotisen (2017, 227) näkemys siitä, että useilla huoltajilla on käsitys, että he eivät ole akateemisesti tarpeeksi koulutettuja yhteistyöhön opettajien kanssa, puoltaa sitä näkemystä, että opettajien näkemystä nuoren parhaasta usein arvostetaan ja useimmiten noudatetaan. Tämä huomio kävi ilmi sekä nuoria ohjaavien tahojen että nuorten vanhempien haastatteluista.

Vaativaa erityistä tukea tarvitsevan nuoren ja perheen ohjaaminen vaatii ajoittain tasapainottelua kuuntelemisen ja kannustamisen välillä. Mietola (2012, 176–177, 182) kirjoittaaakin kirjoituksessaan erityistä tukea tarvitsevien nuorten ohjaamisesta jatkokoulutukseen seuraavasti: ”Oikean valinnan tekeminen näyttäytyy monimutkaisena, jopa ylivoimaisena näille oppilaille ja heidän perheilleen. – Valtasuhteet valintaprosessissa ja vallankäyttö näyttäytyvät erityisopetuksen ohjauksessa hyvin erilaisina kuin yleisopetuksessa. Viime kädessä asiantuntemus oppilaasta on erityisopettajalla.”

On toki hyvä, että nuorten kanssa työskentelevien henkilöiden ammattitaitoon luotetaan. Vanhempien ei kuitenkaan tule antaa vastuuta päätöksenteosta nuorten opettajille. Yksi haastateltavista totesikin haastattelussa:

Meillähän on välillä, et joutuu sanomaan enemmänkin kodeille, et ”tää on aika tärkeä juttu, olkaa kiinnostuneita lapsen ja nuoren tekemisistä, mihin hän on hakemassa, että se tykkää siitä, vaikka se tiuskis teille”, kun ne monesti sanoo, et ”kyllä te tiedätte siellä, mihin sen kannattaa hakee”.

On hyvin ymmärrettävää, että nuoria ohjaaville tahoille, muodostuu ammattinsa kautta vahva käsitys siitä, millainen jatkokoulutus olisi nuorelle sopivin. Nuorta jatkokoulutukseen ohjaavan ei tule ottaa liikaa vastuuta jatko-opintojen suuntaamisessa tiettyyn suuntaan. Näin voi kuitenkin käydä, kun nuori ei itse tiedä mihin haluaisi hakeutua. Monet vanhemmat hakevat kuitenkin vahvistusta opettajalta ja kaipaavat vahvaa ohjausta ja mielipidettä nuorten tulevaisuuden suhteen. (Sinkkonen ym. 2017, 214.)

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa linjataan, että kodin ja koulun välillä tulee tapahtua yhteistyötä. Ensisijainen vastuu lapsen kasvatuksesta on vanhemmalla tai huoltajalla koulun tukiessa kasvatustehtävässä. (Opetushallitus 2014, 35.)

On tutkittu, että vanhempien sosioekonominen ja koulutus asema vaikuttaa eriyttävästi nuorten koulutusvalintaan. Myös asenne opiskelua kohtaan määräytyy suurelta osin perheen taustan kautta. Vaikka erityistä tu-

kea tarvitsevia nuoria ohjataan jatko-opintoihin pääosin ammatillisen koulutuksen pariin, tausta vaikuttaa nuoren motivoitumiseen opintoihin. Koulutuksen keskeytymiseen vaikuttaa sosioekonomisten syiden lisäksi tukijoiden puute, vaikeudet lukemisessa ja kirjoittamisessa, aikaisempi huono menestys koulussa, itsetunnon ongelmat ja ikävät koulukokemukset. (Nurmi 2009, 89–91, Opetus- ja kulttuuriministeriö 2012, 15–16.)

On tärkeää, että nuorisotakuussakin linjattu syrjäytymisen ehkäisy pidetään mielessä perusopetuksen ajan ja nivelvaiheessa. Se voi kuitenkin vaikuttaa tavalla, jota Mietola (2012, 178) kuvaa artikkelissaan. Hän kuvaa useiden erityistä tukea tarvitsevien nuorten kanssa työskentelevien kokevan painetta saada nuoret jatkamaan opintoja suoraan peruskoulusta. Peruskoulun opettajat kokevat usein painetta saada oppilaansa jatko-opintoihin suoraan perusopetuksen päätyttyä. Tämä saattaa vaikuttaa myös siihen, että nuorta ohjataan ensisijaisesti sellaiseen koulutukseen, jonne on kokemuksen mukaan parempi mahdollisuus tulla valituksi. Näin ollen nuoren haku jatko-opintoihin ei välttämättä perustu pohdintaan hänen vahvuuksistaan ja kiinnostuksestaan, vaan häntä ohjaavan työntekijän oma-kohtaisiin kokemuksiin ja näkemykseen (Sinkkonen ym. 2017, 209).

Joskus nivelvaiheen työssä nuoren perheen ja nuorta ohjaavien henkilöiden näkemykset nuoren parhaasta eroavat toisistaan. Paula Määttä on tutkinut perheiden asiantuntijuutta tilanteessa, jossa heidän lapsellaan on todettu kehityksen viivästymää. Kirjoittaessaan ammattihenkilöiden ja perheen tekemästä yhteistyöstä hän lainaa Martti Lindqvistin ajatuksia: ”Sellainen auttaja on ammatillisesti huono ja eettisesti vastuuton, joka ratkoo autettavan ongelmia vain omiin käsityksiinsä pitäytyen ja pyrkien tekemään asiakkaasta oman mielensä mukaisen. Ammattirooli edellyttää väljyyttä, vapauden sallimista sekä autettavan omiin lähtökohtiin ja tavoitteisiin paneutumista. Ihmisten on saatava tehdä myös sellaisia valintoja, joita apua antava ei omassa elämässään pidä oikeina.” (Määttä 1999, 138.)

Nuoren ja perheen ohjaaminen vaatii kunnioitusta perheen valintoja kohtaan. Nuoria ohjaavien henkilöiden tuen perheelle ja heidän tekemille päätöksille eriävissä näkemyksissäkin on tärkeää. Näissäkin tilanteissa nuoren tulisi saada nivelvaiheessa kaikki mahdollinen tuki ja tietous. (Määttä 199, 138.)

Ammatillisten oppilaitosten tuleville opiskelijoille ja heidän perheilleen kohdistama henkilökohtainen ohjaus on ymmärrettävästi rajallista. Oletus on, että nuori saa tarvitsemaansa tietoa peruskoulunsa aikana häntä ohjaavilta henkilöiltä opintoja suunnitelluissa. Ne nuoret ja vanhemmat, jotka hakeutuvat avoimien ovien päiviin ja muihin tapahtumiin, joissa koulutuksenjärjestäjiä on mahdollista tavata, osoittavat osallistumisellaan olevansa kiinnostuneita jatko-opintojen järjestämisestä. Näille henkilöille ajan antaminen, henkilökohtaisen kiinnostuksen osoittaminen ja perheen ja nuoren tilanteen kohtaaminen yksilöllisesti on ensiarvoisen tärkeää.

Usein ne yksilöt ja perheet, jotka tuen piiriin hakeutuvat, eivät välttämättä ole niitä, jotka tukea eniten kaipaavat. Ikävä kyllä eniten tukea tarvitsevat eivät välttämättä osaa tuen piiriin hakeutua. (Sinkkonen 2017, 214.) Tästä syystä myös nuoria ohjaavien henkilöiden tulisi osata aktivoida juuri niitä perheitä, joiden kokevat olevan nivelvaiheen suunnittelun aikana henkilökohtaisemman ohjauksen tarpeessa. Jos nuorella vanhempineen ei ole aloitteellisuutta ohjaukseen hakeutumisessa, vaikka tarvetta ohjaukseen olisi, vaatii se ohjaavalta taholta runsaasti erityistä huomiota ja kannustamista.

## 9.2 Digitaalisen median hyödyntäminen ohjauksessa

Nivelvaiheen ohjauksen kehittämistä ideoidessa tuli paljon ajatuksia, joita vastaavia palveluita ja ohjausta on jo olemassa. Todennäköisesti tämänhetkiset ohjauspalvelut ja -kanavat eivät kaikilta osin ole lyöneet itseään läpi, eli tulevat opiskelijat ja heitä ohjaavat tahot eivät ole joko löytäneet niitä, tai kokeneet niitä omikseen.

Sipilän hallitusohjelman osaamisen ja koulutuksen yhtenä kärkihankkeena on digitalisaation hyödyntäminen koulutuksessa (Grahm-Laasonen & Rehn 2015, 5). Ammatillisessa koulutuksessa luontaisena näyttäytyy ohjauksen antaminen myös digitaalisin keinoin ja erilaisten sosiaalisen median kanavien kautta. Silloin ohjauksesta hyötyvät myös kauempaa koulutukseen hakevat nuoret ja heidän vanhempansa. Opinnäytetyön tulosten mukaan sosiaalista mediaa ohjauksen kanavana pidettiin kuitenkin epävarmana, vaikka sen mahdollisuudet kuitenkin tunnistettiin.

Vaikka kaikki ohjauksen kanavat eivät ole vielä löytäneet vastaanottajiaan, niihin panostaminen jatkossakin on tärkeää. Koska vaatimus digitaalisten materiaalien käyttöönottamiseen ja digioppimiseen on valtakunnallinen, erilaiset sosiaalisen median ohjausväylät löytävät varmasti kohteensa paremmin tulevaisuudessa.

Materiaalia koulutuksista ja oppilaitoksista löytyy varmasti runsaasti niitä etsivälle. Haasteena materiaalissa on usein se, että tieto on usein vaikeasti ymmärrettävää ja täynnä koulutukseen liittyvää sanastoa. Lisäksi tieto on usein kirjoitetussa muodossa. Tämä saattaa vaikeuttaa nuoren aiheeseen perehtymistä, sillä usein tukea tarvitsevalle nuorelle lukeminen ja keskittyminen luovat haastetta. Näin ollen suunnitelmien tueksi tehty materiaali ei tue nuorta päätöksenteossa. (Sinkkonen ym. 2017, 211.) Monen haastateltavan peräänkuuluttamat kuvat ja videot muuttavat abstraktilta vaikuttavista asioista konkreettisemmiksi.

Tällä hetkellä nuoria ohjaavien tahojen, esimerkiksi opettajien, osaaminen digitaalisten materiaalien käyttämiseen lisääntyy digioppimisen myötä. Myös sosiaalisen median kanavat saavat varmasti sitä kautta vahvempaa suosiota tulevaisuudessa ohjauksen välineenä. Tulee myös muistaa, että

tämän hetken nuoret ovat tottuneet elämään yhteiskunnassa, jossa vallitsee digitaalinen kulttuuri. Erilaiset sosiaalisen median kuvapalvelut ovat arkipäiväisiä ja vuorovaikutusta ja sosiaalista verkostoa rakennetaan myös kuvallisessa viestinnässä. (Lindh ym. 2017, 119.)

Monet kaipasivat työhönsä materiaalia, johon voisi nuorten kanssa tutustua jatko-opintoja suunnitellessa. Useimmat ammatillisen koulutuksenjärjestäjät ovat aktiivisia päivittämään sosiaalisen median kanaviaan, kuten Facebook-sivujaan ja Instagram-tiliään. Usein niihin laitettava materiaali on myös epävirallisempaa ja ”arkisempaa” kuin virallinen, markkinointiin tarkoitettu materiaali. Näin ollen sosiaaliseen mediaan tuotettu materiaali on varmasti ammatilliseen erityisopetukseen hakeutuville opiskelijoillekin soveltuvaa, pois lukien vaikeimmin vammaiset opiskelijat, joiden jatkokoulutukseen hakeutumisesta päättävät pääsääntöisesti vanhemmat opettajan ja verkoston tuella.

### 9.3 Alueellinen yhteistyö nivelvaiheen ohjauksessa

Oppilaitosorganisaatio on usein sille määritellyn tehtävän vuoksi osallisena useassa verkostossa (Nykänen 2010, 142). Ammatilliset erityisoppilaitokset muodostavat oman verkostonsa, AMEOn (Ammatillinen erityisoppilaitosten kumppanuusverkosto). Nivelvaiheen ohjauksen kannalta tärkeää olisi kuitenkin verkostoituminen sekä alueellisesti että toiminnallisesti eri palveluntuottajien kanssa, ja tuottaa tietoa valtakunnallisesti kaikille niille toimijoille, jotka nuoria ohjaavat jatko-opintoihin.

Nykäsen (2010, 52) mukaan tämän hetken trendinä voi nähdä siirtymän kohti palvelujärjestelyiden näkemystä kokonaisuutena. Verkostoitumisen edut nähdään ohjauspalveluiden tuottamisessa. Koulutuksen toimijat ja nuoria ohjaavat tahot työskentelevät saman tavoitteen parissa. Tällä hetkellä useissa kaupungeissa toimii ohjaamo-palveluita. Näitä tukemassa ovat työ- ja elinkeinoministeriö, opetus- ja kulttuuriministeriö sekä sosiaali- ja terveysministeriö. Ohjaamossa nuori saa ohjausta tarvitsemiltaan tahoilta (mm. koulutus-, sosiaali- ja terveyspalvelut) samasta paikasta käsin. (Ohjaamo 2018.)

Palveluiden keskittäminen saman katon alle hyödyntää nuoren lisäksi myös nuoria ohjaavia tahoja, sillä yhteisten tilojen jakaminen luo mahdollisuuden aitoon kontaktiin ja keskusteluun. Myös tietous muiden palveluntuottajien palveluista lisääntyy, joka helpottaa nuoren ohjaamista tälle sopivimpaan palveluun. (Nykänen 2010, 250.)

Verkostoituminen muiden toimijoiden kanssa on mahdollista pienillä alueilla ja organisaatioissa. Toimijat ovat tällöin toisilleen tuttuja. Haasteita suuremmilla paikkakunnilla ja alueilla aiheuttaa työn rajaaminen. Yhteistyöalueiden ollessa suuria myös toimijoita ja asiakkaita on paljon. Tällöin myös työntekijöiden vaihtuvuus voi olla tiheää, joka osaltaan luo haastetta yhteistyön syntymiselle. (Nykänen 2010, 138; Kasurinen 2006, 43.)

Ammatillisten erityisoppilaitosten haasteena verkostoitumisessa on toiminta-alueen laajuus. Kaikkia nuorten kanssa toimivia tahoja on mahdollista tuntea. Toisaalta ammatillisen erityisoppilaitosten opetushenkilöstön tehdessä yhteistyötä nykyisten opiskelijoiden verkostojen kanssa, tulisi tilanne käyttää hyödyksi tulevien opiskelijoiden kannalta. Onnistunut yhteistyö todennäköisesti lisää myös muiden asiakkaiden ohjautumista opintoihin kyseiseen oppilaitokseen.

Digitaalisten menetelmien hyödyntäminen yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa voisi vastata olemassa oleviin tiedonkulun ongelmiin. Alueellisten ja toiminnallisten yhteistyökumppaneiden yhteinen keskustelualusta voisi palvella esimerkiksi tilanteita, joissa tieto pitää saada laajalle alueelle helposti. Esimerkiksi opiskelijapaikkojen tullessa hakuun, tieto olisi mahdollista levittää alueen kaikille nuoria ohjaaville toimijoille samanaikaisesti.

Ohjauksen palvelujärjestelyt palvelevat sekä yksilön että yhteiskunnan tarpeita (Nykänen 2010, 106). Alueellinen yhteistyö kehittää myös alueen koulutusjärjestelmää. Nykäsen (2010, 135, 138) väitöskirjassa haastatellut viiden eri maantieteellisen alueen verkostotyöntekijät kokivat yhteistyön parantamisen keinoksi myös ohjauksen työntekijät, jotka toimisivat yli oppilaitosten rajojen oppilaiden ja opiskelijoiden tukena. Haasteensa tämän kaltaisen työn luomiselle luo se, että organisaatioilla on erilainen tausta omistuksen suhteen. Ohjausta tarjoaa sekä valtion, kunnan, kuntayhtymän ylläpitämät oppilaitokset, yksityiset oppilaitokset, sekä muut palvelutuottajat.

#### 9.4 Nivelvaiheen ohjauksen johtaminen ammatillisen koulutuksen järjestäjän näkökulmasta

Selkeää on, että yhteistyötä verkostojen kanssa ja sitä kautta nivelvaiheen ohjauksen kokonaisuutta tulisi ammatillisen erityisoppilaitoksen näkökulmasta johtaa järjestyneemmin. Haasteeksi nousee kuitenkin usein verkostotoimijoiden erilaiset tavoitteet ja verkoston määrittämien tehtävien yhteissuunnittelun epäonnistuminen. Näiden lisäksi kehittämistyö saattaa olla haastavaa, koska kehittämisen kohteita on paljon. (Nykänen 2010, 231.)

1.1.2018 voimaantullut ammatillisen koulutuksen reformi uudisti muun muassa ammatillisen koulutuksen rahoitusta. Monen oppilaitoksen jouduttua tämän ansiosta tehostamaan toimintaansa, on se myös vaatinut henkilöstöressurssien pienentämistä. On ymmärrettävää, että vaikka nivelvaiheen ohjaaminen on koulutuksien markkinoinnin näkökulmasta ensiarvoista, on ohjauksen toteuttaminen resurssien näkökulmasta aikaa vievää. Tilanne on johtanut työn uudelleen koordinointiin, joka parhaimmillaan voi tarkoittaa myös uusien, entistä tehokkaampien ja ”raikkaampien” työtapojen kehittämistä ja käyttöönottamista. (Niiranen, Seppänen-Järvelä, Sinkkonen & Vartiainen 2010, 39.)

Ammatillisen koulutuksen valtakunnalliset linjaukset ja uudistukset vaativat koulutuksen järjestäjiä kehittämään toimintaansa suhteellisen nopealla tahdilla. Usein koulutuksessa toteutettavien kehittämishankkeiden taustalla on usein lainsäädännön muutokset ja poliittiset uudistukset. Kehittämiseen on mahdollista hakea rahoitusta, joka mahdollistaa kehittämistyön kannattavuuden. Näissäkin tilanteissa hankkeiden arviointi työn todellisten tarpeiden näkökulmasta on tärkeää. (Stenvall ym. 2012, 16.)

Jokaisella ammatillisen koulutuksen henkilöstöön kuuluvalla on ohjaava roolinsa. Niukentuneen resurssin vuoksi työn jakaminen kaikkien kesken on järkevää, sillä riittävällä resurssoinnilla mahdollistetaan työn toteutuminen. Sillä varmistetaan myös ohjauksen saatavuus ja riittävyys. Nivelvaiheen ohjaustyön suunnittelu ja koordinointi on kuitenkin tilanteessa ensiarvoisen tärkeää, jotta työ on laadukasta. (Nykänen 2010, 139, 149.) Resurssien koordinointi on tärkeää, jottei työn päällekkäisyyttä tapahtuisi.

#### 9.4.1 Nivelvaiheen ohjauksen kehittäminen Kiipulan ammattiopistossa

Työvälineiden kehittäminen nuorten ja lähettävien tahojen ohjaamiseen on tarpeen Kiipulan ammattiopistossa. Tietoutta ammatillisesta erityisopetuksesta tulee jakaa tehokkaammin valtakunnanlaajuisesti. Tässä työssä Kiipulalla on oma osansa. Haastattelussa ehdotetut keinot esimerkiksi ohjausvideoiden tuottamisesta oppilaitoksen kotisivuille ovat harkinnan arvoisia.

Tutkimuksen perusteella ohjauksen jalkautumista kaivataan. Tähän Kiipulan ammattiopistonkin tulisi keskittyä aiempaa paremmin. Vanhempainiltoihin osallistuminen on tarpeellista, jotta Kiipula erityisoppilaitoksena tulisi tutuksi. Niihin osallistuminen on kuitenkin ajoittain haastavaa välimatkojen pituuden ja resurssien vähentymisen vuoksi. Mielenkiintoista olisi kokeilla, voisiko tähän ratkaisuna olla vanhempainiltoihin osallistuminen etäyhteydellä. Toimintatapa mahdollistaisi vuorovaikutuksen, mutta vastaisi myös kustannusten pienentämisen tarpeeseen.

Kiinnostavaa oli Varmuutta Valmasta –hankkeen loppuseminaarissa keskustella muiden oppilaitosten kanssa siitä, kuinka nuorten ohjaustyötä ennen ammatillisia opintoja toteutetaan. Erään hankkeeseen osallistuneen ammatillisen koulutuksenjärjestäjän Valma-koulutuksen toimijat kertoivat tekevänsä markkinointia kaupungissa järjestettävillä musiikkifestareilla. Tämä kuvaa sitä, että koulutuksen markkinoimista ja nuorten ohjaamista tulee ajatella avoimesti ja luovasti. Myös ammatillisen erityisoppilaitoksen markkinoimisen kanavia kannattaisi pohtia laajemmin; voisiko markkinoinnille ja ohjaukselle löytyä kanavia, joita ei ole vielä käytetty? Tällaisia luovia ohjauksen tapoja Kiipulan ammattiopistossa tulisi suunnitella ja toteuttaa entistä rohkeammin.



Kontaktien luominen ja niiden ylläpitäminen vaativat runsaasti työtä. Koska nivelvaiheen ohjaamista toteuttavat ammatillisen oppilaitoksen sisällä useat henkilöt, työn kokonaishahmottaminen on vaikeaa. Nivelvaiheen ohjaustyön koordinointi vaatisi kontaktien kokoamisen yhteen ja vastuun jakamista. Kiipulan ammattiopistossa koordinoinnin välineeksi ollaan pohdittu esimerkiksi nivelvaiheen ohjauksen vuosikellon tai kalenterin luomista. Työvälineenä tämä vähentäisi varmasti päällekkäistä työtä. Myös verkostokartan luominen ja yhteystietorekisteri tehostaisivat yhteistyötohojen ja nuoria ohjaavien tahojen tiedottamista ja ohjaamistyötä.

Se, että jokaisella ammattiopistossa nuoren kanssa työskentelevällä henkilöllä on ohjaava roolinsa, luo myös painetta ammattiopiston johdolle. Tapa, jolla nuorta ohjataan nivelvaiheessa ammatillisen erityisoppilaitoksen puolesta, ei tulisi olla kiinni siitä, kuka häntä ohjaa. Henkilöstöä tulee johtaa ja ohjeistaa, jotta nivelvaiheen ohjaus näyttäytyy oppilaitoksen sisällä ja ulkona johdonmukaisena, yhden rintaman toimintana. Tämä lienee haastavaa, sillä vaikka pitkäaikaisia suunnitelmia on Kiipulassakin tehty, valtakunnallisesti ammatillinen koulutus on kokenut runsaasti muutoksia menneinä muutamina vuosina. Uskoakseni tämän haasteen Kiipulan ammattiopisto jakaa muiden ammatillisten koulutuksen järjestäjien kanssa.

Jotta nivelvaiheen ohjaus täyttäisi tarkoituksensa, on muistettava perimmäinen syy sen toteuttamiselle: vaativaa erityistä tukea tarvitsevien nuorten kouluttaminen. Kiipulalla yhdessä muiden ammatillisten erityisoppilaitosten kanssa on tehtävä ohjata nuoria ja yhteistyötahoja, jotta nuoret ohjautuisivat heille parhaaseen koulutukseen joko Kiipulan sisäisesti tai muihin oppilaitoksiin.

Talouden tiukentuminen vaikuttaa laajasti koulutustoimintaan ja sen järjestämiseen. Koulun toimintakulttuuri muuttuu monista sitä ympäröivistä syistä, joita ovat talouden lisäksi esimerkiksi teknologian kehittyminen, väestöön liittyvät muutokset, globalisaatio ja lasten ja nuorten kasvuympäristöissä tapahtuvat muutokset. (Halinen 2012.) Muutoksista huolimatta tai jopa siitä syystä perusasioiden muistaminen ja niiden vahvistaminen on tärkeää. Millaiset asiat Kiipulan ammattiopisto haluaa siirtää työntekijöidensä, yhteistyökumppaniensa ja opiskelijoidensa kautta eteenpäin?

Kiipulan ammattiopistolla on selkeä tehtävä ja yhdessä laaditut ja hyväksytyt arvot (Kiipula n.d.). On kuitenkin tärkeää tarkastella, että työtavat heijastavat aidosti sovittuja arvoja. Pienet positiiviset ja negatiiviset asiat voivat keikauttaa vaakakuppia, kun kyseessä on nuoren ja vanhemman päätös jatko-opinnoista. On myös tärkeää muistaa, että oppilaitoksen opiskelijat vievät mukanaan tietoa oppilaitoksesta. Kiipulan ammattiopistolla olisi oiva mahdollisuus toimia edelläkävijänä pitämällä opiskelijoita kokemusasiantuntijoina nivelvaiheen palveluiden suhteen ja hyödyntämällä kokemuksia palveluiden kehittämisessä.

Suhteellisen helppo tapa kehittää nivelvaiheen ohjausta Kiipulassa on keskittyä koulutuskokeiluihin. Koulutuskokeilut ovat tärkeä väylä tulevien opiskelijoiden ohjaamisessa jatko-opintoihin ammatilliseen oppilaitokseen. Arjessa työtä voi kehittää asiakasta huomioivammaksi. On tärkeää, että nuorille ennalta lähetettävä materiaali on informatiivista ja sisältää tarvittavat yhteystiedot kysymyksiä varten. Koulutuskokeiluun saapuminen on nuorelle ja hänen vanhemmilleen jännittävä tilanne. Saapuminen tulisi tehdä helpoksi, esimerkiksi kiinnittää huomiota opasteisiin. Myös tapa, jolla nuori vastaanotetaan, vaikuttaa mielikuvaan oppilaitoksesta. Lämmin, välittävä ilmapiiri luo varmuutta myös vanhempiin, jotka yhtä lailla nuoren kanssa jännittävät nuoren pärjäämistä koulutuskokeilussa.

#### 9.4.2 Ideoita jatkotutkimuksille

Koska tämän opinnäytetyön näkökulma oli tutkimuksellinen, luonnollisesti siitä saadut tulokset nivelvaiheen ohjauksen kehittämiseksi tulisi laittaa käytäntöön. Ohjausmateriaalin tuottaminen, esimerkiksi videoiden laatiminen, vaatii suunnittelua ja aikaa toteuttamiseen. Esimerkiksi toiminnallisena opinnäytetyönä tämä voisi onnistua.

Nivelvaiheen työtä tulisi alueellisesti kehittää. Kanta-Hämeen alueen yhteistyön vakiinnuttaminen ammattiopistojen ja opiskelijoita lähettävien tahojen välillä vaatisi aikaa ja muita resursseja. Yksittäisten kontaktien ylläpitämisen ja luomisen lisäksi yhteinen foorumi toimijoiden välillä olisi tarpeen. Sen muodostaminen edellyttää toimijoiden järjestäytymistä, yhteisten suunnitelmien hahmottelemista ja tavoitteiden asettelua. Yhteisen toiminnan toteutuksen aloittaminen olisi mahdollista esimerkiksi asian hankkeistamisen myötä.

Koska ammatillisen koulutuksen kenttä on muuttuva, nivelvaiheen ohjaukseen keskittyminen säännöllisesti ei ole turhaa. Ammatillisen koulutuksen reformin tuloksia nähdään selvemmin muutaman vuoden päästä. Sitä, kuinka valtakunnalliset muutokset vaikuttavat nuorten ohjautumiseen ammatillisiin erityisoppilaitoksiin, ei voi vielä varmaksi sanoa. Siksi asian tarkasteleminen vuoden tai kahden kuluttua voisi tuoda uusia näkökulmia myös nivelvaiheen työhön.

Onnistunut nivelvaiheen työ on merkittävää sekä yksilön että yhteiskunnan näkökulmasta. Sillä voidaan ehkäistä koulutuksesta putoamista ja siitä pahimmillaan seuraavaa syrjäytymistä, joka on yksilön kannalta tragedia. Myös yhteiskunnan näkökulmasta vaativaa erityistä tukea tarvitsevien nuorten kouluttaminen on kannattavaa, sillä Kiipulan ammattiopiston tavoitteiden mukainen ”itsensä kokoiseen elämään ja ammattiin kouluttaminen” lisää yksilöiden osallisuutta arjessaan, mahdollisessa tulevassa työssä ja yhteiskunnassa.

## LÄHTEET

Aaltonen, S., Berg, P. & Ikäheimo, S. 2015. Lopuksi: Mitä rekisterit ja haastattelut kertovat meille syrjäytymisestä, nuorista ja palveluista? Teoksessa Aaltonen, S., Berg, P. & Ikäheimo, S. 2015. *Nuoret luukulla -- Kolme näkökulmaa syrjäytymiseen ja nuorten asemaan palvelujärjestelmässä*. 128–133. Viitattu 4.2.2018. <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/nuoretluukulla.pdf>

Aarnos, E. 2015. Kouluun lapsia tutkimaan: Havainnointi, haastattelu ja dokumentit. Teoksessa *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1 – Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle*. 4. uudistettu ja täydennetty painos. Juva: PS-kustannus.

Aho, S. & Mäkiäho, A. 2014. Toisen asteen koulutuksen läpäisy ja keskeyttäminen – Vuosina 2001 ja 2006 toisen asteen opinnot aloittaneiden seuranta tutkimus. Opetushallitus. 2014: 8. Viitattu 14.5.2017. [http://www.oph.fi/download/156221\\_toisen\\_asteen\\_koulutuksen\\_lapaisy\\_ja\\_keskeyttaminen.pdf](http://www.oph.fi/download/156221_toisen_asteen_koulutuksen_lapaisy_ja_keskeyttaminen.pdf)

Alasuutari, P. 2011. *Laadullinen tutkimus 2.0*. 4. uudistettu painos. Riika: Vastapaino.

AMEO. 2017. *Opiskelijavalintakriteerit ja hakemusten pisteytys*. Viitattu 4.3.2018. <https://intra.kiipula.fi/Documents/Tiedotus/Erityisopetus/AMEO-opiskelijavalintakriteerit%20ja%20hakemusten%20pisteytys.pdf>

AMEO. n.d. *Oppilaitokset*. Viitattu 10.2.2018. <https://ameo.fi/ameo/oppi-laitokset>

AMEO. n.d. *AMEO kartalla*. Viitattu 3.3.2018. <https://ameo.fi/ameo/ameo-kartalla/>

Björn, P., Savolainen, H. & Jahnukainen M. 2017. Oppimisen ja koulunkäynnin tuki – erityisopetusta, ohjausta ja suunnitelmallista yhteistyötä. Teoksessa Puukari S., Lappalainen K. & Kuorelahti, M. (toim.) *Ohjaus ja erityisopetus oppijoiden tukena*. 47–63. Juva: PS-kustannus.

Eskola J. & Suoranta J. 2015. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. 10. painos. Tallinna: Vastapaino.

Grahn-Laasonen, S. & Rehn, O. 2015. *Kärkihanke: Osaaminen ja koulutus*. Viitattu 21.1.2018. <http://valtioneuvosto.fi/documents/10184/321857/Osaaminen-ja-koulutus-040915.pdf/78e7f113-c74d-4602-9905-e7089fe5c396>

Haasjoki, E. & Ollikainen, T. 2010. Mikä sun mieltä painaa? Kriisit nuoruudessa ja mielenterveyden tukeminen koulussa. Turku: Hansaprint Direct Oy.

Hakio, K., Mattelmäki, T. & Jyrämä, A. 2015. Muotoiluharjoituksia: palveluiden yhteissuunnittelua verkostossa. Teoksessa Jyrämä A. & Mattelmäki, T. 2015. *Palvelumuotoilu saapuu verkostojen kaupunkiin. Verkostoja muotoilunäkökulmia kaupungin palvelujen kehittämiseen*. 53–73. Helsinki: Unigrafia.

Halinen, I. 2012. Otavan opisto – Opetussuunnitelmapaja. Tulevaisuuden haasteet opetussuunnitelmatyön pohjana. Viitattu 3.3.2018.  
<https://www.slideshare.net/otavanopisto/irmeli-halinen-11684366>

Harjunpää, K., Ågren, S. & Laiho, S. 2017. *Sujuvuutta siirtymiin – Toisen asteen ammatillisen koulutuksen siirtymä- ja nivelvaiheet*. Opetushallitus. Raportit ja selvitykset 2017:1. Viitattu 27.2.2018.  
[http://www.oph.fi/download/182497\\_Sujuvuutta\\_siirtymiin.pdf](http://www.oph.fi/download/182497_Sujuvuutta_siirtymiin.pdf)

Harkko, J., Lehikoinen, T., Lehto, S. & Ala-Kauhaluoma, M. 2016. Onko osa nuorista vaarassa syrjäytyä pysyvästi? Nuorten syrjäytymisriskit ja aikuisuuteen siirtymistä tukeva palvelujärjestelmä. Helsinki: Juvenes Print.

Helander, N., Kujala, J., Lainema, K. & Pennanen, M. 2013. *Avaimia asiakasläheisyyteen – Uudistuva verkostomainen palveluliiketoiminta*. Tampere: Suomen yliopistopaino OY.

Helminen, J. 2017. Yhdessä tekeminen monialaisuuden ja moniammatillisuuden syventäjänä. Teoksessa Helminen, J. 2017. *Asiakkaan monialainen ohjaus*. Keuruu: Otava.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2009. Tutkimushaastattelu – Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2015. *Tutki ja kirjoita*. 20. painos. Helsinki: Tammi.

Honkanen, E. 2008. Ammatillisen koulutuksen ja erityisopetuksen kehittyminen. Teoksessa Honkanen, E., Kaikkonen, L. & Kotila, H. *Näkökulmia ammatilliseen erityisopetukseen*. 15–27. Helsinki: WSOY.

Kananen, J. 2010. *Opinnäytetyön kirjoittamisen käytännön opas*. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisu -sarja. Tampere: Juvenes Print.

Kangastalo, S. 2015. Kolmiportainen tuki – oppimisen mahdollistaja! *Luokanopettajien kokemuksia kolmiportaisesta tuesta*. Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma. Oulu yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta. Viitattu 29.12.2017. <http://jultika.oulu.fi/files/nbnfioulu-201512082274.pdf>

Karjalainen, M. & Kasurinen, H. 2006. *Ohjauksen toimintakulttuurin muutos alueellisessa yhteistyössä*. Oppilaan- ja opinto-ohjauksen kehittämishankkeen raportti. Jyväskylän yliopisto. Koulutuksen tutkimuslaitos. Viitattu 14.12.2017. [http://www.oph.fi/download/30245\\_ohjauksen\\_toimintakulttuurin\\_muutos\\_alueellisessa\\_yhteistyossa.pdf](http://www.oph.fi/download/30245_ohjauksen_toimintakulttuurin_muutos_alueellisessa_yhteistyossa.pdf)

Kasurinen, H. 2006. Ohjaus opintojen nivelvaiheessa. Teoksessa Karjalainen M. & Kasurinen H. 2006. *Ohjauksen toimintakulttuurin muutos alueellisessa yhteistyössä*. 41–62. Viitattu 22.12.2017. [http://www.oph.fi/download/30245\\_ohjauksen\\_toimintakulttuurin\\_muutos\\_alueellisessa\\_yhteistyossa.pdf](http://www.oph.fi/download/30245_ohjauksen_toimintakulttuurin_muutos_alueellisessa_yhteistyossa.pdf)

Kela 2017. Koulutuskokeilut. Viitattu 23.4.2017. <http://www.kela.fi/koulutuskokeilu>

Kiipula. 2018. *Opiskelijavalinta 2018*. Viitattu 4.3.2018. <https://intra.kiipula.fi/tiedotus/koulutus/opiskelijavalinta/Sivut/default.aspx>

Kiipula. n.d. Kiipulan arvot. Viitattu 3.3.2018. <https://www.kiipula.fi/kiipulan-arvot>

Kiipula. n.d. *Kiipulasäätiö*. Viitattu 3.3.2018. <https://www.kiipula.fi/kiipulasaaatio-1>

Kiipula. n.d. *Koulutuskokeilu*. Viitattu 27.2.2018. <https://www.kiipula.fi/koulutuskokeilu>

Kirjavainen, T., Jahnuainen, M. & Pulkkinen, J. 2013. *Perusopetuksen erityisoppilaiden toisen asteen opinnot*. Työpaperi. Viitattu 14.12.2017. [https://www.vtv.fi/files/3566/Tyopaperi\\_Perusopetuksen\\_erityisoppilaiden\\_toisen\\_asteen\\_opinnot.pdf](https://www.vtv.fi/files/3566/Tyopaperi_Perusopetuksen_erityisoppilaiden_toisen_asteen_opinnot.pdf)

Lindh, J., Linnakangas, R. & Laitinen, M. 2017. Kuvalliset menetelmät nuorten osallisuuden tukemisessa. Teoksessa Pohjola, A., Kairala, M., Lyly, H. & Niskala, A. 2017. (toim.) *Asiakkaasta kehittäjäksi ja vaikuttajaksi: asiakkaan osallisuuden muutos sosiaali- ja terveyspalveluissa*. 110–128. Tampere: Vastapaino.

Mietola, R. 2010. Reippaasti itsekseen vai kädestä pitäen? Monenlaiset oppilaat, ohjaus koulutus- ja ammatinvalintaan ja koulutusmarkkinoiden asiakkuus. Teoksessa Komulainen, K., Keskitalo-Foley, S., Korhonen, M. & Lappalainen, S. *Yrittäjyyskasvatus hallintana*. 156–186. Jyväskylä: Bookwell Oy.

Miettinen, K. 2015. *Erytisopetuksen käsikirja. Ammatillinen peruskoulutus ja aikuiskoulutus*. Viitattu 22.12.2016. [http://www.oph.fi/download/173192\\_erityisopetuksen\\_kasikirja.pdf](http://www.oph.fi/download/173192_erityisopetuksen_kasikirja.pdf)

Mäkihonko, M., Hakkarainen, A. & Holopainen, L. 2017. Oppimisvaikeuksien opiskelijan yksilöllinen ohjaaminen ja tukeminen opintojen aikana. Teoksessa Puukari S., Lappalainen K. & Kuorelahti, M. 2017. *Ohjaus ja erityisopetus oppijoiden tukena*. 67–83. Juva: PS-kustannus.

Määttä, P. 1999. Perhe asiantuntijana –Eryityiskasvatuksen ja kuntoutuksen käytännöt. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Niemi, A-M. 2015. *Eryityisiä koulutuspolkuja? Tutkimus erityisopetuksen käytännöistä peruskoulun jälkeen*. Helsingin yliopisto. Käyttäytymistieteiden laitos. Viitattu 13.12.2017. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/158436/Eryityisi.pdf?sequence=1>

Niiranen, V., Seppänen-Järvelä, R., Sinkkonen, M. & Vartiainen, P. 2010. *Johtaminen sosiaalialalla*. Helsinki: Gaudeamus.

Nurmi, P. 2009. *Opettaja kouluhyvinvoinnin edistäjänä – Toisen asteen opettajat dialogisuutensa ja autenttisuutensa sääntelijöinä*. Kuopion yliopisto. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalipsykologian laitos. Viitattu 10.2.2018. [http://epublications.uef.fi/pub/urn\\_isbn\\_978-951-27-1300-4/urn\\_isbn\\_978-951-27-1300-4.pdf](http://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_978-951-27-1300-4/urn_isbn_978-951-27-1300-4.pdf)

Nykänen, S. 2010. Ohjauksen palvelujärjestelyjen toimijoiden käsitykset johtamisesta ohjausverkostossa – *Matkalla verkostojohtamiseen?* Jyväskylän yliopisto. Koulutuksen tutkimuslaitos. Viitattu 4.2.2018. <https://ktl.jyu.fi/julkaisut/julkaisuluettelo/julkaisut/2010/t025>

Nykänen, S., Risku, M. & Puukari, S. 2017. Monialainen yhteistyö tukea ja ohjausta tarvitsevien voimavarana. Teoksessa Puukari S., Lappalainen K. & Kuorelahti, M. 2017. *Ohjaus ja erityisopetus oppijoiden tukena*. 309–321. Juva: PS-kustannus.

Ohjaamo. 2018 Taustaa ja historiaa. Viitattu 10.2.2018. <http://ohjaamot.fi/taustaa-ja-historiaa>

Oja, S. 2012. Oppilaan tuki. Teoksessa Oja, S. 2015. *Kaikille kelpo koulu. Kolmiportaisen tuen toteuttaminen ja kehittäminen*. 35–62. Juva: PS-kustannus.

Onnismaa, J. 2007. *Ohjaus- ja neuvontatyö – Aikaa huomiota ja kunnioitusta*. 2. painos. Helsinki: Gaudeamus University Press.

Opetusalan Ammattijärjestö OAJ. 2012. *Toteutuuko kolmiportainen tuki?* Selvitys Opetusalan Ammattijärjestön OAJ:n kyselystä oppimisen ja koulunkäynnin tukea koskevan lakimuutoksen vaikutuksista kasvatus- ja opetushenkilöstön työhön ja oppilaiden saamaan tukeen. Viitattu 29.12.2017. <http://www.oaj.fi/cs/oaj/kolmiportainen%20tuki>

Opetushallitus 2017. *Oppilaanohjaus ja työelämään tutustuminen*. Viitattu 13.12.2017. [http://www.oph.fi/koulutus\\_ja\\_tutkinnot/perusopetus/oppilaan\\_tukeminen/oppilaan\\_ohjaus](http://www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/perusopetus/oppilaan_tukeminen/oppilaan_ohjaus)

Opetushallitus, 2017. *Oppivelvollisuus ja koulupaikka*. Viitattu 16.3.2017. [http://www.oph.fi/koulutus\\_ja\\_tutkinnot/perusopetus/oppivelvollisuus\\_ja\\_koulupaikka](http://www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/perusopetus/oppivelvollisuus_ja_koulupaikka)

Opetushallitus. 2016. *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014*. Viitattu 3.1.2018. [http://www.oph.fi/download/163777\\_perusopetuksen\\_opetussuunnitelman\\_perusteet\\_2014.pdf](http://www.oph.fi/download/163777_perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf)

Opetushallitus. 2015. *Ammatilliseen peruskoulutukseen valmentava koulutus. Koulutuksen perusteet*. Viitattu 22.12.2016. [http://www.oph.fi/download/166555\\_Maarays\\_5\\_011\\_2015\\_Ammatilliseen\\_peruskoulutukseen\\_valmentava\\_koulutus.pdf](http://www.oph.fi/download/166555_Maarays_5_011_2015_Ammatilliseen_peruskoulutukseen_valmentava_koulutus.pdf)

Opetushallitus. 2015. *Työhön ja itsenäiseen elämään valmentava koulutus. Koulutuksen perusteet*. Viitattu 31.12.2016. [http://www.oph.fi/download/166563\\_Maarays\\_6\\_011\\_2015\\_Tyohon\\_ja\\_itsenaiseen\\_elamaan\\_valmentava\\_koulutus.pdf](http://www.oph.fi/download/166563_Maarays_6_011_2015_Tyohon_ja_itsenaiseen_elamaan_valmentava_koulutus.pdf)

Opetushallitus. 2014. *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014*. Määräykset ja ohjeet 2014: 96. Viitattu 23.12.2017. [http://www.oph.fi/download/163777\\_perusopetuksen\\_opetussuunnitelman\\_perusteet\\_2014.pdf](http://www.oph.fi/download/163777_perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf)

OKMa, *Opetus- ja kulttuuriministeriön asetus ammatillisen koulutuksen rahoituksen laskentaperusteista*. Viitattu 28.1.2018. <http://minedu.fi/documents/1410845/5422119/OKM+rahoitusasetus+6.10.2017.pdf/d7b1f9a3-2b1d-4be4-8a8b-41b24f036a5e>

Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2017. *Ammatillisen koulutuksen uudistetut järjestämisluvat myönnettiin*. Viitattu 28.1.2018. [http://minedu.fi/artikkeli/-/asset\\_publisher/ammattillisen-koulutuksen-uudistetut-jarjestamisluvat-myonnettiin](http://minedu.fi/artikkeli/-/asset_publisher/ammattillisen-koulutuksen-uudistetut-jarjestamisluvat-myonnettiin)

Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2015. Viitattu 22.12.2016. [http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Koulutus/ammattillinen\\_koulutus/lomakkeet\\_ja\\_paaetoekset/paaetoekset/VALMA\\_ja\\_TELMA\\_luvan\\_1.8.2015\\_lukien\\_saaneet\\_koulutuksen\\_jxrj\\_estxjt.pdf](http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Koulutus/ammattillinen_koulutus/lomakkeet_ja_paaetoekset/paaetoekset/VALMA_ja_TELMA_luvan_1.8.2015_lukien_saaneet_koulutuksen_jxrj_estxjt.pdf)

Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2012. *Ehdotus valtioneuvoston strategiaksi*

*koulutuksellisen tasa-arvon edistämiseksi*. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2012:28. Viitattu 10.2.2018. <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75345/tr28.pdf>

Opetus- ja kulttuuriministeriö. nd. *Mikä muuttuu ammatillisessa koulutuksessa opiskelijalle?* Viitattu 9.2.2018. <http://minedu.fi/documents/1410845/4297550/OKM+AKR+mika+muuttuu+opiskelija.pdf/6952c82f-92af-4c9d-853b-7e1ed1b3ed7b>

Padlet. n.d. Viitattu 27.2.2018. <https://padlet.com/support/whatispadlet>

Perusopetuslaki 21.8.1998/628

Pohjola, A. 2017. Asiakkaan pitkä tie palveluihin vaikuttajaksi. Teoksessa Pohjola, A., Kairala, M., Lyly, H. & Niskala, A. 2017. *Asiakkaasta kehittäjäksi ja vaikuttajaksi. Asiakkaiden osallisuuden muutos sosiaali- ja terveyspalveluissa*. 308–325. Tampere: Vastapaino.

Puukari S. & Parkkinen J. 2017. Ohjauksen ja neuvonnan erilaiset mallit ohjaustyön jäsentäjinä – peruslähtökohtia. Teoksessa Puukari S., Lappalainen K. & Kuorelahti, M. (toim.) *Ohjaus ja erityisopetus oppijoiden tukena*. 33–45. Juva: PS-kustannus.

Rantala, A. & Uotinen, S. 2017. Oppilaan ohjaus yhteistyössä perheen kanssa yläkoulussa. Teoksessa Puukari S., Lappalainen K. & Kuorelahti, M. (toim.) *Ohjaus ja erityisopetus oppijoiden tukena*. 225–241. Juva: PS-kustannus.

Rantanen, J., Vehkakoski, T., Kurkinen, H. & Kilpeläinen, T. 2017. Tulistuva lapsi, rauhalliset aikuiset? Kasvatuskumppanuus kodin ja koulun välisessä yhteistyössä. Teoksessa Puukari S., Lappalainen K. & Kuorelahti, M. (toim.) *Ohjaus ja erityisopetus oppijoiden tukena*. 243–277. Juva: PS-kustannus.

Rantanen, E. & Vehviläinen, J. 2007. *Kannattavaa opiskelua? – Opintojen keskeyttäminen ammatillisissa oppilaitoksissa*. Viitattu 4.2.2018. [http://www.oph.fi/download/46975\\_kannattavaa\\_opiskelua.pdf](http://www.oph.fi/download/46975_kannattavaa_opiskelua.pdf)

Saari, A. 2017. *Varmuutta Valmasta -hankesuunnitelma*. Sähköpostiviesti tekijälle 26.1.2017.

Savolainen, J., Virnes, E., Hilpinen, M. & Palola, E. 2015. Nuorisotakuutyöryhmän loppuraportti ja suosituksen jatkotoimiksi. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 19/2015. Viitattu 30.4.2017. [https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/74962/TEM-jul\\_19\\_2015\\_web\\_19032015.pdf?sequence=1](https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/74962/TEM-jul_19_2015_web_19032015.pdf?sequence=1)



Sinkkonen, H-M., Puhakka, H. & Meriläinen, M. 2017. Ammatinvalinta ja päätöksenteko. Teoksessa Puukari S., Lappalainen K. & Kuorelahti, M. (toim.) *Ohjaus ja erityisopetus oppijoiden tukena*. 201–221. Juva: PS-kustannus.

Stenvall, J. & Virtanen, P. 2012. *Sosiaali- ja terveystalouden uudistaminen. Kehittämisen mallit, toimintatavat ja periaatteet*. Tallinna: Tietosanomaa.

Söderholm, F. 2017. Nuorten koulutuspolkujen tukeminen minäpystyvyyttä vahvistamalla. Teoksessa Puukari S., Lappalainen K. & Kuorelahti, M. (toim.) *Ohjaus ja erityisopetus oppijoiden tukena*. 165–183. Juva: PS-kustannus.

THL. 2015. *Murrosikä ja nuoren vammaisuus*. Viitattu 3.3.2018. <https://thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/lapset-perheet/nuoruus/murrosika-ja-nuoren-vammaisuus#vamma>

Tilastokeskus. 2017. *Koulutuksen keskeyttäminen 2015*. Viitattu 4.2.2018. [http://www.stat.fi/til/kkesk/2015/kkesk\\_2015\\_2017-03-17\\_fi.pdf](http://www.stat.fi/til/kkesk/2015/kkesk_2015_2017-03-17_fi.pdf)

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. 5. uudistettu painos. Jyväskylä: Tammi.

Työ—ja elinkeinoministeriö. 2012. *Nuorten yhteiskuntatakuu 2012*. TEM-raportteja 8/2012. Viitattu 22.6.2017. <http://tyollisyysportti-fi-bin.aldone.fi/@Bin/5efaed3b85190e597dec2c9f5dddcad1/1516817391/application/pdf/23545/Nuorten%20yhteiskuntatakuu%20-tyoryhman%20raportti.pdf>

Valtioneuvoston kanslia. 2011. Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelma. Viitattu 30.4.2017. [http://vnk.fi/documents/10616/622966/H0111\\_P%C3%A4%C3%A4ministeri+Jyrki+Kataisen+hallituksen+ohjelma.pdf/a49b3eb5-9e98-44c6-bd92-b054bea36f61?version=1.0](http://vnk.fi/documents/10616/622966/H0111_P%C3%A4%C3%A4ministeri+Jyrki+Kataisen+hallituksen+ohjelma.pdf/a49b3eb5-9e98-44c6-bd92-b054bea36f61?version=1.0)

Valtioneuvoston kanslia. 2015. *Ratkaisujen Suomi - Pääministeri Juha Sipilän hallituksen strateginen ohjelma*. Viitattu 30.4.2017. [http://valtioneuvosto.fi/documents/10184/1427398/Ratkaisujen+Suomi\\_FI\\_YHDISTETTY\\_nettili.pdf/801f523e-5dfb-45a4-8b4b-5b5491d6cc82](http://valtioneuvosto.fi/documents/10184/1427398/Ratkaisujen+Suomi_FI_YHDISTETTY_nettili.pdf/801f523e-5dfb-45a4-8b4b-5b5491d6cc82)

Vehviläinen, S. 2001. *Ohjaus vuorovaikutuksena*. Helsinki: Gaudeamus.

Vehviläinen, S. 2014. *Ohjaustyön opas – Yhteistyössä kohti toimijuutta*. Helsinki: Gaudeamus.

Vilka, H. 2015 *Tutki ja kehitä*. Juva: PS-kustannus.

Vipunen. 2017. Opetushallituksen tilastopalvelu. Viitattu 6.5.2017.  
[https://vipunen.fi/fi-fi/\\_layouts/15/xlviewer.aspx?id=/fi-fi/Raportit/Ammatillinen%20erityisopetus%20-%20opiskelijat%20-%20koulutuksen%20j%C3%A4rjest%C3%A4j%C3%A4.xlsb](https://vipunen.fi/fi-fi/_layouts/15/xlviewer.aspx?id=/fi-fi/Raportit/Ammatillinen%20erityisopetus%20-%20opiskelijat%20-%20koulutuksen%20j%C3%A4rjest%C3%A4j%C3%A4.xlsb)

## Haastattelulomake

Sosiaali- ja terveysalan kehittäminen ja johtaminen, HAMK  
Reetta Ersfolk

Teemahaastattelu

Taustatiedot

Nimi, ammattinimike, koulutus  
Kuinka kauan olet toiminut ammatissa?

Asiakkaan tilanne

Kuvaile asiakkaittesi erilaisia elämäntilanteita jatko-opintoja suunnitellessa.

Millaiset asiat vaikuttavat nuoren jatko-opintopaikan valintaan?

Millaiset asiat jatko-opintoja suunnitellessa mietityttävät?

Millaiset haasteita kohdataan jatko-opiskelupaikan valinnassa?

Sidosryhmät /verkostotyö

Kuvaile työtä, jota jatko-opintojen suunnitteluksi tehdään.

(vanhemmat, sosiaalihuolto)

Mahdolliset ristiriidat nuoren omien näkemysten ja hänen kanssaan työskentelevien välillä?

Yhteistyö erityisopiskelijan kanssa tekevien tahojen ja tulevien opiskelijoiden ja lähihenkilöiden välillä

Millaista yhteistyötä kaivattaisiin jatko-opintoihin hakeutumisen vaiheessa?

- nuoret
- vanhemmat
- haastateltava nuorta ohjaavana tahona

Millaista tietoa työtäsi tekevänä kaipaisit toisen asteen koulutuksesta?